

Kras

DECEMBER 2006 št: 78 cena 395 € / 950 SIT

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Park Škocjanske jame

20. OBLETNICA VPISA ŠKOCJANSKIH JAM NA UNESCOV SEZNAM SVETOVNE DEDIŠČINE

NATIONAL
GEOGRAPHIC

POPOTNIK

Podarite
naročnino
vsem, ki radi potujejo!

NOVA REVILJA

za popotnike, turiste in avanturiste

Z letno naročnino
pridobite
4 revije in
4 kakovostne
zemljevide.

29 EUR
6.950 SIT

Cena za 4 revije
v prosti prodaji je
34 EUR (8.148 SIT).

Prva številka izide 1. februarja 2007.

Glavne teme v letu 2007:

- » februar: Francija + zemljevid Pariza
- » maj: Grčija + zemljevid Grčije
- » september: Italija + zemljevid Rima
- » november: London + zemljevid Londona

NAROČITE SE

na www.ng-popotnik.si ali
na brezplačni telefonski številki
080 19 22.

TRENUTKI, KI SO JIH SVETOVNI POPOTNIKI IN FOTOGRAFI UJELI V OBJEKTIV, BURIJO NAŠO DOMIŠLJIJO, NAS BOGATIJO IN NAM **ODKRIVAJO NOVA OBZORJA.**

Fotografije z razstave, katere generalni pokrovitelj je Telekom Slovenije, lahko od 1.6. naprej kupite na licitaciji.

S pomočjo kataloga fotografij, ki je tudi na spletnem mestu www.telekom.si/ng/, si lahko osvežite spomin in se odločite za sodelovanje na licitaciji. Ponudbe oddajte na spletnem mestu ali pokličite brezplačno telefonsko številko MODRA ŠTEVILKA **080 23 15**.

Če vas katera fotografija posebej nagovarja, lahko sodelujete na dobrodelni licitaciji in z nakupom razstavljenih fotografij prispevate k ureditvi in ohranjanju parka Škocjanske jame, vpisanega v Unescov seznam svetovne naravne dediščine.

NATIONAL GEOGRAPHIC
SLOVENIJA

100
izbranih
fotografij

Telekom
Slovenije

Prava pot do stabilnosti. Vzajemni skladi NFD.

Zaupajte znanju in izkušnjam. NFD je oblikovala osem vzajemnih skladov, ki jih odlikuje preprosta ter jasna naložbena politika: NFD Evro/Amerika, NFD Obvezniški, NFD Zdravstvo, NFD Finance, NFD IT, NFD Azija/Oceanija, NFD Energija in NFD Novi trgi.

Z naložbami v delnice najboljših podjetij iz različnih panog širom po svetu, vlagateljem ponujamo stabilno in dolgoročno donosno naložbo. Izberite zanesljivega poslovnega partnerja - izberite Nacionalno finančno družbo.

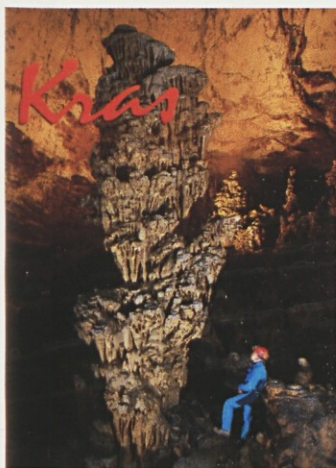
Nacionalna finančna družba za upravljanje investicijskih skladov, d.o.o., Trdinova 4, 1000 Ljubljana (v nadaljevanju NFD DZU), upravlja vzajemne sklade NFD Evro/Amerika, NFD Obvezniški, NFD Finance, NFD Zdravstvo, NFD Azija/Oceanija, NFD IT, NFD Novi trgi, NFD Energija. Poslovanje vzajemnih skladov NFD DZU nadzira Agencija za trg vrednostnih papirjev. Prospekte, izvlečke prospektov in pravila upravljanja lahko vsi zainteresirani brezplačno dobijo med delovnim časom na vseh vpisnih mestih ter v elektronski obliki na spletni strani www.nfd.si. Vlagatelj ima poleg brezplačnega prospekta pravico tudi do brezplačnega izvoda letnega ter polletnega poročila. Pretekli donosi ne zagotavljajo donosov v prihodnosti. Naložba v vzajemni sklad ni bančna naložba, zato ni vključena v sistem zajamčenih vlog.

NFD
VZAJEMNI SKLADI

NACIONALNA FINANČNA DRUŽBA
vaša prava finančna orientacija

www.nfd.si | ☎ 080 26 33

Slika na naslovnici:
Eden izmed izjemno velikih kapnikov - velikanov
v Veliki dvorani Tihe jame
podzemelskega sveta Škocjanskih jam.
Fotografija: Bogdan Kladnik

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:
01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu
o ljudeh in njihovem ustvarjanju,
izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
3,95 €, 950 SIT
Naročnina za šest zaporednih števil
z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji
31,30 € 7.500 SIT,
na naročnikov naslov v tujini
45 €, 10.800 SIT
Transakcijski račun pri NLB,
podružnici Ljubljana-Center, Trg republike 2:
02010-0089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJ BA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno urednikovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Vsebina

MESEC 2006, št. 78

Uredništvo	
UVODNIK	4
Albin Debevec	
ŠKOCJANSKE JAME DVAJSET LET NA SEZNAMU UNESCOVE SVETOVNE DEDIŠČINE	5
Albin Debevec - Janez Podobnik	
PREDSTAVITEV PARKA ŠKOCJANSKE JAME V PARIZU	8
Robert Missotten	
Z VELIKIM ZADOVOLJSTVOM ODPIRAM TO RAZSTAVO!	12
Vanja Debevec Gerjevič - Katja Fedrigo - Darja Kranjc	
ŠKOCJANSKE JAME VČERAJ - DANES - JUTRI	14
Doc.dr. Milan Orožen Adamič	
DELO KOLEKTIVA JE DOMA IN V TUJINI IZJEMNO PRIZNANO	18
Tomaž Zorman	
POMEMBNOST PARKA ŠKOCJANSKE JAME	20
Albin Debevec	
PARK ŠKOCJANSKE JAME NA MEJNEM OBMOČJU ALP	24
Rosana Cerkenik	
PARK ŠKOCJANSKE JAME V MREŽI ALPSKIH PARKOV	28
Tomaž Zorman	
ŠKOCJANSKE JAME TURISTIČNE ŽE NEKOČ. KAJ PA DANES?	30
Borut Peric	
SPREMLJANJE PRETAKANJA PODZEMNEGA TOKA REKE	34
Črtomir Pečar	
PRENOVLJEN INFORMACIJSKI CENTER V MATAVUNU	36
Darja Kranjc	
DOMAČINI IN ZAVAROVANO OBMOČJE	38
Samo Šturm - Aleš Sedmak	
PRESEK VELIKE DOLINE NA PANORAMSKI ILUSTRACIJI	40
Akad.prof.dr. Andrej Kranjc	
KRAS IN RAZISKOVANJE NJEGOVEGA PODZEMLJA	44
Sodelavci JZ Park Škocjanske jame, Slovenija	
VOŠČILO	49

Spoštovani bralci, sodelavci revije Kras in njeni prijatelji!

ŽIVLJENJE NISO LE BESEDE

WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

K R A S
DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

S to izdajo Krasa prihajamo v štirinajsto leto, ko smo zasnovali revijo o Krasu - že takrat brez meje. Želeli smo in v veliki meri že dosegli, da bi bralci iz vse Slovenije in od drugod čim bolje spoznali pokrajino Kras, njene naravne danosti in značilnosti ter izjemno kamnito arhitekturo. In tudi ljudi tega prostora in njihov prispevek v zakladnico kulturne dediščine Krasa..

V tej izdaji revije izkazujemo zaslužno pozornost slovenskemu izjemnemu naravnemu in kulturnemu fenomenu - Škocjanskim jamam, dvajsetletnici njihovega vpisa na seznam svetovne dediščine Mednarodne organizacije OZN za izobraževanje, znanost in kulturo - UNESCO ter desetletnici sprejetja zakona R Slovenije o Regijskem parku Škocjanske jame in desetletnici ustanovitve Javnega zavoda Park Škocjanske jame. Zato smo odstopili v Krasu prostor sodelavcem maloštevilnega, a strokovno dobro usposobljenega in ustvarjalnega kolektiva tega zavoda, ki ga zavzeto in uspešno vodi direktor Albin Debevec, da iz prve roke, brez posrednikov, spoznate, kaj je Park Škocjanske jame danes in kaj se še v njem dogaja.

Vse, kar je tukaj napisano, je novo in aktualno, izhajajoče iz sedanjosti, z nujnimi pogledi v preteklost ter usmerjeno v čas, ki prihaja. Vse tisto, kar je bilo bistveno za Škocjanske jame in prostor okrog njih v minulih trinajstih letih, pa ste lahko prebrali in lahko še preberete v dosedanjih 77. izdajah Krasa. In še zlasti v 17.-18. številki iz leta 1996 in v slovensko-angleški 30. številki iz leta 1998.

In ker smo že pred koncem leta, se zahvaljujemo vsem, ki s svojim odličnim sodelovanjem za revijo Kras zagotavljate njeno zanimivost, kakovost in uporabnost. Želimo vam veliko dobrega in ustvarjalnega v letu 2007. Z istim voščilom obljubljam bralcem, da vas bomo še naprej seznanjali z ustvarjalnim pisanjem o zanimivih témah sedanjega časa in o ustvarjalnem delu ljudi s Krasa. In s pristrčnim voščilom za vse dobro v letu 2007 se zahvaljujemo tudi prijateljem revije Kras, ki nas spodbujajo v naših prizadevanjih za ohranjanje naravne in kulturne dediščine in da vztrajamo pri takih vsebinah.

Ida V. Rebolj
odgovorna urednica

ŠKOCJANSKE JAME

DVAJSET LET NA SEZNAMU

UNESCOVE SVETOVNE DEDIŠČINE

Albin Debevec

Generalna konferenca Organizacije Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo - UNESCO je na 17. zasedanju oktobra in novembra 1972 v Parizu ugotovila, da kulturni in naravni dediščini čedalje bolj grozi uničenje. Mnenja je bila, da so poškodbe ali uničenje vsakega primerka kulturne in naravne dediščine osiromašenje dediščine narodov vsega svetâ. Glede

na to, da so te izgube čedalje večje in da se Unesco čuti dolžnega za ohranitev dediščine bodočim rodovom, je njegova generalna konferenca 16. novembra 1972 sprejela "Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine", ki naj bi ustavila ali vsaj ublažila propadanje najdragocenejših dobrin na svetu.

Šumeča Reka v podzemlju Škocjanskih jam

Na osnovi določil konvencije je vsaka država, ki jo je podpisala, dolžna poskrbeti za dvigovanje zavesti o pomenu naravne in kulturne dediščine in da se njuno varovanje vključi v splošno politiko oziroma v programe njenega načrtovanja. Poleg tega mora vse takšne dobrine ugotoviti, razmejiti in zavarovati z ustrežno zakonodajo. Ustrezno temu mora ustanoviti spomeniško in naravovarstveno službo ter na razne načine podpirati znanstveno-raziskovalno dejavnost, ustanavljati ljubiteljska društva, finančne sklade in spodbujati popularizacijo dediščine. Podpisnice konvencije morajo varovati vso svojo kulturno in naravno dediščino, ne samo dobrine, ki bi ustrezale kriterijem za vpis na Unescov seznam svetovne dediščine. Če pa to ima, jo je dolžna še dodatno stalno varovati.

Konvencijo je SFR Jugoslavija ratificirala leta 1974, Skupščina takratne Republike Slovenije pa je to konvencijo ratificirala skupaj z drugimi Unescovini konvencijami leta 1992. Na osnovi te konvencije je bil takrat ustanovljen medvladni komite za varstvo kulturne in naravne dediščine, ki ima 21 članov iz različnih držav. Njegova naloga je oblikovanje "Seznama svetovne dediščine" na osnovi predloženih seznamov, ki jih pošiljajo države, podpisnice konvencijo.

Strokovni kriteriji za vpis v Unescovo svetovno dediščino

Dobrine na seznamu Unescove svetovne dediščine morajo ustrezati vsaj enemu izmed desetih kriterijev za njihovo vrednotenje, poleg tega pa morajo ustrezati še drugim zahtevanim pogojem glede samega varstva in ohranitve. Kulturna dediščina, primerna za nominacijo na seznam, ima šest kriterijev, naravna dediščina pa ima štiri kriterije.

Škocjanske jame z okolico so ob nominaciji za vpis v Unescovo svetovno dediščino izpolnjevale dva izmed štirih kriterijev za svetovno naravno dediščino, ki jih je ocenila

posebna komisija IUCN - Mednarodne zveze za varstvo narave in njenih virov) in sicer:

1. Škocjanske jame so izjemen naravni fenomen, ki vsebuje veličastne naravne pojave in oblike. Predstavljajo enkratni primer odlično ohranjene kraške erozije in drugih pojavov. Podzemne dvorane, kanjoni reke so izjemnih velikosti in so enkratni na svetu. Območje je pomembno zaradi osnovnih raziskav o nastanku krasa, ki se nadaljujejo že od 19. stoletja. Od tu izhajajo razni geološki izrazi 'kras' in 'dolina'.

2. Na območju Škocjanskih jam se nahajajo redke in ogrožene (rastlinske) vrste ter takšne, ki so v nevarnosti pred izumrtjem. Ekosistem, ki se je ohranil v dolinah in kanjoni, vsebuje številne redke ogrožene vrste. Prav tako živijo v jamskem sistemu mnoge redke živalske vrste."

Kulturne vrednote tega območja je ocenil ICOMUS - Mednarodni svet za spomenike in znamenite kraje.

Vpis Škocjanskih jam v Unescovo svetovno dediščino

Pred dvajsetimi leti so bile Škocjanske jame zaradi posebnih in enkratnih naravnih, kulturnih in zgodovinskih vrednot ter zaradi izredne naravne lepote vpisane kot 390. spomenik na Unescov seznam svetovne naravne in kulturne dediščine. Postopki za kandidaturu so bili zelo zahtevni in dolgi in so bili novost za takratnega upravljalca jam TOP Portorož in za njegovo temeljno organizacijo združenega dela Hoteli in gostinstvo Sežana ter strokovni izziv za majhno, a zelo delavno skupino republiškega Zavoda RS za varstvo na-

ravne in kulturne dediščine in takratnemu ministrstvu za okolje. Takratna republiška vlada R Slovenije je skupaj z vlado SFR Jugoslavije podprla kandidaturu in jo uradno predala Unescu v sprejemno proceduro. Posebnega pomena je bila podpora strokovnjakov z vsega sveta na 9. mednarodnem speleološkem kongresu v Barceloni leta 1986 kandidaturi Škocjanskih jam za vpis, saj so na kongresu sprejeli sklep, naj se Škocjanskim jamam zaradi njihovega izjemnega pomena in izjemnih vrednot zagotovi njihovo ustrezno zavarovanje ter vpis na Unescov seznam svetovne dediščine.

Izhajajoč iz določb Unescove konvencije o varstvu naravne in kulturne dediščine je Državni zbor Republike Slovenije konec leta 1996 sprejel Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame, vlada R Slovenije pa je ustanovila Javni zavod Park Škocjanske jame, ki tako letos - skupaj z zakonom - praznuje deseto obletnico obstoja.

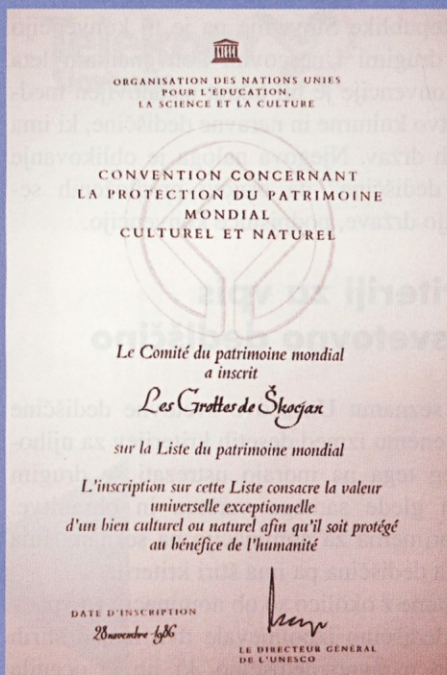
Tako je država Slovenija do mednarodne skupnosti izpolnila določila Unescove konvencije, javnemu zavodu Park Škocjanske jame pa zaupala varovanje in razvoj Parka škocjanske jame z njegovim vplivnim območjem. Že pred tem pa je vlada R Slovenije skupaj z nekaterimi ministrstvi izvedla več programov za sanacijo Reke, ki ponika v Škocjanskih jamah.

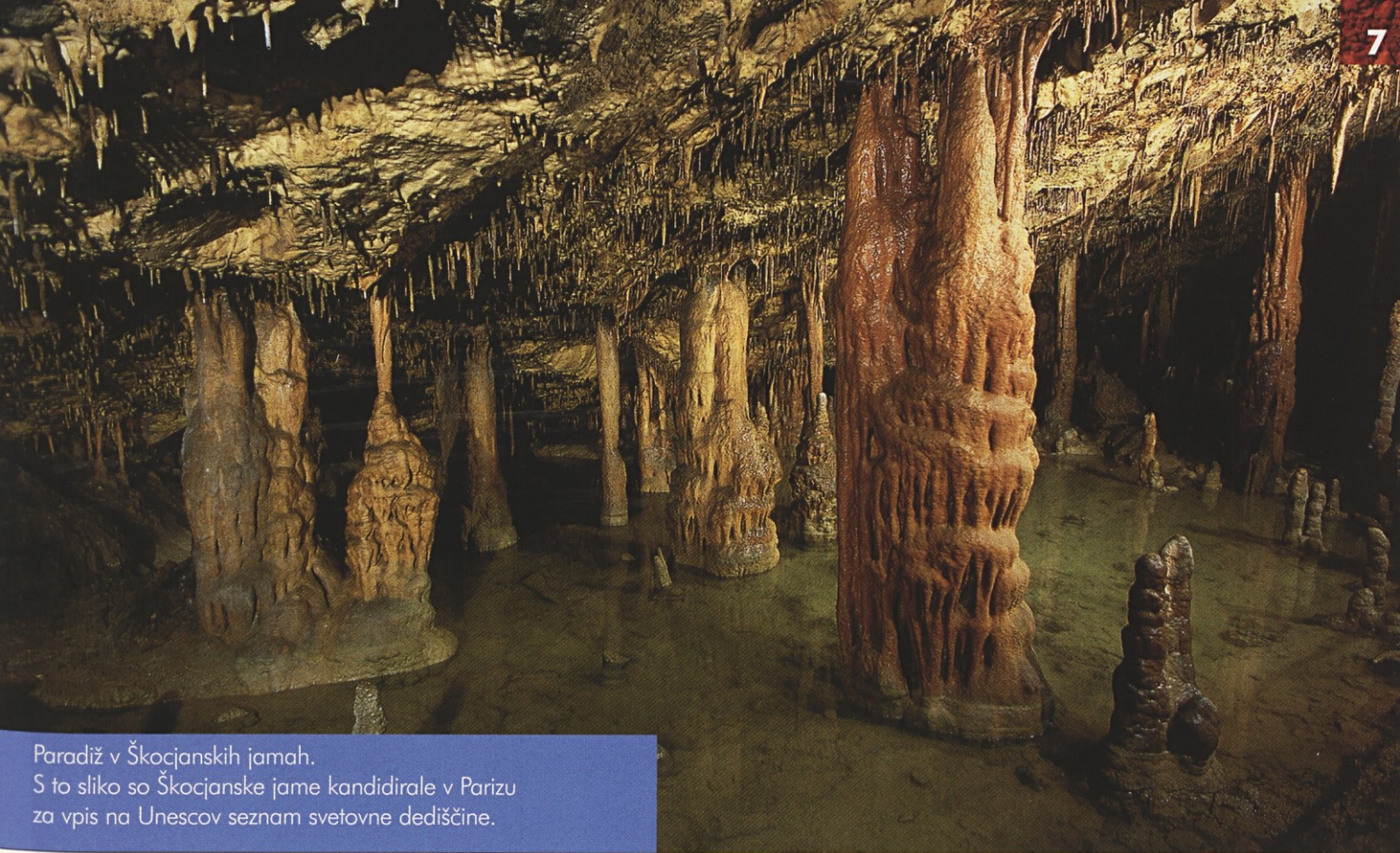
Uresničevanje konvencije

Sorazmerno maloštevilčen dvajsetčlanski kolektiv Javnega zavoda Park Škocjanske jame je z vso resnostjo in zavzetostjo sprejel strokovni in tehnični izziv, ki ga predstavlja uresničevanje Unescove konvencije o varovanju svetovne naravne in kulturne dediščine. Neumorno opravlja naloge, ki

Unescova diploma, s katero so 28. novembra 1986 potrdili vpis Škocjanskih jam na seznam svetovne dediščine.

Ekipa JZ park škocjanske jame, ki je v novembru 2006 pripravila na Unescovem sedežu v Parizu razstavo o Škocjanskih jamah ob 20. obletnici njihovega vpisa v svetovno dediščino.

Paradiž v Škocjanskih jamah.
S to sliko so Škocjanske jame kandidirale v Parizu
za vpis na Unescov seznam svetovne dediščine.

so predpisane z zakoni, določene s sklepi sveta zavoda in njegovega strokovnega sveta, ter opravlja druga dela in naloge, ki so nujne za varovanje dediščine in za zagotavljanje varnosti obiskovalcev in delavcev parka. Posebna skrb je namenjena sonaravnemu razvoju parka in vključevanju njegovih prebivalcev v ta razvoj ter iskanju in zagotavljanju ustreznih možnosti za njihovo boljše življenje. Da je delo zaposlenih v parku čim bolj strokovno in v okviru slovenskih ter mednarodnih standardov, zavod stalno skrbi za njihovo izpopolnjevanje ter sodelovanje z domačimi in s tujimi strokovnjaki ter z Ministrstvom za okolje in prostor in z Ministrstvom za kulturo.

Park Škocjanske jame je postal stalno in pomembno shajališče strokovnjakov različnih strok, študentov, dijakov in učencev ter ljubiteljev narave in kulture, pa tudi turistov z vsega svetâ. Pri tem imata posebno vlogo svet zavoda in zavodov strokovni svet, ki skupaj s predstavniki Ministrstva za okolje in prostor sooblikujejo in razvijajo naravi prijazne programe.

Sodelovanje z znanstvenimi ustanovami Unesca, MAB-a in Ramsarja ter z različnimi univerzami, inštituti in muzeji doma ter na tujem, s Slovensko nacionalno komisijo za Unesco, ki strokovno in finančno pomaga pri vsebinskem delu zavoda, ter s turističnimi društvi in s Turistično zvezo Slovenije, prav tako tudi s sosednjimi občinami in z drugimi parki ter šolami v okviru Mreže šol vse zaposlene v parku bogati in spodbuja ter jim daje novih moči za uresničevanje nalog in programov, ki jim jih narekujejo Unescova konvencija, Evropska unija in slovenska zakonodaja. Škocjanske jame so zaenkrat edini spomenik matičnega krasa in Slovenije, ki je vpisan na Unescov seznam svetovne dediščine, kar nas uvršča na častno in posebno mesto med maloštevilnimi naravnimi in kulturnimi spomeniki svetâ.

Sklepna misel

V Javnem zavodu Park Škocjanske jame smo ponosni na vse to in delimo veselje z vsemi, ki praznujejo z nami pomembno obletnico; tudi z domačini parka, predvsem pa z dolgoletnimi članicami in člani Turističnega društva Škocjan, ki veliko prispevajo k boljši prepoznavnosti in razvoju parka. Tudi s svojim kulinarčnim znanjem kot ekološko zanimivostjo parka prenašajo svoje izkušnje na mlajše rodove in na vse nas.

Na koncu slovesnosti ob dvajsetletnici vpisa Škocjanskih jam v Unescovo svetovno dediščino 17. novembra 2006 v Kosovelovem domu v Sežani smo slišali prebrano tudi sklepno misel sodelavcev našega naravoslovno-učnega centra, ki je napisana tudi v eni izmed treh zgibank, posvečenih Unescu, Mab-u in Ramsarju:

“Človek in narava sta našla svoj skupni prostor s spoštovanjem skrivnostnih sil, ki so krepile pripadnost temu kraju. Danes z njihovim spoznavanjem ohranjamo spomin naših prednikov in izjemno stvaritev narave, da bo bivanje v skupnem prostoru tudi jutri vredno nam zaupanega spoštovanja in pomemben dar našim vnukom!”

Hvala vsem, ki so nas v Parku Škocjanske jame na kakršen koli način, tudi s prijazno besedo, spodbujali pri našem izjemno pomembnem delu in izzivu svetovnih razsežnosti! Hvala tudi vsem zaposlenim v parku, ki vztrajno in zavzeto opravljajo dela in naloge, saj poleg varovanja naravne in kulturne dediščine skrbijo tudi za večjo prepoznavnost parka, Krasa in Slovenije!

PREDSTAVITEV PARKA ŠKOCJANSKE JAME V PARIZU

Albin Debevec

V pripravah na praznovanje 20. obletnice vpisa Škocjanskih jam z okolico na Unescov seznam svetovne dediščine smo se v Javnem zavodu park Škocjanske jame skupaj s člani njegovega sveta odločili pripraviti poleg proslave, namenjene domačinom in prijateljem parka na širšem območju klasičnega Krasa, še predstavitev parka v Parizu na Unescovem sedežu.

Za predstavitev v Parizu smo izbrali pravi čas - 25. oktober 2006 - saj je v drugi polovici tega meseca potekalo na Unescovem sedežu v Parizu 19. zasedanje mednarodnega koordinacijskega odbora MAB (Man and Biosphere - Človek in biosfera), ki je pred dvema letoma (2004) ugodil kandidaturi Parka Škocjanske jame in ga sprejel medse. V veliki trioglati Unescovi stavbi, v kateri imajo sedež predstavniki več kot 180 držav z vseh celin svetâ in v katere različnih dvoranah potekajo pomembne konference, seminarji, predavanja in sestanki, pomembni za ves svet, nam je vodstvo uprave omogočilo postavitve razstave o Parku Škocjanske jame. Razstava je zajemala osem velikih slik različnih tematik z območja parka (jame, podzemni kanjoni, slapovi, reka, arhitektura, flora in favna) ter predstavitev zavarovanih območij narave v Sloveniji.

Predstavitev Parka Škocjanske jame

S pomočjo veleposlanika R Slovenije v Parizu dr. Janeza Šumrade, pooblaščenice ministrice gospe Milene Šmit ter osebja veleposlaništva smo pripravili razstavo in njeno otvoritev z degustacijo kraških vin in pršuta tako, da smo dostojno predstavili park in Slovenijo. Razstava in slovesnost sta bili v izjemnem vzdušju ob številni udeležbi predstavnikov ustanov in delegacij, ki so svoje vtise o dogodku vpisali v spominsko knjigo.

Poseben pomen je imela razstava z nastopom ministra za okolje in prostor Janeza Podobnika, ki je v pozdravnem nagovoru zelo nazorno predstavil park in Slovenijo ter poudaril, da je to pomemben dogodek za Slovenijo in za ljudi, ki živijo in delajo v parku. V nadaljevanju je poudaril:

“Zavarovano območje Parka Škocjanske jame je zgled dobrega sodelovanja na lokalni, državni in mednarodni ravni. To območje ima namreč kar tri mednarodne oznake. Uvrščeno je na Unescov seznam svetovne dediščine, kar je razlog, da smo se danes zbrali v lepem ambientu te svetovne mednarodne organizacije. Predstavlja mokrišče svetovnega pomena glede na Ramsarsko konvencijo o mokriščih, uvrščeno

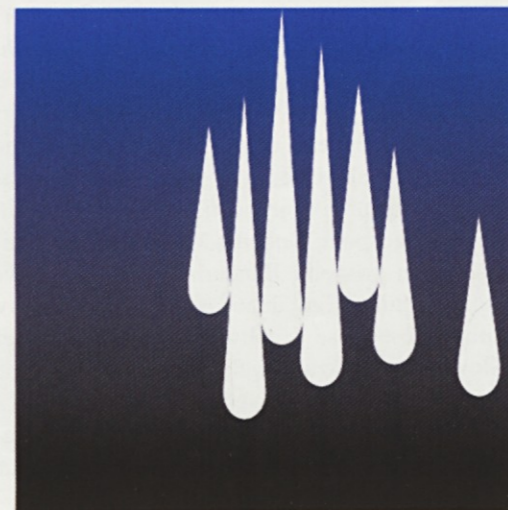
Razstavo o Parku Škocjanske jame je v Parizu odprl slovenski minister za okolje in prostor Janez Podobnik.

leta 1999. In je tudi kraško biosferno območje, ki je leta 2004 postalo del svetovne mreže MAB - Človek in biosfera. Te tri oznake pomembno vplivajo na opredelitev ciljev o ohranjanju in razvoju tega območja, o sodelovanju v mednarodnih projektih in med kraji v regiji, pa tudi na pridobivanje in potrjevanje svetovnega priznanja tako Škocjanskih jam kakor tudi celotnega območja slovenskega klasičnega Krasa. Pomembno je, da se njegovo prebivalstvo vse bolj zaveda svoje naravne dediščine in obveznosti ter prednosti, ki so jim bile zaupane s skrbjo za ta prostor in za trajnostno uporabo njegovih naravnih virov.

Mednarodne obveznosti se uresničujejo z zakonodajo Evropske unije in z nacionalno zakonodajo, še zlasti z Zakonom o ohranjanju narave, s posebnim Zakonom o Regijskem parku Škocjanske jame in z ostalo okoljsko zakonodajo. Tako imajo cilji ohranjanja in trajnostnega razvoja tudi dobro pravno podlago. Zakon o Škocjanskih jamah opredeljuje varovalni pas, ki zajema povodje regijskega parka, in vzpostavitev upravnega organa v parku. Obe določbi sta

Slovensko delegacijo je sprejel Unescov generalni sekretar. Z desne na levo: Janez Kastelic, MOP; dr. Marjan Vežjak, MOP; veleposlanik R Slovenije v Franciji dr. Janez Šumrada, Unescov generalni direktor Koishiro Matsuura, slovenski minister za okolje in prostor Janez Podobnik, dr. Gordana Beltram, MOP in direktor JZ Park Škocjanske jame Albin Debevec.

Park Škocjanske jame

bistvenega pomena za ustrezno in učinkovito upravljanje tega območja. Skladno s tem je vlada R Slovenije julija letos odobrila petletni načrt njegovega upravljanja, ki je sedaj v slovenskem parlamentu in čaka na njegovo potrditev. Pravna podlaga in listine o upravljanju so osnovane, uspešno doseganje ciljev pa je odvisno od predanosti, ustvarjalnega dela in dobrega sodelovanja vseh za to odgovornih.

Med vsemi nalogami bi rad posebej poudaril dobro sodelovanje upravnega organa Parka Škocjanske jame z lokalnim prebivalstvom. Odlično je njihovo delo z mladimi, še zlasti s šolarji na celotnem povodju Reke in ob njej navzdol. Leta 2002 je upravljevec parka ustanovil mrežo šol Parka Škocjanske jame, ki povezuje pet šol v Sloveniji in dve šoli v Italiji. Te si prizadevajo izobraževati in povezovati šolarje ter ozaveščati javnost o naravnih in kulturnih vrednotah na zavarovanem območju na krasu, o vodah in o biotski raznolikosti tega prostora. Čeprav te šole niso vključene v Unescovo mrežo ASP, njihovo delovanje in njihovi dosežki prispevajo k doseganju istih ciljev.

Unescovi uslužbenci so si z zanimanjem ogledali razstavo in predstavitev kraške kulinarike.

Od leta 1999 je območje Škocjanskih jam tudi Ramsarsko območje. V svetovnem merilu je malo območij, ki bi imela tri mednarodne oznake. Ramsarska območja namreč lahko znatno prispevajo k uresničevanju mednarodnih konvencij o biotski raznolikosti. Programi in dejavnosti se dopolnjujejo in si na eni strani prizadevajo za izpolnjevanje mednarodnih obveznosti, na drugi strani pa omogočajo izmenjavanje lokalnih in mednarodnih izkušenj ter poudarjajo pomen krasi, še zlasti njegovo geomorfologijo, hidrologijo, biotsko raznolikost in njegov trajnostni razvoj. Za primer naj navedem le projekt CEPA (komunikacije, izobraževanje in osveščanje javnosti), ki se je končal letos poleti in ki ga je financiral Sklad Ramsarske konvencije za manjše subvencije. Projekt, ki ga je vodil Javni zavod Park Škocjanske jame, je bil usmerjen v povečevanje ozaveščenosti, širitve izkušenj in širitve znanja med šolami na območju Parka Škocjanske jame in Notranjskega parka. Notranjski park namreč od januarja leta 2006 tudi sodi med Ramsarska območja in je ena izmed dveh predlaganih lokacij za vključitev v MAB. V Sloveniji poteka proces oblikovanja novih zavarovanih območij in v tem okviru bo treba še naprej razmišljati o programu MAB.

Prav tako se dobro razvija sodelovanje z Unescovim Centrom za svetovno dediščino, našim Ministrstvom za okolje in prostor ter Parkom Škocjanske jame, tako da se za pomlad 2007 načrtuje v Sloveniji delavnico, ki bo zvečine v Parku Škocjanske jame. Javni zavod Park Škocjanske jame je v manj kot desetih letih svojega delovanja dosegel izjemne rezul-

tate. Ima dobro vodstvo in predane sodelavce, dobro sodeluje v regiji, udeležuje se seminarjev doma in v tujini ter jih tudi sam organizira, da sta omogočeni izmenjava izkušenj in pridobivanje znanja med posameznimi lokacijami s svetovno dediščino in z zavarovanimi območji v regiji.

Zavod je trdo delal, da je pripravil to razstavo in v posebno čast mi je, da jo danes odpiram. Vse, kar si lahko tu ogledate, predstavlja le majhen del vsega, kar je pripomoglo pred dvajsetimi leti k uvrstitvi Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine. Območje je v dobrih rokah in vsi smo ponosni, da prispevamo k dediščini človeštva!"

V sklepnem delu nagovora se je minister Janez Podobnik zahvalil Unescu in njegovemu generalnemu direktorju g. Matsuuri, ki je gostil našo razstavo, in njegovemu zastopniku gospodu Robertu Missottenu, Centru za svetovno dediščino in gospodu Bandarinu za vso njihovo podporo v preteklih letih in za dobro sodelovanje tudi v prihodnem obdobju. Posebej se je zahvalil vsemu osebju veleposlaništva R Slovenije v Parizu in veleposlaniku dr. Šumradi za pomoč pri organizaciji razstave ter direktorju Javnega zavoda Park Škocjanske jame ter njegovim sodelavcem za vztrajno in dobro delo. Vsem je čestital za dosežene rezultate, ki so bili predstavljeni na razstavi.

V sorazmeroma tih mednarodni uradniški utrip v Unescovi zgradbi, v kateri se srečujejo ljudje različnih ras in narodnosti, smo z razstavo in s sprejemom prinesli vesel in

dinamičen utrip Krasa, ki se ga je dalo čutiti med ogledom razstave, med nagovorom ministra Podobnika in odličnega povezovalca slovesnosti veleposlanika dr. Šumrade, med udeleženci razstave in med sodelavci našega zavoda, ki smo skrbeli za dobro počutje vseh prisotnih.

Sprejem pri generalnem direktorju mednarodne organizacije UNESCO

Ministra za okolje in prostor Janeza Podobnika, veleposlanika R Slovenije v Franciji dr. Janeza Šumrado in delegacijo MOP, ki so jo sestavljali dr. Marjan Vezjak, dr. Gordana Beltram, Janez Kastelic in Albin Debevec, je sprejel tudi Unescov generalni direktor gospod Koitzhiro Matsuura. Navdušen je bil nad načinom predstavitve Parka Škocjanske jame ob dvajseti obletnici njihovega vpisa na Unescov seznam svetovne dediščine. Ministru in drugim udeležencem sprejema se je zahvalil za skrb Slovenije, ki jo namenja temu svojemu izjemnemu zavarovanemu območju, katerega pomen in delo zaposlenih v parku je razvidno iz periodičnega poročila o stanju na območju svetovne naravne in kulturne dediščine. Pohvalno se je izrazil o razvoju programov MAB in Ramsar v Parku Škocjanske jame, o vzpostavitvi mreže šol na območju parka in o pomoči, ki jo Javni zavod Park Škocjanske jame nudi sorodnim parkom. Ugodno je ocenil zavodovo mednarodno sodelovanje ter načrtovano širitev zavarovanega območja naravne in kulturne dediščine na območje Mejan pri Danah, ki je bilo v oktobru 2001 predstavljeno na 4. evropski konferenci Ramsar na Bledu. Ministru Podobniku se je zahvalil za delež Slovenije pri ohranjanju naravne in biotske pestrosti na državni in mednarodni ravni.

Pester program obiska ministra Janeza Podobnika v Parizu je vključeval tudi obisk pri francoski ministrici za ekologijo in trajnostni razvoj gospej Neli Olin. V pogovoru je bila poudarjena obojestransko ugodna ocena o sodelovanju med parki francoskih Alp in Triglavskim narodnim parkom ter Parkom Škocjanske jame z željo, naj se to sodelovanje poglobi in razširi na sodelovanje parkov, ki so na kraških območjih. Pri tem so posebej poudarili koristnost izmenjavanja izkušenj in sodelovanje v skupnih projektih o upravljanju parkov, o jamski mikroklimi, o monitoringu (opazovanju in meritvah pojavov) in o problemih flore in favne. Soglasno so sprejeli tudi pobudo, naj bi med predsedovanjem Slovenije Evropski uniji v letu 2008 predstavili slovenske znamenitosti v Franciji in francoske v Sloveniji.

Albin Debevec, univ.dipl.inž. - direktor JZ Park Škocjanske jame

Med obiskom slovenske delegacije pri francoski ministrici za okolje in trajnostni razvoj gospej Nelly Olin sta si ministrska kolega izmenjala darila. Janez Podobnik je gostiteljici izročil monografijo o Parku Škocjanske jame.

Razstavo v Parizu je odprl Robert Missotten,
predstojnik Unescove sekcije za globalno opazovanje Zemlje

Z VELIKIM ZADOVOLJSTVOM

Spoštovani minister Podobnik, visoki gostje, dame in gospodje!

Velik privilegij je zame, da vam lahko prenesem čestitke Unescovega generalnega direktorja g. Koichira Matsuure in da imam priložnost odpreti razstavo, ki obeležuje 20. obletnico vpisa Škocjanskih jam v Sloveniji na Unescov prestižni seznam svetovne dediščine.

Odločitev o vključitvi Škocjanskih jam kot edinstvene naravne lokacije na seznam svetovne dediščine je sprejel Unescov Komite svetovne dediščine leta 1986 in je do danes edina lokacija svetovne dediščine v Sloveniji. Sedaj je zaradi svoje izjemne univezalne vrednosti vpisanih na ta seznam 830 lokacij svetovne dediščine iz 138 držav in vse so zavarovane v z Unescovo konvencije iz leta 1972 o

Predstojnik Unescove sekcije za globalno opazovanje Zemlje je odprl Robert Missotten

ODPIRAM TO RAZSTAVO!

varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Obenem pa je ta lokacija priznana za Unescovo biosferno območje.

Biosferno območje Kras obsega Regijski park Škocjanske jame, ki vključuje Škocjanske jame kot svetovno dediščino in kot ramsarsko mokrišče mednarodnega pomena. Ta lokacija je referenca za vse kraške študije po svetu. Razen tega prikazuje biosferno območje racionalno rabo vode in upravljanje z vodnimi viri. Tipična kraška zemlja je ekološko zelo ranljiva zaradi ogromnih podzemnih bazenov pitne vode. Biosferno območje si prizadeva integrirati in koordinirati trajnostno kmetijstvo z ohranjanjem jam in lokalnih hidroloških procesov, z nadzorom površinskega in podpovršinskega onesnaževanja zaradi gnojil in odpadnih vod.

Lokacija Parka Škocjanske jame razodeva izjemen sistem apnenčastih jam z udornimi dolinami in s kilometrskimi podzemnimi prehodi v globinah več kot 200 metrov, z mnogo slapovi in z eno največjih poznanih podzemnih dvoran. Nahaja se na območju Krasa, ki dobesedno pomeni pokrajino s kraškimi pojavi in je tudi ena izmed najbolj poznanih na svetu za študij kraških fenomenov.

Z veseljem vas tudi seznanjam, da je bila lokacija Parka Škocjanske jame v Sloveniji izbrana kot eden izmed krajev, kjer bo potekal seminar o spremljanju rezultatov Unescovega obdobjnega poročila o svetovni dediščini, katerega cilj je krepitve regionalnega sodelovanja v Evropi, predstavitev poročil o primerih dobre prakse in krepitev ohranjanja svetovne dediščine v jugovzhodni Evropi.

Škocjanske jame praznujejo 20. obletnico vpisa na seznam Unescove dediščine. Od takrat do sedaj so v Parku naredili številne izboljšave za njihovo prilagajanje

naraščajočim potrebam turistov in obiskovalcev, istočasno pa okrepili upravljanje tega prostora in njegovo zakonsko varstvo.

Naša odgovornost je zagotoviti preživetje najbolj pomembne dediščine za prihodnost. Uresničevati Unescovo konvencijo o svetovni dediščini pomeni tudi spoštovati druge kulture v vseh njihovih raznolikostih in enkratnostih. Njeno uspešno uresničevanje je mogoče samo z intenzivnim svetovnim medkulturnim dialogom, ki spoštuje okolje in različne kulturne identitete. Konvencija o svetovni dediščini je torej izraz strpnosti in prispevek k miru.

Z velikim zadovoljstvom odpiram to razstavo. Obeležuje namreč 20. obletnico vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine v času, ko je Konvencija o svetovni dediščini vstopila v novo fazo resnično globalnega pomena in njenega uresničevanja s 183 državnimi strankami.

Rad bi se zahvalil vašim oblastem, da so omogočile izjemno zanimivo predstavitev ene izmed imenitnih kraških pokrajin v Evropi in tako ponovno potrdile svoj odnos do pomena naše naravne dediščine, do njenega dosedanjega in nadaljnega ohranjanja.

Robert Missotten, Sekretar mednarodnega programa geoloških znanosti v Oddelku za ekološke in zemeljske znanosti, Unesco, Pariz

Prevod: Vanja Debevec Gerjevič, JZ Park Škocjanske jame

Praznovanje 20. obletnice vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine in 10. obletnice ustanovitve JZ Park Škocjanske jame 17. novembra 2006

ŠKOCJANSKE JAME

VČERAJ - DANES - JUTRI

Vanja Debevec Gerjevič, Katja Fedrigo, Darja Kranjc

Z obeleževanjem pomembnih mednarodnih dni, praznikov in obletnic poskušamo v Parku Škocjanske jame, skupaj z domačini, približati naravno in kulturno bogastvo jam, Škocjana, Betanje in Matavuna ljudem iz sosednjih krajev in tistim iz drugih predelov Slovenije. Velikih dogodkov v parku ne naredi le datum, pač pa pomen njegove vsebine ter želja, da s prijatelji parka delimo naše znanje, ravnanje ter navdušenje tudi ob velikih in malih uspehih. In letos je bila ta vsebina še kako pomembna.

Izbiro kraja dogodka je narekovala potreba po dvorani, ki bi sprejela večje število ljudi, saj je bila želja nas vseh, da se srečamo z domačini, učenci in mentorici mreže šol ter s številnimi obiskovalci jam, ki ljubiteljsko, strokovno ali po svoji dolžnosti sodelujejo z nami. Kljub temu, da Kosovelov dom ni v območju parka, ima vodilno vlogo kot kulturni center Krasa. Povezava kulture in narave pa je v biosfernem območju Kras razvidna z našim delom, začenši s kandidaturom za vpis Škocjanskih jam v Unescovo svetovno dediščino in v sedanjih projektih, ko marsikdaj sledimo Kosovelovi misli: »Za vsako rast na Krasu je treba sile, moči in upanja.«

Da bi se izognili pomanjkanju časa, ki je vsekakor usoden za dobro umetniško predstavitev, smo začele z načrtovanjem prireditve že v septembru. Odločitev, da svečanost ne bo klasična proslava z utečenim protokolom, je vsem trem predstavljala velik izziv. Izjemno vzdušje našega teama je bilo odraz medsebojnega zaupanja in prepričanja v svoje občutke in predvidevanja. Kljub napetemu urniku in vsakdanjim delovnim dolžnostim smo strogi ritm načrtovanja vzdržale tudi z dobro voljo in smehom, ki je pri sodelavcih vzbujal radovednost.

Po nekaj začetnih konceptih se je izkristalizirala končna vodilna misel proslave: »Včeraj - danes - jutri, Škocjanske jame skozi čas v sliki in besedi.«

Zaradi tehnično ambicioznega scenarija in povezav s slikovnim in zvočnim materialom smo v našo projektno trojko povabili **Vinka Zafrana** in **Boštjana Kisovca**, ki sta strokovno in profesionalno poskrbela za avdio in video montažo ter produkcijo. Besedila, ki smo jih pripravili za predstavo, so bila na videz preprosta, a so se odlikovala po zgodovinskem pomenu, po močnem doživljanju nekoč in zlasti

Dvajseta obletnica vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne in kulturne dediščine in deseta obletnica ustanovitve Parka Škocjanske jame 17. novembra 2006 v Kosovelovem domu v Sežani potrjujejo pravilnost preteklih odločitev za naravo in ljudi ter delo v naravi in z ljudmi skozi čas. S prepričanjem, da je to prav poseben čas, so sodelavci Javnega zavoda Park Škocjanske jame zaupali pripravo na doživetje tega trenutka Darji Kranjc, Katji Fedrigo in Vanji Debevec Gerjevič.

danes ter so opisovala tako značilnosti kraja kot ljudi in njihovega dela. Že v začetku smo povabili k sodelovanju **Borisa Cavazzo**, da bi s svojo interpretacijo spisom pridal umetniški žar in obogatil predstavo z razpoznavnostjo sporočil posameznih obdobj.

Po večkratnih obiskih kulturnega centra v Sežani, kjer so nam vselej nudili strokovno pomoč in prijateljsko spodbudo, smo zadnji dan pred slovesnostjo pripravili še oder in prositor za nastopajoče. **Darja Ivančič** in **Alenka Hrib** sta na dan prireditve oder uredili z naravnimi materiali. Z barvno ureditvijo odra smo želeli poudariti pomen jamskega ekosistema in s

Vaje v večnamenskem prostoru divjaške šole
Fotografija: fotoarhiv JZ PŠJ

Gostitelj večera - direktor JZ Park Škocjanske jame
Albin Debevec. - Fotografija: M. Simič

štirimi barvami, ki so zastopane v znaku MAB - Človek in biosfera - ponazoriti zelene travnike in gozdove, bela snežna gorovja, modra morja, vode in oceane ter rdeča sušna območja.

V prvem delu predstave, ki je v celoti zajel preteklost, smo želeli predstaviti pomen Škocjanskih jam že od prazgodovinskega obdobja. Predstava se je začela s primernim Homerjevim odlomkom iz Odiseje in s slikovnim prikazom daritvenega obreda pri Mušji jami. Da bi še posebej izpostavili pomen kraja tudi pri razvoju raziskovanj Krasa in kraških pojavov, smo vključili v nadaljevanje Valvasorjev opis Škoc-

jana in Reke ter njenega toka. Zanimivost, ki je bila prvič predstavljena v sodobni obliki, je star posnetek Škocjanskih jam in vasi. Gre za odlomke iz dveh filmov, ki smo ju dobili v Slovenskem filmskem arhivu v Arhivu Republike Slovenije: "Kras - pravljичni svet" iz leta 1976 in "Lepote podzemlja" iz leta 1951. Oba filma sta nas s svojimi črnbelo tehniko in z obdelanimi barvami ter izjemno lepo slovensko besedo prav prevzela. Z vsebinskega vidika pa je posnetek, ki ga je za prikaz pripravil **Borko Radošček** iz KUD Cineast iz Ljubljane, ponudil gledalcu vpogled v preteklosti teh krajev.

Prisotnost ljudi na območju Škocjanskih jam je znana že iz prazgodovine. Spoštovanje do narave se je odražalo v sobivanju ljudi z Reko in z jamo, s prizadevanji pri raziskovalnem delu in tudi z zgodbami in legendami, ki so si jih pripovedovali domačini. Pomen življenja ljudi v teh krajih smo poudarili s pravljico »Kako so nastale Škocjanske jame«, ki jo je zapisala **Jasna Peršolja** v knjigi »Škocjanski kaplanci« in v narečju prebrala domačinka **Vilma Žnidarčič**. Zvočni zapis pravljice je bil opremljen s primernim slikovnim gradivom parka, kar je pričaralo pomen ljudskega izročila za zametke varstva našega naravnega bogastva.

Tudi začetki turizma v Škocjanskih jamah sodijo v preteklo obdobje, ko so domačini s skromno razsvetljavo in z veliko predanostjo vodili obiskovalce v temno podzemlje. Ta del zgodovine Škocjanskih jam smo uprizorili s skupino otrok ter z vodnikom **Stanetom Cencičem**. Da bi bil občutek preteklosti kar se da realen, smo poskrbeli za primerno preobleko. Nekateri otroci so našli srajce in krila v domačih garderobah, večina pa je bila oblečenih v kostume, ki smo si jih izposodili pri folklorni skupini OŠ Srečka Kosovela iz Sežane. Posebna pridobitev za park je originalna kapa škocjanskega vodnika iz začetka druge polovice 20. stol., last pokojnega vodnika **Franca Cerkvénika-Mikuliča** iz Matavuna, očeta **Lidije Bak**, ki nam jo je ob tej priložnosti prijazno poklonila.

Uvod v drugi, osrednji del prireditve, so izvedle **pevke iz Kulturnega društva Bistrške škuorke**, ki so s svojo

Vanja, Katja in Darja pri pripravi scenarija
Fotografija: fotoarhiv JZ PŠJ

Otroci z jamarjem Tomažem in vodnikom Markom
ob prikazu izobraževalnih dejavnosti v parku.

interpretacijo ljudskih pesmi tudi vsebinsko povezale prikaz posameznih obdobij v kulturnem programu. Ob slikovni podlagi znaka Parka Škocjanske jame z logotipom iz kapljic vode ter logotipov za UNESCO, MAB in Ramsar so govorniki predstavili naše sedanje delo. Direktor parka **Albin Debevec** je opisal pot do vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine in se zahvalil vsem, ki so tedaj prispevali svoje znanje in dobro voljo za uresničitev tega izziva, in vsem, ki se tudi danes skupaj s sodelavci Javnega zavoda Park Škocjanske jame zavedajo te pomembne dolžnosti in odgovornosti. Slavnostni govornik veleposlanik R Slovenije na Hrvaškem dr. **Milan Orožen Adamič**, predsednik Slovenske komisije za UNESCO in predsednik sveta JZ Park Škocjanske jame, je poudaril Unescov svetovni pomen in pohvalil delovanje parka. Njegov nagovor je objavljen na 18. in 19. strani te revije Kras! Nekdanji predsednik Svetovne speleološke zveze dr. **Hubert Trimmel** je orisal trenutke vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine in tudi pomen mednarodnega sodelovanja na tem področju. Poglavje o sedanjosti je zaokročila recitacija pesmice »Škocjanske jame« avtorice **Deje Gombač**, ki jo je odlično interpretirala **Nika Gombač**.

Tretji del predstave so začeli otroci, ki so na oder prišli skupaj z našima jamarjema **Tomažem Zormanom** in **Borutom Lozejem** ter z vodnikom **Markom Požarjem**. Z opazovanjem jamarske opreme, knjig in risanjem so uprizorili izobraževalno poslanstvo zavodovih sodelavcev. Obenem so bile v zvočni podlagi predstavljene izjave najmlajših prijateljev parka, ki so na svoj način opisali park, življenje v njem in svoje videnje prihodnjih izzivov za jutrišnji dan.

Tako, kot smo v prvem delu prireditve začeli z mednarodnim pomenom kraja v bronasti dobi in privedli zgodbo prek raziskovanj podzemlja do ljudskega izročila in današnjega časa s pripovedjo v narečju, smo tudi tretji del začeli s tem vrstnim redom, le da v obratni smeri. V narečju je bil predstavljen pomen kraja za domačine in otroke, z odlomki iz znanstvenih člankov **Mitje Brillyja** »Eksperimentalna opazovanja vodnega režima na reki Reki, 2002«, **Tanje Pipan** »Epikarst - a promising habitat, 2005« in **Eleryja Hamiltona-**

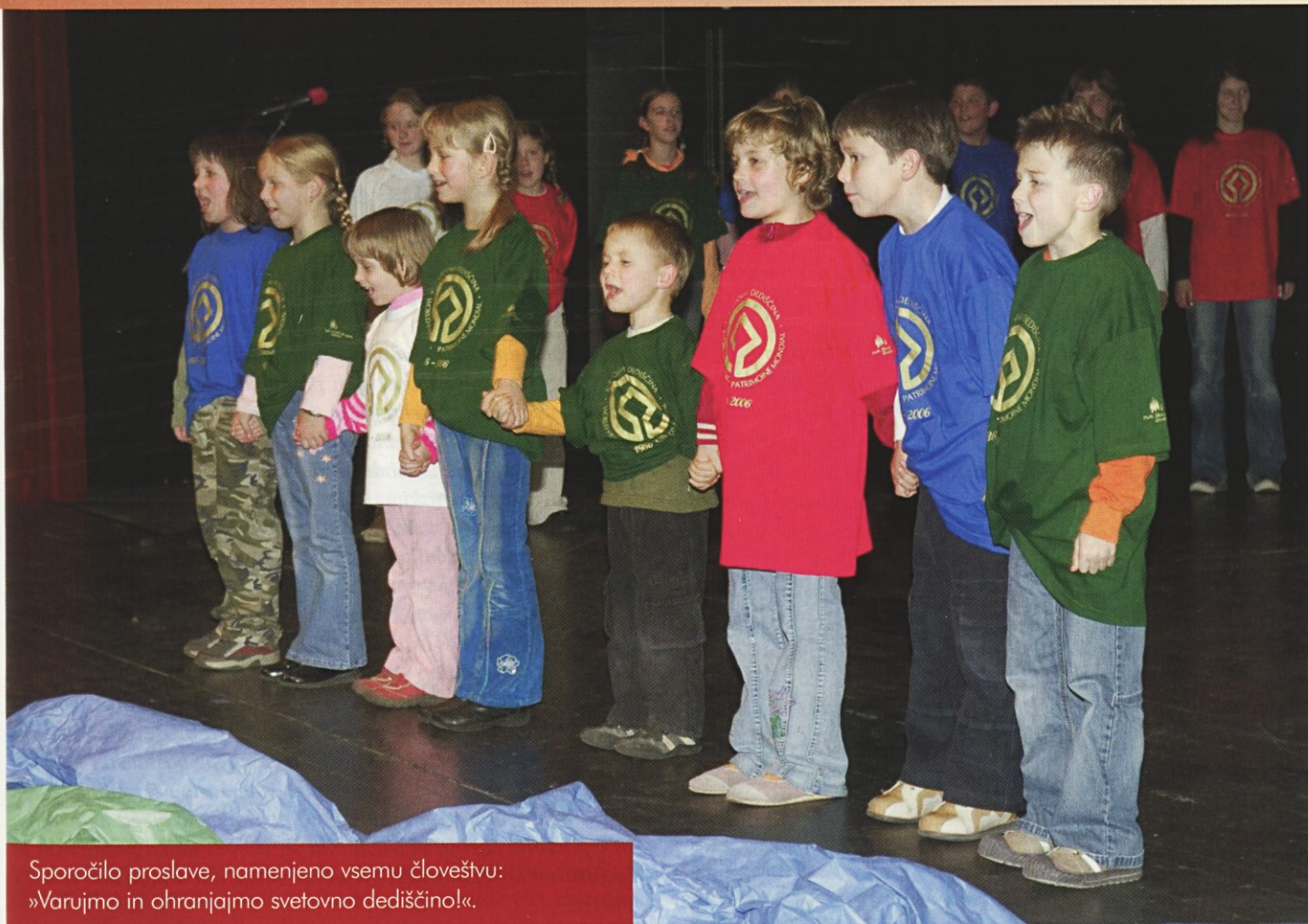
Dvorana Kosovelovega doma je gostila številne obiskovalce, med njimi tudi ugledne goste.

Smitha »Ocena upravljanja s krasom, 2002« poudarili posebno poslanstvo, ki ga ima svetovna dediščina pri spodbujanju raziskovanja za kakovostno ohranjanja naravnih in kulturnih bogastev.

Vizija o prihodnosti se je končala s pismom Unescovega sekretarja za program MAB - Človek in biosfera **Natarajana Ishwarana**, ki govori o mednarodnem pomenu Parka Škocjanske jame in biosfernega območja Kras. Film, ki

Sodelavci JZ PŠJ
z Borisom Cavazzo
ob koncu proslave:
Alenka Hrib,
Borut Peric
Samo Šturm, v prvi vrsti
Darja Kranjc, Vinko
Zafran, Vanja Debevec
Gerjevič s hčerko,
Boris Cavazza,
Mirjam Trampuž,
Darja Ivančič,
Boštjan Kisovec.
Fotografija:

Sporočilo proslave, namenjeno vsemu človeštvu:
»Varujmo in ohranjajmo svetovno dediščino!«.

se je vrtel v ozadju, je v barvah predstavil iste lokacije kot v prvem delu prireditve črno-beli posnetek ter skupaj s tekočo reko ponazoril pomen današnjih odločitev za ravnanje pri izpolnjevanju vizije o prihodnosti.

In prav to smo oblikovali v duhu Unescovega sporočila, ki je bilo kot posebna popotnica v novo obdobje Škocjanskih jam namenjeno svetu. Idejo, da bi se predstava zaključila s tem sporočilom, smo uresničili z otroki iz parka Škocjanske jame in z učenci divaške osnovne šole dr. Bogomirja Magajne. Željo in obljubo o varovanju in ohranjanju svetovne dediščine smo prevedli v romunski, ruski, portugalski, kitajski, španski, japonski, madžarski, švedski, češki, italijanski, francoski, nemški, slovaški, makedonski, hrvaški, srbski in angleški jezik. Pri tem so bili v veliko pomoč tonski zapisi, po katerih so otroci vadili. Sprva preprosta naloga se je izkazala za dober zalogaj, saj se je bilo treba naučiti stavek na pamet, govoriti glasno, stati in se pomikati po odru. Mentorica **Mirjam Trampuž** je postala nepogrešljiva pri pripravi otrok za ta podvig. Ravnateljica OŠ dr. Bogomir Magajna prof. **Damjana Gustinčič** pa je takoj pokazala razumevanje in omogočila prostor in čas za vaje ter generalne vaje pred nastopom. Nastopili so otroci iz Parka Škocjanske jame: **Matija Ivančič, Andreja Gombač, Sabina in Jernej Babuder, Jan Škamperle, Nika Bolčič, Katarina in Tanja Gec, Taja in Ajda Žnidarčič, Jan in Nika Gombač, Urška Ivančič, Lara in Sara Pirjevec, Asta Gerjevič Debevec** ter učenci OŠ dr. Bogomirja Magajne iz Divače: **Samuel Creeps, Isabela Miscia, Karin Kres, Nika Lipolt, Maša Pušnik,**

Nicol Vujovič, Keti Tomašič, Vanja Hreščak, Erina Rener Borovič.

Otroci so se izredno izkazali. Na vajah so se zelo trudili, z navdušenjem so sprejeli svojo nalogo in jo brezhibno opravili tako v tujih jezikih kot v slovenščini, ko so najmlajši predali to pomembno skupno sporočilo publiki za konec predstave.

Slika, ki je bila v tem času na zaslonu, pogled iz Velike doline v nebo, je simbolično usmerila našo sklepno misel na poti iz jam v svet: »Varujmo in ohranjajmo svetovno dediščino!«

Med mnogimi stvarmi, ki jih je težko verodostojno opisati, je tudi aplavz. Še posebej tisti, ki sledi živahnemu dogajanju v zakulisju, brezhibno izvedeni predstavi, uresničeni ideji - tisti, ki odmeva. Slišati ga je bilo še dolgo potem, ko so **Volk Folk** s svojimi pesmimi popestrili družabno srečanje po prireditvi, in lahko nam verjamete, da bodo nastopajoči spontan aplavz slišali še dolgo. Zlasti otroci, ki so ga vzeli za svojega; prav tako, ko so vzeli »za svojo« našo svetovno dediščino.

Vanja Debevec Gerjevič, univ. dipl. biologinja -
vodja službe za raiskovanje, JZ Park Škocjanske jame

Katja Fedrigo, dipl. ekonomistka - JZ Park Škocjanske jame

Darja Kranjc, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja -
JZ Park Škocjanske jame

Nagovor na slovesnosti 17. novembra 2006 v Kosovelovem domu Sežani

DELO KOLEKTIVA JE DOMA IN V

Milan Orožen Adamič

V času po 2. svetovni vojni smo desetletja gradili in živeli v prepričanju, da ni meja v človekovem obvladovanju svetâ. Naravne dobrine so v službi človeštva, le vprašanje časa in znanja je, da si jih bomo povsem podredili. Postopoma se je pokazalo, da je realnejši in bolj smiseln drugačen, bolj poglobljen pogled na svet in naravo, ki se ga lahko poenostavljeno strne v misel: »Živeti z naravo in ne proti njej«.

Za nas, Slovence, je to zaradi izjemne pestrosti naše pokrajinske stvarnosti mnogo bolj logičen pogled na svet od neskončne vere v človekovo popolno obvladovanje narave in naravnih sil. Zato so bila pri nas vedno živa in v osredju najrazličnejša prizadevanja o varovanju narave, ki segajo še v čas pred 2. svetovno vojno, ko so se izoblikovale prve zamisli o zavarovanih območjih in ko je tudi prišlo do zavarovanja doline Triglavskih jezer. Morda najbolj prelomno je bilo leto 1972, ko je Prirodoslovno društvo Slovenije v sodelovanju s takratnim republiškim Zavodom za spomeniško varstvo pripravilo »Zeleno knjigo« o ogroženosti okolja. V predgovoru te knjige je zapisana

pomembna dilema, vprašanje: »V vrvežu izredno naglega razvoja civiliziranega svetâ na vseh področjih človekovega udejstvovanja, predvsem pa tehnike in tehnologije, se v zadnjem času vedno pogosteje in vedno glasneje postavlja vprašanje, kaj pravzaprav počenja ta moderni človek z naravo, to se pravi s svojim naravnim življenjskim okoljem?« To vprašanje je aktualno še danes in gotovo bo tako tudi v prihodnje. Prav s to knjigo in z vsem, kar jo je spremljalo in ji sledilo, smo dokazali, da smo še kako aktualno vpeti v intelektualne kulturne in naravovarstvene tokove svetâ, v katerem živimo.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Mednarodna organizacija OZN za izobraževanje, znanost in kulturo - op. ur.) je posebna agencija Združenih narodov, ki deluje na področju izobraževanja, kulture in znanosti. Eno izmed osnovnih Unescovih poslanstev je med drugim določanje in uresničevanje standardov ter oblikovanje dolgoročnih strategij in politik na področjih svojega delovanja. In v posebno čast in veselje mi je, da vas lahko pozdravim in nagovorim kot član Unescovega izvršnega odbora, ki ima sedež v Parizu.

Dvajsetletnica vpisa Škocjanskih jam na seznam Unescove svetovne dediščine je dogodek, ki zasluži posebno priznanje in obenem zahvalo vsem, ki so k temu prispevali. Ob tem se velja spomniti mnogih, še posebej pa velja izpostaviti pokojnega Marjana Kolariča, takratnega direktorja republiškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, in sodelavce Matjaža Puca, Staneta Peterlina in Petra Skoberneta, ki so najbolj zaslužni za strokovno utemeljitev razlogov za uvrstitev Parka Škocjanske jame na seznam Unescove svetovne dediščine.

Unescova Konvencija o svetovni dediščini ima pestro zgodovino; njen nastanek sega v leto 1959, ko je na pobudo egiptovske in sudanske vlade prišlo do široke mednarodne aktivnosti za zaščito templjev Abu Simbel, ki jim je grozila potopitev zaradi gradnje asuanskega jezua. Ideja za nedeljivo povezavo naravne in kulturne dediščine izvira iz ZDA, kjer so na konferenci o kompleksnem okolju leta 1965 predlagali ustanovitev sklada za svetovno dediščino, ki bi spodbujal mednarodno sodelovanje za varovanje in zaščito najodličnejših naravnih in krajinskih območij svetâ in to za vse njegove prebivalce, tako za danes, kot tudi za prihodnost. Predlog je bil podrobno predstavljen na konferenci Združenih narodov za okolje leta 1972 v Stockholmu. Vse te pobude so pripeljale do Konvencije o varovanju svetovne kulturne in naravne dediščine, ki je bila sprejeta na Unescovi generalni konferenci 16. novembra 1972. Konvencija je še posebej pomembna, ker opozarja na medsebojno vplivanje med človekom in naravo in na občutljivo ravnovesje med njima, torej na kompleksno naravno in družbeno stvarnost. Posebej je poudarjena nedeljiva povezanost narave in družbe v najširšem pomenu besede.

Za poudarek na konkretnih obveznostih podpisnic konvencije ponavljam njen 4. člen, v katerem je zapisano: »Vsaka

Slavnostni govornik na slovesnosti ob 20. obletnici vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine je bil slovenski veleposlanik v Zagrebu doc. dr. Milan Orožen Adamič. Je predsednik sveta JZ Park Škocjanske jame, član Unescovega izvršnega odbora in predsednik Slovenske nacionalne komisije za Unesco.

TUJINI IZJEMNO PRIZNANO

država, pogodbenica konvencije, priznava, da je njena dolžnost predvsem ugotoviti, varovati, zavarovati, popularizirati in prenašati kulturno in naravno dediščino, ki je na njenem ozemlju, prihodnjim rodovom.« To so univerzalne vrednote človeštva in globoka moralna zaveza za vsako državo, ne glede na njeno trenutno politično situacijo ali družbene razmere.

Javni zavod Park Škocjanske jame kot javna ustanova spremlja in analizira stanje na območju parka, upravlja in varuje zaupano dediščino ter skrbi za sonaravni razvoj prostora. V skladu z določili Zakona o Parku Škocjanske jame je vodstvo parka z Ministrstvom za okolje in prostor R Slovenije naredilo in uskladilo z različnimi ministri »Program vastva in razvoja Parka Škocjanske jame za obdobje 2006-2010«. Po obravnavi in potrditvi na svetu JZ Park Škocjanske jame je ta program sprejela vlada R Slovenije in ga predložila v potrditev Državnemu zboru R Slovenije.

Kolektiv JZ Park Škocjanske jame je leta 2004 pripravil vse potrebno za kandidacijo Parka Škocjanske jame in njegovo sprejetje v poseben Unescov program »Človek in biosfera (MAB, Man & the Biosphere)«. Po tem programu se v mednarodnih okvirih opravlja in koordinira program, ki zajema naravno in kulturno dediščino v tesni povezavi s prebivalci območja. Park Škocjanske jame je spoznan za posebno »Biosferno območje, Kras«, kar prispeva k prepoznavnosti in k pomenu celotne kraške pokrajine. Škocjanske jame s podzemnim tokom Reke pa so uvrščene tudi na seznam mokrišč mednarodnega pomena v okviru tako imenovane Ramsarske konvencije. Delo kolektiva je doma in v tujini izjemno priznано. Še posebej zato, ker je dvajset zaposlenih uspelo z resnim, poglobljenim in temeljitim delom promovirati raziskovalni pristop na področju izobraževanja in varovanja naravne in kulturne dediščine. Tako je postal model upravljanja in delovanja JZ Park Škocjanske jame, lahko bi celo rekli naravovarstvenega managementa, vzorčen in se uspešno prenaša na marsikateri park v Sloveniji in na tujem. Gre za več kot le turizem v najožjem, najbolj elementarnem pomenu besede; gre za široko razvejan intelektualen pristop do ravnanja z naravo in z njenim upravljanjem.

Park Škocjanske jame se danes redno vključuje v številne raziskovalne, študijske in najrazličnejše druge promocijske programe, ki v marsikaterem pogledu presegajo jame v ozkem pomenu te besede. Gre za vedno bolj široko razvejano aktivnost v tej izjemni kraški pokrajini. Pokazalo se je, da ni dovolj imeti prekrasne jame, objekte pa tudi ambicije za turistični razvoj, ampak da je treba z jamami in s prostorom parka delati, in to besedo »Delati«, zapisano z veliko začetnico. V preteklih dveh desetletjih se je nabralo kar nekaj izkušenj, ki jih velja smiselno prenesti na širši kraški prostor in ustvarjalno deliti tudi z drugimi parki. Pa ne samo v Sloveniji, marveč po vsem svetu!

Doc. dr. Milan Orožen Adamič - član Izvršnega odbora UNESCO (Pariz),
predsednik Slovenske nacionalne komisije za UNESCO
in predsednik sveta JZ Park Škocjanske jame.

Podzemeljski svet Škocjanskih jam
krasi tudi tale izjemno velik kapnik v Veliki dvorani Tihe jame.
Fotografija: B. Kladnik.

POMEMBNOST PARKA

Tomaž Zorman

Da se ohranijo in raziskujejo izjemne geomorfološke, geološke in hidrološke znamenitosti Škocjanskih jam in njihovega vplivnega območja, tamkajšnje redke in ogrožene rastlinske in živalske vrste, paleontološka in arheološka najdišča, etnološke in arhitekturne značilnosti in kulturna krajina ter zagotovijo možnosti za ustrezen razvoj, je Državni zbor Republike Slovenije leta 1996 sprejel Zakon o regijskem parku Škocjanske jame. Na njegovi osnovi pa je bil ustanovljen park in postavljen njegov upravljalec - Javni zavod Park Škocjanske jame.

Škocjanske jame so bile zaradi svojega izjemnega pomena za svetovno kulturno in naravno dediščino leta 1986 vpisane na Unescov seznam svetovne naravne in kulturne dediščine. Leta 1999 so bile uvrščene na Seznam svetovno pomembnih mokrišč RAMSAR kot prva podzemna Ramsarska lokaliteta. Leta 2003 pa je bil park z vplivnim in tranzicijskim območjem vpisan tudi na Seznam MAB - Človek in biosfera kot tipično kraško območje. Vse tri konvencije spadajo pod Unescovo okrilje. Park sodi s svojo površino in delom vplivnega območja še v evropsko omrežje Natura 2000 kot pomembno območje s suhimi kraškimi travniki in habitatih določenih rastlinskih in živalskih vrst v skalnih stenah in tudi za jamske živali, izmed katerih je večina endemitov.

Legra parka

Regijski park Škocjanske jame se razprostira na jugozahodnem delu Slovenije in sicer na matičnem (klasičnem) krasu. Na Krasu, kjer ime pišemo z veliko začetnico in kjer so raziskovalci prvič začeli raziskovati in odkrivati kraške oblike in pojave. Park je na območju občine Divača. Njegova površina je 413 hektarov in obsega območje jam, površino nad jamami, sistem udornic in sotesko Reke. Na območju parka so vasi Škocjan, Betanja in Matavun. V njih živi 67 prebivalcev. V dejavnost parka se vključuje tudi vplivno območje parka, ki zajema površino 45.000 hektarov na območju petih občin. Na tem območju so prepovedani posegi v okolje, ki bi lahko posredno ali neposredno poslabšali obstoječe okolje v parku. Vplivno območje predstavlja celotno porečje Reke.

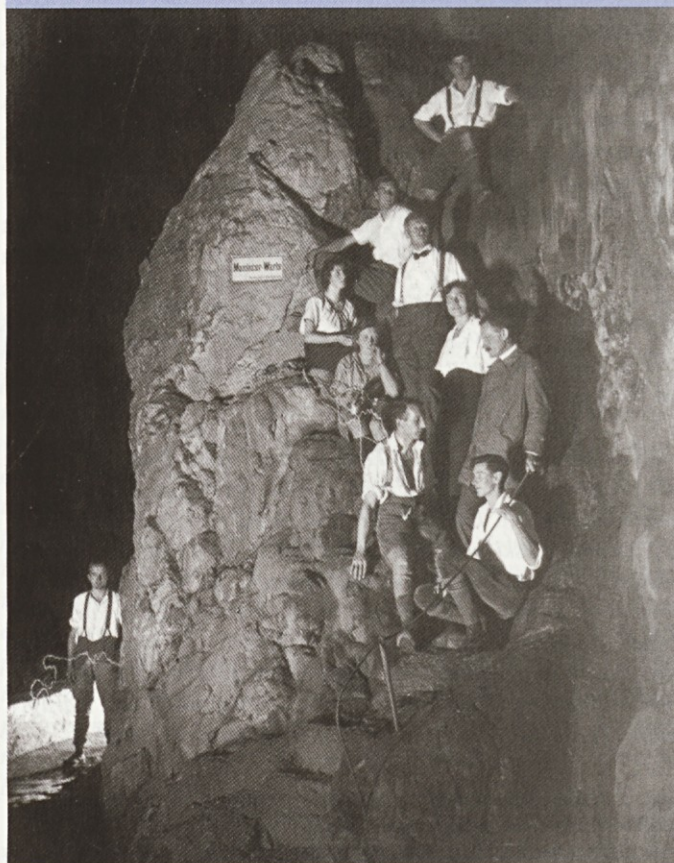
Naravne vrednote v parku

Na reliefno zelo razgibanem terenu so pogoji za uspevanje številnih rastlinskih vrst. Med rastlinami, ki veljajo za redke in je njihovo rastišče v Škocjanskih jamah posebnost, naj omenimo sredozemske venerine laske (*Adiantum capillus-veneris*), domačo Justinovo zvončico (*Campanula justiniana*)

in edini slovenski bršljanov pojalknik (*Orobanche hederæ*). Seveda med njimi lahko najdemo tudi nekatere ledenodobne ostanke, kot so jeglič (*Primula auricula*), razni kamnokreči in drugi. Prelepi so tudi kraški suhi travniki; še posebno spomladi, ko zacvetijo. Na njih je več različnih rastlinskih in živalskih vrst, kot jih premore celotna Anglija. Od cvetočih petoprstnikov in kosmatinčkov do narcis, potonik, lilij, kukavic in jesenčkov, šetraja in drugih dišavnica.

Kras je bil do pred 150 leti popolnoma ogoled. V drugi polovici 19. stoletja so ga pogozdili s črnim borom, ki pa ga danes uspešno izpodrivajo samonikla drevesa, kot so, na primer, črni gaber, mali jesen in različni hrasti. Kraška gmajna, previsne stene in skalne razpoke predstavljajo zatočišča za mnoge živali. Med ptiči naj opozorimo na skalnega plezalčka, planinskega hudournika, skalnega goloba in različne sove. Na podstrešjih starih kraških hiš, zlasti pa v jamah, domujejo netopirji. V Škocjanskih jamah jih stalno ali občasno najde zatočišče kar 12 vrst, kar je več kot polovica v Sloveniji živečih vrst netopirjev, med njimi veliki podkovnjak, dolgo-krili netopir in dolgonogi netopir. Temno in skrito podzemlje je

Odpiranje prvih turističnih poti v Škocjanskih jamah v 20. stoletju. V ospredju dr. Robert Oedl.

ŠKOCJANSKE JAME

bogato z izredno dobro prilagojenimi živalmi. Tod živijo tudi človeška ribica ter številni nevretenčarji. Biotska raznovrstnost je v parku dragocena vrednota. Predstavlja enkraten dokaz o zemeljski zgodovini ter omogoča ohranjanje podatkov v genskem zapisu vseh redkih in ogroženih vrst živali in rastlin.

Turistični ogledi jam so vodeni in potekajo po urejenih poteh. To zagotavlja varovanje jame in jamskih živali v nedostopnih delih. Spoštovanje določil Unescove Konvencije o varstvu naravne in kulturne dediščine narekuje spremljanje razmer v jamah ter obenem zagotovitev možnosti njihovega ogleda in dostopa do naravnih znamenitosti za širšo javnost. Vhodi v Škocjanske jame, vrsta udornic in v apnenec vrezana soteska Reke so burili duhove raziskovalcev nekoč ravno tako, kot burijo duhove današnjih obiskovalcev. Škocjanske jame imajo izjemno razvejan sistem jamskih rogov, ki so dolgi 5,8 km in so največji in najbolj znani naravni pojav matičnega krasa. Z menjavanjem ponorov v geološki preteklosti so na tem stiku podzemnimi votlinami nastale številne udorne doline. Velika dolina in Mala dolina očarata vsakega obiskovalca s svojo globino 164 metrov. Jame so začetek podzemeljskega sistema jam

z ogromnimi podzemnimi soteskami. Višina soteske večkrat preseže višino 100 m. Škocjanske jame pa imajo verjetno največjo jamsko dvorano v Evropi - Martelovo dvorano.

Reka teče po površju kakšnih 50 km, nato pa pod zemljo skoraj 40 km daleč do izvirov Timave pri Štivanu. Po 900 m toka se Timava kot najkrajša reka v Italiji izliva v Tržaški zaliv.

Odnos človek – narava

Sonaravno bivanje človeka z naravo ima v parku dolgo tradicijo. S pripravo zemlje za obdelavo so kmetje parcele očistili kamenja in iz njega naredili suhe zidove. Zidovi še vedno označujejo meje parcel in marsikje branijo njive pred sunki burje. Te svojevrstne gradbene mojstrovine, ki brez betona kljubujejo že več stoletij, so postale prav samosvoj habitat, ki omogoča uspevanje mahovom, lišajem in nudi dom plazilcem ter insektom. Podobna človekova gradnja so kali, ki jih je človek naredil za zbiranja napajalne vode živini in pozi-

Na učni potipo Parku Škocjanske jame.

Historična prenova turistične poti v Hankejevem kanalu s pomočjo Bavarcev.

mi za lomljenje ledu ter njegovo shranjevanje v ledenicah ter prodajo poleti zlasti v Trst. Poleg kulturnega pomena imajo danes kali posebno mesto kot edinstven habitat za dvoživke in kačje pastirje.

Ker je kraško naravno okolje zelo občutljivo, se turistične dejavnosti s spremljajočimi panogami uvajajo skrajno previdno. Odgovorno ravnanje in sonaravno bivanje ter rabo prostora v Parku Škocjanske jame predstavljamo tako domačinom kot obiskovalcem z delavnicami in izobraževalnimi akcijami.

Raziskovanje jam je vedno potekalo s pomočjo domačinov. Njihovi izjemni napor, pogum in trdoživost so jim prinesli sloves s prvimi raziskavami podzemlja. V jamah so vklesali v živo steno kilometre poti tudi 100 metrov visoko nad deročo Reko. Edina razsvetljava, s katero so si svetili, so bile sveče ali oljenke. Po teh poteh so potem "raziskovalci" uradno raziskali jamske prostore in poželi vso slavo tako rekoč na ramenih domačinov. Te poti danes spadajo v tehniško dediščino Škocjanskih jam in jih ohranjamo s spoštovanjem in ponosom.

Kulturna dediščina

Na zavarovanem območju parka so tri manjša naselja s tipično kraško arhitekturo: Škocjan, Betanja in Matavun. V njih je več stavbnih spomenikov. Zanimivo je predvsem vse naselje Škocjan, ki predstavlja urbanistični spomenik ob cerkvi sv. Kanciana. Po tej značilni prastari naselbini s cerkvijo, kjer izstopa izdvojen zvonik, in ki je včasih veljala za dobro utrjeno gradišče, so jame dobile tudi svoje ime. Na tem območju je kar 37 kulturnih spomenikov, ki so zaradi svoje posebne vrednosti vključeni v režim varovanja kulturne dediščine. Vodnjak - vir preživetja, portali, skedenj za mlatenje in shranjevanje žita, mlini ob vodi, ledenice za shranjevanje ledu in pokopališče s starimi nagrobniki tvorijo krog kulture življenja in trpljenja pogumnih mož. Na skali nad Reko se po Valvazorjevih slikah še vzdiguje nad sotesko grad Školj, ki je danes napol podrt še vedno simbol mogočnosti. Na območju parka je več arheoloških območij in lokacij (naselbine, grobišča in jamska najdišča), ki izvirajo iz različnih arheoloških obdobij od kamene in bronaste do železne dobe.

Nadzornik-informator

Program naravovarstvene nadzorne službe v JZ Park Škocjanske jame temelji na stalnem izobraževanju naravovarstvenih nadzornikov in na pridobivanju novih. Prihajajo predvsem iz vrst lovcev, jamarjev, ribičev, gozdarjev, ljubiteljev narave, gobarjev, domačinov in drugih. Izobrazili smo že 70 prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov, ki so oko, uho in glas parka na terenu ter delujejo v parku in na njegovem vplivnem območju. Med njimi so najpomembnejši domačini, ki s svojim zgledom dokazujejo, da sta življenje in varstvo skupaj mogoča in dopolnjujoča.

Nadzorna služba je na terenu stalno prisotna, zato je izobraževanje obiskovalcev in drugih, obveščanje in preprečevanje kršitev zakona ali celo katastrof ena izmed pomembnejših nalog službe. V ta proces vključujemo tudi najmlajše iz

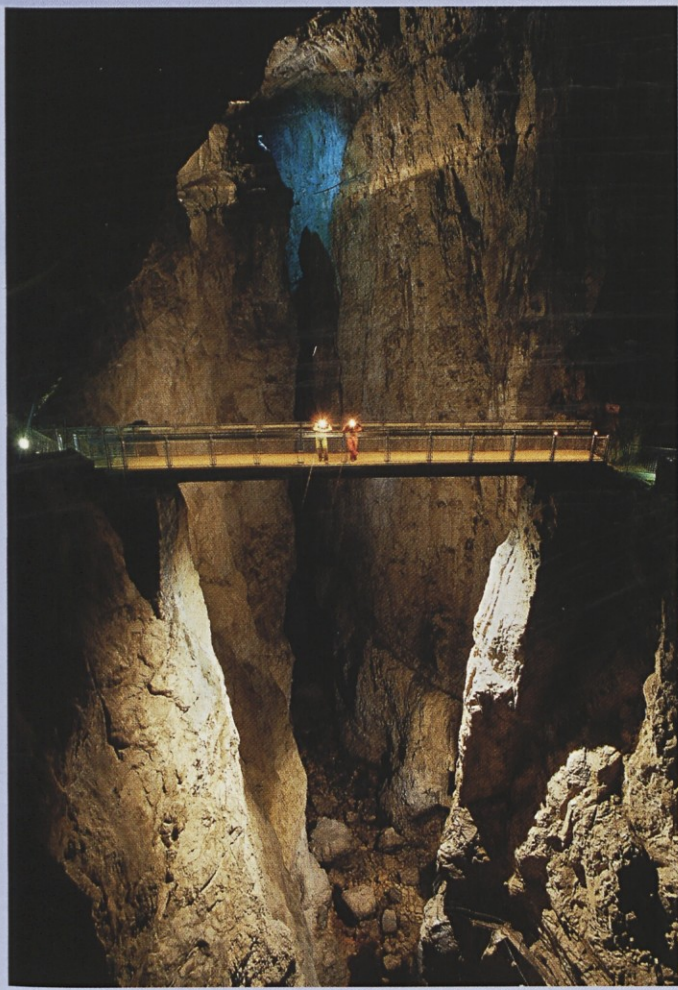
Otroci v izobraževalni delavnici pri spoznavanju življenja čebel.

vsega porečja Reke na slovenski in italijanski strani državne meje. Tako se v parku združujejo vladni in predvsem tudi nevladni interesi varstva narave in okolja, ki vodijo v smer preprečevanja nesreč, sanacije črnih odlagališč odpadkov in izboljševanje kakovosti Reke, ki je danes že v II. kakovostnem razredu in v njej že plavajo postrvi.

Podzemni ekosistemi se zelo razlikujejo od površinskih ekosistemov, saj v njih ni velikih nihanj. Hkrati se odlikujejo po izredni raznovrstnosti favne. Zaradi njihove izjemne občutljivosti lahko že majhno onesnaženje povzroči njegovo izginotje. Vrste v podzemnih ekosistemih so ogrožene zaradi uničenja življenjskih prostorov, zaradi njihovega nabitosti, zaradi vandalizma, kemijskega onesnaženja ter celo prevelike osvetljenosti. Zato je ena izmed pomembnih nalog v parku spremljanje razmer v jamskem sistemu in seznanjanje obiskovalcev o dragoceni raznovrstnosti okrasja in življenja v jamah.

Pomen ohranjanje dediščine

Zavest o pomenu naravnih vrednot kot izjemnega dela zapuščine iz preteklosti je mogoče osvojiti z izobraževanjem in s predstavljanjem izjemnosti parka. Pri obeh ima Javni zavod Park Škocjanske jame zelo odgovorno vlogo. Zlasti pri slednji se vselej opiramo na zgodovinska dejstva, na bogastvo

Prenovljeni Cerkvenikov most v Hankejev kanalu.

kulture kraja in na enkratno naravo Krasa. Park je obnovil tri zavarovane kulturne spomenike in v teh objektih javnosti predstavil tri muzejske zbirke: etnolološko v J'Kopinovem skednju, geološko, arheološko in biološko v prostorih novega naravoslovnega centra parka ter zbirko o odkrivanju Škocjanskih jam v Jurjevem skednju v Škocjanu.

Država pomaga domačinom iz parka z dodatnimi za 20 odstotkov višjimi subvencijami pri ohranjanju kulturne krajine za košnjo ter tradicionalno ekstenzivno kmetijsko pridelavo, kar hkrati krepi in ohranja tudi biotsko pestrost prostora. Uprava parka vzpodbuja in strokovno svetuje ter sofinancira lastnikom prenovo svojih domačij v turistične sobe in apartmaje. Ocenjujemo, da bo v letu 2007 v parku na razpolago 20 turističnih ležišč z ustrezno gostinsko ponudbo.

Zanemarljivi nista tudi boljša kakovost življenja ljudi kot tudi ugodna raven ohranjenosti naravne dediščine. S stalno prisotnostjo (predvsem prostovoljnih naravovarstvenikov tudi v vplivnem območju) smo dosegli tudi vrsto izboljšav za boljše kakovost Reke, ki ponika v Škocjanskih jamah. Tako smo poleg večje ozaveščenosti prebivalstva prispevali k uvajanju čistilnih naprav, tehnoloških izboljšav za odstranjevanje odpadnih vodâ ter dvigovanju zavesti o pomenu ohranjanja narave in kulture. V parku velja prepoved vožnje s cisternami, prepoved kampiranja in vrsta drugih priporočil, med njimi tudi prepoved nizkih preletov parka s helikopterji ter letali, ki lahko

predvsem v gnezditvenem obdobju neizmerno škodijo pticam.

Posebno pozornost namenjamo v parku vzgoji in izobraževanju mladih, kar ima gotovo daljnosežne cilje, kot so ozaveščanje o naravi in problemih usklajevanja gospodarstva in politike, vzgoji strpnosti in spoštovanja ter odgovornega ravnanje do okolja. Med pomembnimi dejavnosti v parku je tudi izobraževanje strokovnih delavcev v parku, vodnikov po jami, obiskovalcev, mladih in odraslih ljudi. V ta namen prirejamo posebne delavnice v naravi in učne ure, ki potekajo po naravoslovnih in kulturnih učnih poti.

Dediščina kot globalna vrednota

Delovanje na svetovni ravni je izvedljivo le s takimi ukrepi, ki spodbujajo tovrstno odprtost svetu in ki so organizirane na tak način, da prenesejo breme svetovne javnosti, ki obsega večjo kritično maso znanja in večjo izpostavljenost kritikam lastnega dela.

Delovanje parka je usklajeno z ustavo R Slovenije, z njenimi zakoni in s konvencijami Ramsar, MAB in o svetovni dediščini, nad katerimi bdi Unesco. Spoštovanje le teh je ena izmed pglavitnih nalog varovanja in ohranjanja dediščine.

Delovanje na teh področjih omogoča primerljivost parka s parki ali zavarovanimi območji po vsem svetu. Prav odgovornost pri predstavljanju matičnega krasa in Slovenije po svetu je velika spodbuda za kakovostno, strokovno in načrtovano delo. Program varstva in razvoja parka je obsežen dokument, ki ga je uprava parka pripravila v skladu s strokovnimi smernicami in z obstoječo zakonodajo.

Uprava JZ Park Škocjanske jame pripravlja program širitve parka proti jugu v smeri kontaktnega krasa. Tod je splet naravnih vrednot, ki je vrstno zelo pestro in hkrati ohranjeno območje. Hkrati pa so domačini iz tega območja zelo zainteresirani za vključitev v park, saj so jih dosedanje delo in vzpodbude parka prepričale, da se v parku lahko dobro in kvalitetno živi. Predvideno območje naj bi zajelo 200 hektarjev, kar je polovica sedanje velikosti parka.

Menimo, da je človek v svoji povezanosti z naravo glavni nosilec razvoja krajev, ki jih hkrati tudi skrbno varuje pred vplivi, ki bi ravnovesje naravnih danosti in njegovega dela lahko porušili. Zato je ključnega pomena spremljanje razmer v naravi, nenehno učenje in izobraževanje delavcev parka, domačinov in obiskovalcev parka – to je ljudi, ki bodo s svojim vedenjem postali del globalnega znanja in ponosno varovali našo naravno in kulturno dediščino ter jo s ponosom tudi tržili, saj je tovrstni »eko« turizem zadnja moda v svetu in dodana vrednost drugim produktom.

Obiskovalcem parka želimo, da bi pri nas čim bolj polno doživljali čar Krasa in pri tem pomagali varovati naravne in kulturne vrednote!

Partnerji ALPENCOM

PARK ŠKOCJANSKE JAME NA

Albin Debevec

V srednjem delu Evrope so Alpe največji in najpomembnejši masiv, ki se razteza na več kot 200.000 kvadratnih kilometrih površine z dolžino 1.200 km in z največjo širino 300 km. Sedanji videz Alp so izoblikovali različni erozijski procesi, posebno pa delovanje vode in ledenikov, zemeljskih plazov in skalnih podorov, ki so v zadnjih več deset milijonih let močno spreminjali celoten alpski sistem.

Največji del površine Alp je na nadmorski višini med 1000 in 2000 metrov in nudi zaradi velikih podnebnih razlik pester rastlinski in živalski svet, ki sega od toplih območij s tipičnim rastlinstvom prek mešanih gorskih gozdov vse do visokogorskih travnikov in območij v snežnem in ledeniškem pasu. Posebne življenjske pogoje tvorijo tudi različna visokogorska jezera, močvirja in barja. Ves ta prostor predstavlja pomemben življenjski prostor, saj tod po podatkih evropskih naravovarstvenih organizacij domuje kakšnih 30.000 živalskih in 13.000 rastlinskih vrst.

Poleg geološke, hidrološke, geografske in naravne raznovrstnosti sta za Alpe značilni tudi njihova kultura in svojstvena ter pestra zgodovina, ki so ju zaznamovale številne dežele in ljudstva. Območje Alp je bilo od rimskih časov vpeto med najpomembnejša evropska gospodarska in kulturna središča, zato zavzemajo v Evropi posebno mesto. Prve tovarne poti in stare ceste pričajo, da so v Alpah že pred dvema tisočletjema razvijali gospodarske in kulturne stike, kar se je odražalo tudi v različnih jezikih in običajih ter v različnih oblikah gospodarjenja, kmetovanja, stavbarstva in poselitve.

Največ površine alpskega območja imata Avstrija in Italija (po 28%), Francija jih ima 21%, Švica 13%, Nemčija 6%, Slovenija 4%, Lihtenštein 0,08% in Monako 0,001%. Na tem prostoru živi in dela v 5.971 občinah več kot 13 milijonov ljudi (vir SOIA, 1999*). Alpe spadajo z več kot 500 milijoni turističnih nočitev letno med svetovno pomembna turistična območja, saj jih obišče letno več kot 120 milijonov gostov. Ti koristijo različno razvejano infrastrukturo in turistične objekte, ki predstavljajo enega izmed največjih problemov Alp.

Prav zaradi tega in tudi zaradi drugih potreb - Alpe so namreč največji vodni rezervoar v tem delu Evrope - je Evropski parlament leta 1988 pozval Evropsko komisijo, naj predloži osnutek konvencije o varstvu enega izmed najpomembnejših ekosistemov v Evropi. Že naslednje leto so se na 1. alpski konferenci v Berchtesgadnu v Nemčiji zbrali okoljski ministri alpskih držav in sprejeli načelno resolucijo. Sedmega novembra 1991 leta je šest alpski držav (Avstrija, Liechtenstein, Francija, Italija, Nemčija in Švica) ter Evropska

unija podpisalo mednarodno obvezujočo Okvirno konvencijo o varstvu Alp. V vmesnem času sta postali njeni pogodbenici tudi Slovenija in Monako. Po ratifikaciji konvencije v Avstriji, Liechtensteinu in Nemčiji je Alpska konvencija pričela veljati leta 1995, do leta 1999 pa so konvencijo podpisale še Slovenija in ostale alpske države.

Alpska konvencija

Alpska konvencija je obvezujoča mednarodna pogodba in vsebuje splošne obveznosti pogodbenic o pripravi rešitev za ureditev problemov pri ohranjanju in varstvu Alp. To se rešuje z različnimi protokoli, ki vsak zase predstavlja mednarodno pogodbo. Alpska konvencija nima posebnega organa. Njeno delovanje sloni na Alpski konferenci, ki jo sestavljajo resorni ministri držav podpisnic. To je organ, v katerem se pogodbenice sestajajo, da bi naprej razvijale dejavnosti in dokumente, predvidene z Alpsko konvencijo. Alpska konferenca se sestaja vsako drugo leto in vabi v sodelovanje razne mednarodne in nevladne organizacije. Kot izvršilni organ Alpske konference je bil ustanovljen Stalni odbor s strokovno tehničnim organom - Stalni sekretariatom... Kljub navidezno zapletenemu sistemu je Alpska konvencija z vsemi organi v organizacijsko-pravnem pogledu napreden in funkcionalen model ter je za zgled drugim območjem v Evropi in svetu.

Za park Škocjanske jame je posebno pomemben Protokol o varstvu okolja in urejanju krajine. Alpe predstavlja največje območje biotske raznovrstnosti v Evropi, ki je neločljivo povezana s kakovostjo življenja prebivalcev in obiskovalcev.

Območje Alp

Večji del obširnega območja Alp zajemajo parki in naravna zavarovana območja, ki kot vitalni deli neposredno skrbijo za varstvo narave in sooblikujejo z drugimi dejavniki življenje in razvoj. Priloženi zemljevid Alp na naslednjih dveh straneh (str. 26 in 27!) prikazuje vso pestrost in bogastvo Alp z desetimi izbranimi parki kot nosilci programa ALPENCOM, v katerem je tudi Park Škocjanske jame.

Program za ohranjanje biotske raznovrstnosti je za Alpsko konvencijo dogovor med alpskimi državami in Evropsko unijo, ki vse države podpisnice zavezuje, da v čezmejnih gorskih regijah zagotavljajo politiko trajnostnega razvoja.

Svetovni nevladni sklad za varstvo narave (WWF) v sodelovanju z organizacijami ALPARC (Mreža zavarovanih

MEJNEM OBMOČJU ALP

Pogled na del Alp, na obrobju katerih je tudi Park Škocjanske jame

območij v Alpah), CIPRA (Mednarodna komisija za varstvo Alp) in ISCAR (Mednarodna znanstvena komisija za raziskovanje Alp) predstavljajo najpomembnejše organizacije za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Z vsemi posredno sodeluje tudi Javni zavod park Škocjanske jame, z ALPARC-om pa sodeluje neposredno že od leta 1999, ko smo bili na našo prošnjo sprejeti kot mejno območje med enakopravne člane Mreže zavarovanih območij v Alpah.

Mreža zavarovanih območij v Alpah

Mrežo zavarovanih območij v Alpah (ALPARC) vodi strokovna skupina, ki ima sedež v Chambéryju v francoskem delu Alp. Organizirana je kot direktorat, ki ga vodi dinamičen direktor dr. Guido Plassmann. Predsednik mreže dr. Michael Vogel, ki predstavlja združene parke, ima dva podpredsednika, ki sta prav tako iz večjih parkov v različnih državah. Predsednik dr. Vogel je direktor enega izmed največjih parkov v Evropi NP Berchtesgaden, podpredsednika pa sta direktor NP Gran Paradiso Michael Ottilio in dosedanji direktor Triglavskega narodnega parka Janez Bizjak, ki ima veliko zaslug za vključevanje mejnih območij v mrežo Alp; tudi Parka Škocjanske jame.

Mreža zavarovanih območij v Alpah je mednarodna vladna organizacija, katere cilja sta spodbujanje sodelovanja med zavarovanimi območji alpskih držav in prizadevanje za uresničevanje Alpske konvencije. Cilj Alpske mreže je tudi

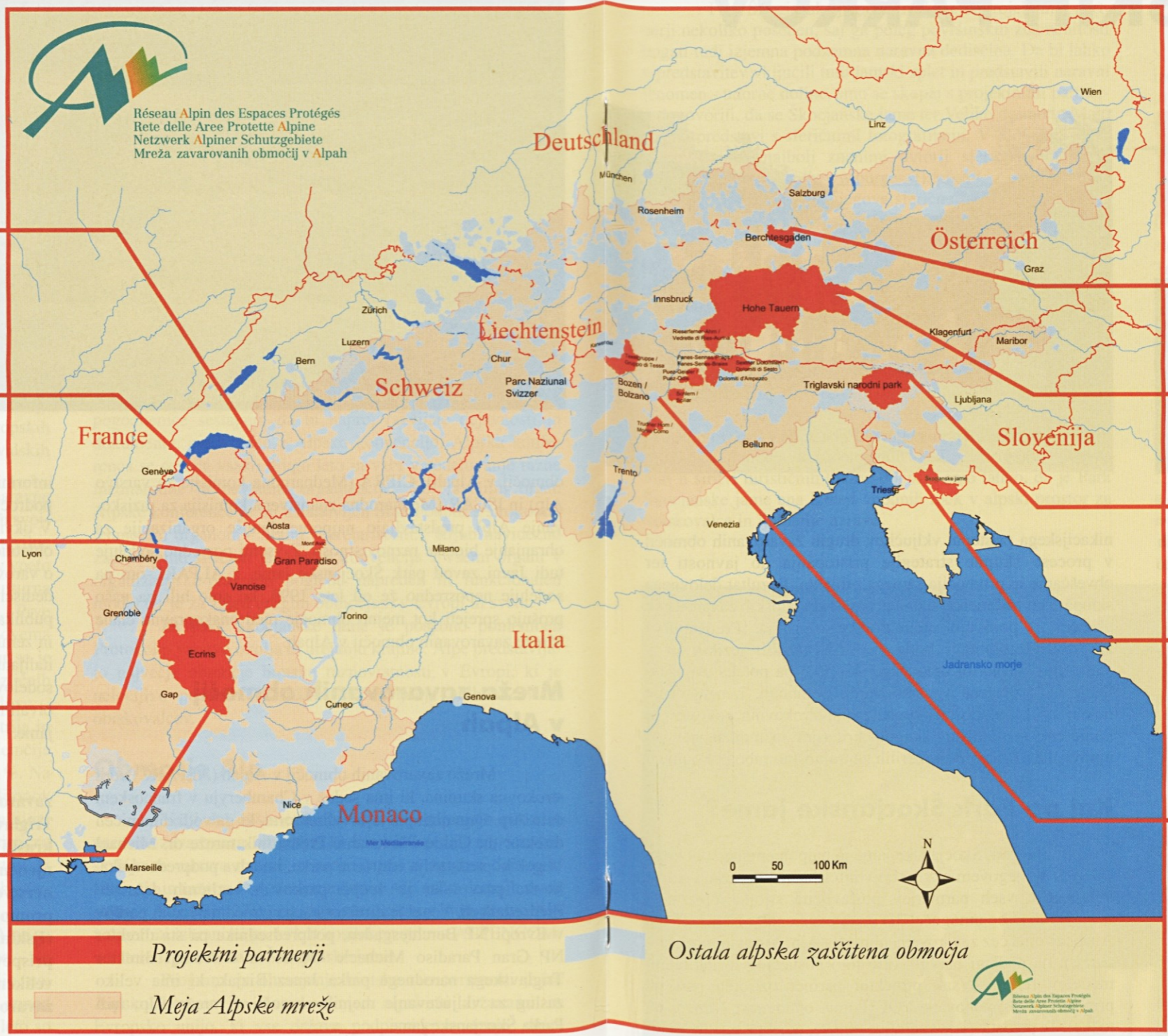
informiranje širše javnosti in dejavnikov, ki delujejo na področju ohranjanja in varstva narave ter trajnostnega razvoja. V okviru Alpske mreže, ki je praznovala v letu 2005 deseto obletnico obstoja, je bilo organiziranih veliko število delavnic o varovanju narave, flore, favne, vode, arhitekture in kulturne dediščine. Izdanih je bilo 19 biltenov in poročil, 13 tematskih publikacij in 6 zbornikov konferenc ter 6 različnih publikacij in zemljevidov v štirih jezikih Alp - v francoskem, nemškem, italijanskem in slovenskem jeziku. Skoraj v vseh delavnicah so sodelovali predstavniki JZ Parka Škocjanske jame in si pridobivali izkušnje ter hkrati promovirali Kras in Park Škocjanske jame.

V Alpski mreži, ki vključuje več kot 350 parkov in zavarovanih območij, je Park Škocjanske jame poleg Triglavskega narodnega parka edini park, ki predstavlja kraški svet z vsemi zanj tipičnimi pojavi pod zemljo in na njenem površju. Z vstopom Parka Škocjanske jame v partnerstvo ALPENCOM smo v parku pridobili tudi veliko promocijsko področje z različnimi načini in komunikacijskimi sistemi, ki promovirajo alpsko območje... Iz tega prispevka o partnerstvu ALPENCOM je razvidno, v kako velikem obsegu sta predstavljena park in Kras v okviru zavarovanih območij Slovenije.

* Mednarodna turistična zveza

Zemljevid partnerjev ALPENCOM - Park Škocjanske jame je v njem označen s svojim vplivnim območjem!

Partnerji v projektu Alpencom

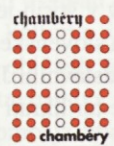
Parco Naturale Mont Avic (I)

Parco Nazionale Gran Paradiso (I)

Parc national de la Vanoise (F)

Ville de Chambéry (F)

Parc national des Ecrins (F)

Nationalpark Berchtesgaden (D)

Nationalpark Hohe Tauern (A)

Triglavski narodni Park (SI)

Park Škocjanske jame (SI)

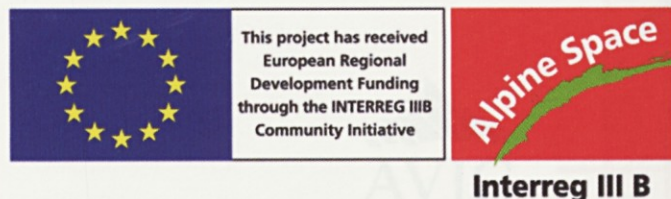
Amt für Naturparke Südtirol (I)
Ufficio parchi naturali Alto Adige (I)

Projekt ALPENCOM in oktobrsko srečanje ALPARC v Škocjanu

PARK ŠKOCJANSKE JAME V MREŽI ALPSKIH PARKOV

Rosana Cerkvenik

Interreg III B

Eden izmed ciljev Alpske mreže je tudi spodbujanje in priprava mednarodnih projektov. Leta 2005 se je pričel projekt INTERREG III B ALPENCOM »Globalni informacijsko - komunikacijski sistem za sonaravno upravljanje naravnih virov in človekovega odnosa do narave na območju Alpske mreže zavarovanih območij«. Skupna vrednost projekta je 1.400.000 EUR, prispevek Evropske unije pa je 750.000 EUR. Proračun za Javni zavod Park Škocjanske jame v projektu je 100.000 EUR.

Srečanje projektnih partnerjev ALPENCOM v Škocjanu, marec 2006

V projekt, ki bo trajal do konca leta 2007, je vključenih devet zavarovanih območij v Alpah in francosko mesto Chambéry. Projektni partnerji so iz petih alpskih držav, iz Slovenije Park Škocjanske jame in Triglavski narodni park. Ostali partnerji v projektu so še: Narodni park Berchtesgaden iz Nemčije, Narodni park Hohe Tauern iz Avstrije, Avtonomna provinca Bolzano-Bozen, Narodni park Gran Paradiso in Naravni park Mont Avic iz Italije, Narodni park Les Ecrines (vodilni partner), Narodni park Vanoise ter mesto Ville de Chambéry iz Francije.

Glavni cilji projekta

Glavni cilji projekta so: povečati poznavanje alpskih ekosistemov in njihove ranljivosti, povečati in doseči ustrezno učinkovitost upravljanja zavarovanih območij z uporabo izmenjav znanja, prispevati k razvoju lokalnega in regionalnega gospodarstva s promocijo okoljsko prijaznega turizma in prispevati h konceptu integriranega sonaravnega razvoja ter krepiti delujočo Alpsko mrežo.

V okviru projekta je oblikovanih šest delovnih sklopov, in sicer za: 1 - upravljanje projekta in tehnično podpor, 2 in 3 - notranje in mednarodno upravljanje, 4 - informiranje in promocijo, 5 - inovativno-komunikacijska orodja, 6 - komunikacijo med zavarovanimi območji. V okviru delovnega sklopa 4 potekajo dejavnosti za razvoj integriranega komu-

nikacijskega pristopa, vključitev drugih zavarovanih območij v procese skupne strategije pristopanja do javnosti ter obveščanje in promocija samega projekta. Rezultat delovnega sklopa 5 bo tridimenzionalna predstavitev alpskih zavarovanih območij s pomočjo računalniškega orodja. Predstavitve zavarovanih območij bodo v štirih alpskih jezikih in v angleščini. V okviru delovnega sklopa 6 pa poteka usposabljanje za zaposlene v zavarovanih območjih, izmenjavanje mnenj strokovnjakov ter organizacija strokovnih posvetov in konferenc za določitev skupnih kriterijev in indikatorjev pri upravljalški strategiji in merilih za trajnostno rabo pokrajine.

Kaj pa Park Škocjanske jame?

Za Park Škocjanske jame je najpomembnejši delovni sklop 5. V njegovem okviru bo v informacijskih točkah oziroma centrih vseh partnerjev postavljena strojna oprema - računalnik, ki bo omogočal 3D (tridimenzionalen) "prelet" čez Alpe oziroma čez zavarovana območja Alp. Virtualni prelet bo narejen na podlagi barvnih orto-foto posnetkov in digitalnih modelov reliefa. Vsak projektni partner oziroma park je pripravljen tako imenovane POI (Points of interest - interesne točke). Te predstavljajo zanimive pojave, objekte, rastlinske ali živalske vrste, ki se bodo prikazovale ob virtualnem preletu. Vsak POI bo opremljen z besedilom, s simbolom in s fotografijo (oziroma drugim avdiovizualnim sredstvom). Število POI je proporcionalno, odvisno od velikosti

posameznega parka. Pav tako je bilo določeno, kolikšen delež POI naj zajemajo npr. naravne znamenitosti, kulturne znamenitosti ter socioekonomske značilnosti. Po deležih so bile POI razdeljene tudi glede na to, ali se nanašajo na lokalno, na regionalno ali na supraregionalno (na ravni Alp) raven ter na posebnost ali podobnost z alpskim prostorom. Vsak park je moral pri pripravi POI upoštevati tudi pravila glede števila znakov, s katerimi so POI opisane.

Park Škocjanske jame je med vsemi projektnimi partnerji nekoliko poseben, saj ga poleg površinskih znamenitosti bogati tudi izjemna podzemna naravna dediščina. Da bi lahko v predstavitev vključili tudi jamski splet in predstavili naravni fenomen - udorne doline, smo se skupaj s projektnimi partnerji dogovorili, da se Škocjanske jame ter Veliko dolino in Malo dolino predstavi s sferičnimi fotografijami. V Sloveniji in po svetu je med najbolj znanimi avtorji sferičnih fotografij Boštjan Burger (<http://www.burger.si>), ki se je z veseljem odzval povabilu, naj bi bile njegove sferične fotografije Škocjanskih jam in ožje okolice vključene v končni izdelek. V Parku Škocjanske jame bo virtualni prelet obiskovalcem na voljo v novi urejeni Informacijski točki v Sprejemnem centru v Matavunu.

Velika in pomembna pridobitev

Enoten izdelek, ki bo na voljo obiskovalcem na celotnem območju Alp, bo nedvomno veliko prispeval k boljši prepoznavnosti tako Alp kot tudi vseh projektnih partnerjev oziroma parkov v Alpah. Prispeval bo k boljšemu poznavanju celotnega območja, k sodelovanju med parki in prav gotovo tudi h širitvi turističnih tokov. Ponosni smo lahko, da je Park Škocjanske jame ena izmed vhodnih točk v alpski prostor za obiskovalce in ljubitelje narave.

V oktobru 2006 smo v parku Škocjanske jame gostili prvo mednarodno izobraževanje upravljalcev zavarovanih območij ALPARC

V okviru Alpske mreže je od 18. do 21. oktobra 2006 v Parku Škocjanske jame potekalo prvo mednarodno izobraževanje upravljalcev zavarovanih območij z naslovom »Upravljanje zavarovanih območij v Alpah: Komunikacija ali informiranje?«. Izobraževanje naj bi preneslo skupno znanje o Alpah na različne kategorije osebja zavarovanih območij.

Prva dva dneva izobraževanja sta bila namenjena predstavitvi okvirnih pogojev za zavarovana območja in uveljavljenih zakonskih instrumentov upravljanja ter prispevku zavarovanih območij k uresničevanju Alpske konvencije. Tretji dan so se slušatelji poglobili v glavno témo - informiranje in komuniciranje (razlike med informiranjem in komuniciranjem, katere so ciljne skupine in obstoječa orodja za komunikacijo ter kako predstaviti znanje in biti dober popularizator). Zadnji dan izobraževanja pa je bil namenjen ekskurziji na témo komunikacije in informiranja. Udeleženci so spoznali Park Škocjanske jame (ogledali so si jamo in muzejske zbirke) ter sistem komunikacije in informiranja v parku.

Rosana Cerkenik, univ.dipl. geografinja - strokovna sodelavka na mednarodnih projektih, JZ Park Škocjanske jame

Udeleženci mednarodne delavnice Mreže zavarovanih območij v Alpah v oktobru 2006 v Parku Škocjanske jame

ŠKOCJANSKE JAME TURISTIČNE

Tomaz Zorman

Regijski park Škocjanske jame leži na matičnem (klasičnem) krasu, kjer ime Kras pišemo z veliko začetnico. Prav na tej planoti nad Tržaškim zalivom se je začelo strokovno odkrivanje in raziskovanje kraških pojavov in marsikateri krasoslovni termin izhaja prav od tod. Območje Parka Škocjanske jame je klasični primer kontaktnega krasa, ki se je razvil na stiku fliša z apnencem. Tu lahko opazujemo številne kraške pojave (jame, brezna, ponore, udornice ...), ki ustvarjajo tipično kraško »arhitekturo«.

Škocjanske jame so ljudje poznali že v pradavnini, saj najstarejši predmeti, ki so jih našli v njih, po starosti spadajo v srednjo kameno dobo. Večjo intenzivnost poselitve tega prostora pa zasledimo v obdobju bronaste in železne dobe. Glede na bogastvo arheoloških najdb iz Škocjana in njegove okolice lahko sklepamo, da je bilo območje zelo močno povezano s kulturnim dogajanjem širše Evrope. V starih virih ga omenjata Strabon in Plinij. Ne vemo natančno, ali gre za ambientalno scenografijo, ki sta jo poznala grški in rimski mit o Hadu - kraljestvu mrtvih, ali pa gre za druga podzemna božanstva, tako da lahko hipotetično dodamo še imeni Homerja in Vergila s svojim eposom Eneida. Številni predmeti, ki so jih uporabljali v skrivnostnih obredih in so jih našli na dnu brezen nekaterih jam, uvrščajo Škocjanske jame med najpomembnejša bronastodobna jamska najdišča v Evropi.

Stalna naselitev v sedanjem Parku Škocjanske jame se je omejevala predvsem na naselbinske komplekse na strateških legah, ki jih dominantno izkazujejo današnji Škocjan in sosednja gradišča, obdana z močnim obzidjem. Škocjan izstopa s svojo posebnostjo, ki jo predstavlja brezno sredi naselja po imenu Okroglica, katerega strme stene se spuščajo proti podzemnemu toku Reke. Mogočni navpični dostop so prebivalci morda razumeli kot stično mesto z onostranstvom in sveto mesto je postalo veliko versko središče.

Glede na najdbe je doseg svetišča zaobjemal pokrajine od srednjeevropskega do pretežnega dela osrednje-sredozemskega prostora. Kot tako je v času svojega trajanja pritegovalo romarje tako iz Grčije in osrednje Italije kot z zahodnega Balkana in iz Panonije. Razcvet skupnosti, ki so v tem času naseljevale Škocjan in Gradišče, si torej razlagamo prav s kontrolo, ki so jo imele nad tako pomembnim kulturnim mestom. Bogastvo skupnosti v okolici Škocjana je v tesni povezavi z delovanjem svetišča, katerega ostanki predstavljajo izkopane najdbe iz Velike jame na Prevali. To kaže na izjemno popularnost kraja, ki je bil zagotovo turistično zelo zanimiv. V rimski dobi je bilo v Škocjanu gradišče ali kaštel. Rimski cesar Avgust je svoj kip postavil v Škocjanu kot pomembnem območju, kjer naj se ve, kdo je »nov« gospodar.

Kratka zgodovina turističnega opremljanja Škocjanskih jam

Dokazi o prvih ureditvah Škocjanskih jam ostajajo skrivnostno zastrti za tančico arheoloških hipotez in teorij, ki izhajajo na podlagi najdb in njihove analize starosti ter položaja v prostoru. In prav zadnje je pomembno za dokazovanje ureditve dostopa v jame. V nekaterih jamah položaji in oprema grobov kažejo na dejstvo, da so v jamo morali splezati vsaj 20 do 30 metrov globoko, če so hoteli doseči dno. Omenjene jame niso dostopne brez vrvene tehnike. Vsakršen, še tako drzen poskus prostega plezanja bi se na mokrih spolzkih stenah končal usodno. Dejstvo torej ostaja nedvoumno: v jamo so »pogrebci« morali nekako priti. Ker ostankov sledov ni, lahko le domnevamo, ali so po lestvah, srobotu ali kako drugače dosegli dno brezna in pokojnika pokopali v točno določenem položaju. Seveda tovrstnega obiskovanja jam ne moremo pojmovati za turistični obisk. Vsekakor pa je to bila prvo opremljanje jame za dostop vanjo.

Poznejši dokazi o obiskovanju jam imajo bolj klavrn sloves, saj so se ljudje vanje zatekali ob nevarnostih: pred Rimljani in barbari v antiki do prihoda Slovanov in pred turškimi vpadi. Posebnih ureditev dostopov v jame za te namene ni bilo, čeravno so si domačini zagotovo pomagali z vrvmi in tramovi, ki so jih za svojo varnost potegnili na svojo stran prepadov. Drugače kot mnoge druge večje kraške jame so bile Škocjanske jame vedno izredno težko dostopne tudi zaradi svojega grozljivega videza, saj so divja kraška Reka, prepadi in druge nevarnosti odvrčale osvajačce in pozneje tudi obiskovalce.

Najmlajši obiskovalci Škocjanskih jam med poslušanjem razlage o človeški ribici, ki ima latinsko ime *Proteus anguinus*.

ŽE NEKOČ. KAJ PA DANES?

Obiskovalci parka Škocjanske jame pred kioskom z informativnim gradivom v Informacijskem centru Matavun.

Tako se pravo raziskovanje in hkrati tudi turistično urejanje Škocjanskih prične po letu 1815, ko je Joseph Eggendorfer iz Trsta preplaval rov pod vasjo Škocjan in se je njegov sosed Tominc odločil, da bo znamenite slapove Reke napravil dostopne obiskovalcem. Že 1.1.1819 je nakelski župan Jože Mahorčič izdal vpisno knjigo, v katero so se začeli vpisovati prvi turisti, ki so si ogledali Jamico, sedaj Mohorčičevo jamo, in Hlevnjačo v Veliki dolini, sedaj Tominčevo jamo. Deli prvotne poti, mestoma vklesane v živo skalo, ki je bila pozneje razširjena, so vidni še danes. Postojnska jama je izdala vpisno knjigo le nekaj mesecev pozneje, Vilenica pa je dobila tako knjigo leta 1821. Žal so prav najstarejšo škocjansko vpisno knjigo fašisti konec oktobra 1922 požgali kot nepotrebno staro in neitaliansko papirnato šaro. Poleg poti pa je bilo v jami prav toliko spominskih tabel, kot je bilo dvoran in zmagoslavnih raziskovalnih dosežkov, a so jih pozneje Italijani skoraj vse zamenjali s svojimi.

Raziskovanje Škocjanskih jam se je z razmahom popularizacije jame in okolice kot fenomena zaradi velikega speleološkega potenciala, zanimivih rastlin, vodnih zalog, arheoloških najdb in obiska pomembnih raziskovalcev in vladarjev razcvetelo v neslutene razsežnosti. Konec leta 1883 pa se je zanimanje za jamo še povečalo, saj so člani jamarskega odseka Nemškega in avstrijskega planinskega društva začeli s sistematičnim raziskovanjem jam. Raziskave in nadelava »turističnih« poti so potekale izjemno hitro s pomočjo neumornih domačinov in ob podpori številnih donatorjev. Takrat so že

pričeli z delitvijo poti na plezalne, turistične (razgledišče princeze nadvojvodinje Štefanije), botanične in verjetno še kakšne. Zanimivo je dejstvo, da so v Veliki dolini prvič našli in prvič opisali Justinovo zvončnico (*Campanula justiniana*), ki je tako v Škocjanskih jamah pridobila svoje klasično nahajališče ali *locus classicus* ob dejstvu, da jo je na Snežniku količinsko in razporeditveno neprimerno več najti, pa je tam do takrat še niso našli. Zaradi velikega zanimanja za Škocjanske jame so pričeli tudi z urejanjem okolice jam. Kot gobe po dežju so postavljali razgledišča, počivališča, zasadili celo nasade borov, širili gostilno. Razcvet turizma in raziskovanja jam je trajal vse do nasilnega fašističnega prevzema Škocjanskih jam leta 1922. Po tem prevzemu so dela na turistični infrastrukturi usmerjali predvsem v širjenje že obstoječih poti in nadelavo novih, ki so bistveno bolj posegle v strukturo jame. Leta 1933 so odprli novo zgrajeno turistično pot po jami, ki je vsebovala umetno izkopen predor iz Globočaka in Cerkvenikov most (Most zmage). Po njej še danes poteka turistični obisk Škocjanskih jam.

Dolžina vseh vklesanih, dodelanih in spremenjenih turističnih poti v sistemu Škocjanskih jam, v katerega prištevamo sistem Škocjanskih jam in še Veliko dolino ter Malo dolino, znaša okrog 12 km, kar predstavlja več kot dvakratno dolžino vseh rogov! Nihče še ni izračunal, koliko železnih žic, klinov in sponk so porabili za dele poti, katerih nekateri odseki so še danes uporabni, a gotovo so številke še bolj vrtoglave.

Ogled Škocjanskih jam vodijo strokovno usposobljeni vodniki, ki obiskovalcem razlagajo posebnosti ponikujoče Reke in njenega pretakanja skozi podzemlje, kako so jame nastale, kako so jih domačini in raziskovalci odkrivali in urejevali za turistični obisk itn.

Do napeljave elektrike v Škocjanske jame so za razsvetljavo uporabljali od oljenk, bakel in sveč do poznejših karbidnih luči in magnezije. Morda so bili tudi zaradi tega tako pogumni, da so poti klesali tudi do 100 metrov visoko nad strugo Reke. Leta 1959 so jame elektrificirali, kar je izrinilo velike in za jamsko okolje sporne karbidne luči - razvijalce ter tako omogočilo novodoben način ogleda in trženja jam. Ostalo infrastrukturo so samo vzdrževali, medtem ko so opuščene poti propadale.

Po katastrofalni poplavi leta 1965, ki je dodobra načela turistične poti v Škocjanskih jamah, so turistično pot skrajšali in jo glede na prvoten potek obrnili zaradi lažjega premagovanja višinskih razlik in boljšega izkoristka časa. V obdobju od leta 1980 do vojne za samostojnost Slovenije leta 1991 se je v jame podalo okrog 70.000 obiskovalcev letno, potem se je zaradi vojne turistični obisk Škocjanskih jam bistveno zmanjšal, sedaj pa počasi spet raste. V primerjavi s Postojnsko jamo obisk Škocjanskih jam predstavlja približno eno petino obiska Postojnske jame.

Zavarovanje in njegov pomen

Zavest o pomenu naravnih vrednot kot pomembnega dela zapuščine iz preteklosti je mogoče med ljudmi razširiti in poglobiti s primernim izobraževanjem in s smiselnim predstavljanjem posebnosti Škocjanskih jam. Pri obeh igrata park in Javni zavod Park Škocjanske jame zelo odgovorno vlogo. Zlasti pri slednji se vselej opiramo na zgodovinska dejstva, na bogastvo kulture kraja in na enkratno naravo krasa.

Varstvo narave v Evropi in Sloveniji pa tudi filozofija predstavljanja (turističnih) jam temelji na izhodišču: **Pokaži, kaj imaš ...**, pri čemer je zelo pomembno tudi dejstvo: **... tako, kot to najbolje znaš!** Zaradi raznovrstnih interesov, tako političnih, kot tudi osebnih - ekshibicionističnih in egocentričnih interesov posameznikov ali družb - je bilo zavarovanje jam ključnega pomena. Neslutene razsežnosti človeškega ustvarjanja v Škocjanskih jamah so pripeljale celo do idej o žičnici - gondoli in podobnih napravah za predstavljanje jam obiskovalcem. Podobne več ali manj posrečene primere poznamo v drugih delih svetâ, predvsem na vzhodu, kjer - na primer - jama služi le za kuliso znotraj jame urejenemu lunarku (mostovi smrti, barvne luči med kapniki, zmaji sredi jame,...).

Pri Slovencih, katerih večina izhaja iz naravnega ohranjenega okolja, se načela moralnih in kulturnih vrednot prepletajo s sonaravnim načinom življenja. Zato smo potrebo po zavarovanju nekaterih območij izrazili že zelo zgodaj, npr. s puščanjem nedotaknjene gozda za prihodnje rodove, da se razrašča v pragozd, s sprejetjem pobude za ohranitev Doline Triglavskih jezer in z izdajo Spomenice leta 1920 v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo v zvezku 1-4 drugega letnika kot prvim predlogom za zavarovanje kraških jam.

Škocjanske jame so poimensko omenjene za zavarovanje leta 1978, ko je bil v Lipici na javni tribuni prvič predstavljen predlog za zavarovanje in vpis Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine. Leta 1980 je Občina Sežana razglasila občinski odlok o zavarovanju Škocjanskih jam in tako prvič zavarovala jame ter prevzela nadzor nad potencialnim stihijskim razvojem Škocjanskih jam in njihove

infrastrukture. Leta 1986 so v Parizu razglasili uspešen sprejem Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine in s tem priznali izjemnost prostora in jam, ki danes predstavljajo Park Škocjanske jame in ki ga je treba ohraniti za vse človeštvo.

Z ustanovitvijo Javnega zavoda Park Škocjanske jame leta 1996 so Škocjanske jame dobile prvenstveno naravovarstveno naravnega upravljalca, ki ga za to dejavnost plačuje država Slovenija. Park Škocjanske jame je s svojim delovanjem in uspešnim delom pridobil članstvo v organizacijah EUROPARC - Alpska mreža zavarovanih območij, v ISCA - Mednarodnem združenju turističnih jam, v GIZ Turistične jame Slovenije in postal model IUCN - Mednarodne zveze za varstvo narave za kategorijo III., kar pomeni območje, za katero je značilno, da vsebuje enega ali več specifičnih naravnih in/ali kulturnih zanimivosti z izjemnim in enkratnim pomenom zaradi redkosti, reprezentativnosti ali estetske kakovosti ali kulturnega pomena. Park se ponaša z nazivi: svetovna dediščina, Ramsarska lokaliteta in MAB območje, ki vsi sodijo pod Unescovo okrilje. To pa daje parku velik mednarodni pomen.

Upravljanje in izzivi za prihodnost

Kraško naravno okolje je zelo ranljivo in njegova nosilnost ni neomejena. Turistične dejavnosti s spremljajočimi panogami je zato treba uvajati in z njimi upravljati skrajno previdno. Odgovorno ravnanje in sonaravno bivanje poskušamo v JZ Park Škocjanske jame predstavljati domačinom in obiskovalcem z vrsto delavnic in izobraževalnih akcij. Izobrazili in usposobili smo 80 prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov, ki delujejo v parku in v njegovem vplivnem območju.

Današnji trendi in razumevanje varstva narave so usmerjeni v čim pristnejši odnos do narave in z minimalnimi posegi, če so sploh potrebni. Za Škocjanske jame ta trditev popolnoma drži, zatika pa se v odnosu s kulturno oziroma tehniško dediščino, ki ima ključno vlogo tako v prezentaciji kot tudi pri ohranitvi - konservaciji. Interese je treba usklajevati sonaravno in sokulturn, zaradi česar se moramo na nekaterih mestih bolj posvečati kulturi drugod pa bolj naravi. To konkretno pomeni, da želimo na račun kulture prilagoditi, na primer, videz ograje starim, nekdanjim ograjam, na račun narave pa premostiti predele, kjer siga intenzivno raste, ali pustiti v temi predele, kjer potekajo migracijske poti jamskih živali. Turistični ogledi jam so zaradi tega vodeni in potekajo po urejenih poteh. To zagotavlja varovanje jamske favne v nedostopnih delih.

Turizem Parku Škocjanske jame torej temelji na ohranjanju naravne in kulturne dediščine in na zagotavljanju varovalne, biotske, estetske ter kulturne komponente, hkrati pa vključuje tudi površje, ki ga predstavljamo kot nedeljivo celoto.

Tomaž Zorman, univ.dipl.inž. gozdarstva - vodja naravovarstveno nadzorne službe, JZ Park Škocjanske jame.

Pogled na vas Škocjan, po katerem so jame dobile svoje ime.

SPREMLJANJE PRETAKANJA PODZEMNEGA TOKA REKE

Borut Peric

Kraški vodonosnik se napaja neposredno s penikanjem padavin s površja in posredno s ponikanjem rek z nekraškega sveta. Pri slednjem prispeva največji delež Reka, ki s svojim povprečnim pretokom kakšnih 8 m³/s prispeva znatne količine podzemne vode v Krasu. Njen podzemni tok je poleg v Škocjanskih jamah dostopen še v Kačni jami, v Breznu 3G* pri Divači, v Jami 1 v Kanjaducah pri Sežani*, v Breznu v Stršinkni dolini pri Orleku*, v Labodnici pri Trebčah ter v Jami Lazarja Jerka (Lazzaro Jerko) pri Repentaboru*. Nekatere so bile

odkrite in raziskane že pred veliko leti; v tistih, označenih z zvezdico (*), pa so lokalni jamarji prodrli do podzemne Reke pred kratkim. V Škocjanskih jamah in v Kačni jami lahko spremljamo več kilometrov vodnega toka, na najnižjih delih preostalih jam pa le kratke odseke, saj se kanali hitro končujejo s pritočnimi in odtočnimi sifoni. Celoten preostali del podzemnega toka Reke je nepoznan. Nadaljnje raziskave so torej domena potapljačev, pred katerimi pa je, zaradi izjemno zapletenih, oddaljenih zalitih rovov, še skrajno težavno delo.

Kako se je začelo

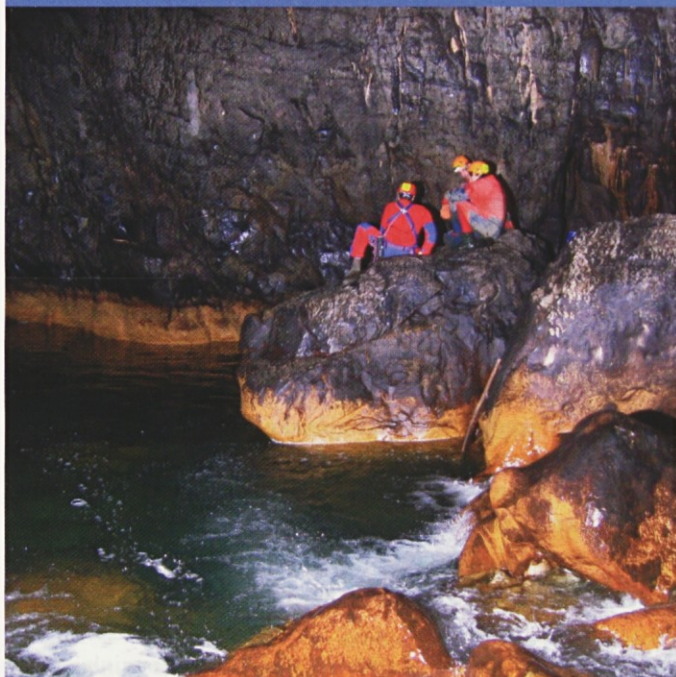
Zgodovina raziskav podzemnega toka Reke sega daleč v preteklost in tiste zgodnje slonijo predvsem na poizkusih ugotavljanja zveze med Škocjanskimi jamami in izviri Timave (najzgodnejši že v antiki) ter na prvih interpretacijah podzemnega pretakanja z razcvetom hidrološke veje krasoslovne vede v 19. stoletju prav na tem območju. Po vrsti neuspešnih poizkusov je omenjeno zvezo s fluorescenčnim sledilom prvemu uspelo dokazati Friedrichu Müllerju leta 1891. V 20. stoletju je sledila vrsta naslednjih poskusov, s katerimi so, na primer, Timeus (med leti 1907 in 1910), Mosetti (1965) in Gemiti (1984) z različnimi sledili to poveza vo potrdili. Sočasno so številni drugi raziskovalci (Calvi, Boegan, Sforzi in Kandler) na podlagi skopih podatkov, največ iz Škocjanskih jam, Labodnice in izvirov Timave, poskušali razvozlati način in smer pretakanja v kraškem podzemlju. Pri tem so jim bili v veliko oporo dihalniki - brezna, iz katerih po močnem dežju zaradi dvigovanja ravni podtalnice močno piha.

Nekaj o podzemnem pretakanju Reke

Po ponoru Reke v Škocjanskih jamah voda odteka skozi en glavni kanal in le izjemoma zalije stranske, višje ležeče suhe rove, kot je, na primer, Tiha jama ali pa Tominčeva jama. Podzemni tok se že ob manjših nihanjih razcepi šele v Kačni jami, kjer nizke vode odtekajo v smeri proti jugozahodu, visoke pa še proti severozahodu. Od tod naprej potekajo proti ponovnim izvirov Reke na drugi strani Krasa številni rovi, pri čemer so omenjene jame deli glavnega ali stranskih odvodnih kanalov. Vsekakor njen podzemni tok proti koncu postaja vse bolj razvejan, kar se vidi v številnih izviri ob tržaški obali, med katerimi so številni pod gladino morja in jim pravimo brojnice. Zračne razdalje med ponorom v Škocjanskih

jamah in izviri Timave je približno 33 km. Dolžina vseh dosedaj odkritih vodnih rovov, po katerih teče Reka ob normalnem vodostaju, je nekaj več kot pet kilometrov, od tega je bil več kot kilometer raziskan v zadnjih osmih letih. Z izjemo Škocjanskih jam je v ostalih jamah dostop do rovov in dvoran, po katerih se pretaka podzemna Reka, možen le skozi do 340 m globoka brezna, ki se v večini primerov stopnjasto spuščajo do vode. Rovi in dvorane na dnu brezen so ponekod na debelo zasuti z naplavinami, ki jih prinaša v podzemlje Reka s površja (največ iz Brkinov), najpogosteje z ilovico, ki sega v nekatere jamah tudi več kot 40 m visoko.

Med menjavanjem instrumenta v Martelovi dvorani v Škocjanskih jamah - Fotografija: B. Peric

Reka, ki teče približno petdeset kilometrov po nepropustnih flišnih kamninah, ponika v Škocjanskih jamah na 317 m nadmorske višine (n.v.). Na koncu podzemnega kanjona v Mrtvem jezeru je njen nivo na 214 m n.v., v Kačni jami je najnižji sifon 154 m nad morjem, medtem ko je v Jami 1 v Kanjaducah tok Reke ob nizki vodi le še na približno 30 metrih nad morjem. V Labodnici je izmerjena višina 12 m nad morjem, v Jami Lazzaro Jerko le še 4 m, izviri Timave pa so dva metra nad Tržaškim zalivom, skrajnim severnim delom Jadranskega morja. Hitrost podzemnega toka se spreminja glede na količino ponikle vode in se giblje med 50 in 290 m/h.

V dosedanjih raziskavah so nas zanimale predvsem poplave, ki v izjemnih primerih lahko zalijejo rove in dvorane v Krasu do 100 m in več visoko. Na to kažejo naplavine, ki jih najdemo zataknjene v stenah in stropovih podzemnih prostorov. Poplavni val je najpogosteje posledica obilnih padavin v povirnem delu Reke, pod snežniškim masivom, ki predstavlja visoko pregrado vlažnim južnim vetrovom. Ti prinašajo iz Jadrana velike količine vode, kar potrjuje povprečna letna količina padavin na Gomancah, ki presega 3000 mm. Voda, ki se zbira v povirnem delu Reke, se kmalu po prehodu v širši del doline razlije po obrečnih poplavnih ravninah, nizvodno dobi močne pritoke iz kraških izvirov na eni in brkinskih potokov na drugi strani in po približno desetih urah doseže Škocjanske jame. Višina poplave v kraškem sistemu Reke je odvisna ne le od višine pretoka ampak tudi od njegovega trajanja. Zadnje večje poplave v letih 2002 in 2005 so pokazale dvig vode v Škocjanskih jamah kar za okoli 9 m/h, njihova višina pa je znašala približno 40 m.

Ob izlitju sledila (uranina) v Reko pri Gomjih Vremah-
Fotografija: B. Lozej

Začetek stalnih meritev in nekaj izsledkov

To območje predstavlja s hidrološkega vidika izjemno zanimiv poligon, ki po nedavnih odkritjih novih jam s podzemnim tokom Reke dopušča nadaljnje raziskave tega kraškega sistema. V sklopu projekta Interreg IIIA smo poskušali povezati glavne akterje, ki so se že v preteklosti, tako kot danes, zanimali za glavne značilnosti in smeri pretakanja te skrivnostne reke. Na območju Slovenije smo povabili k sodelovanju Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne ter Jamarski društvi iz Sežane in Divače, iz sosednje Italije pa so se nam pridružili Univerza iz Trsta ter predstavniki tamkajšnjih lokalnih jamarskih društev. Zadeve smo se lotili z nabavo in postavitvijo instrumentov za merjenje temperature, prevodnosti in nivoja vode, ki smo jih postavili v omenjene jame. V septembru smo izvedli tudi manjši sledilni poskus, ki pa še ni v celoti dokončan. Pri njem so nam na pomoč priskočili še kolegi iz Nacionalnega parka Berchtesgaden iz Nemčije, ki so z najetimi študenti jemali vzorce na izviri Timave pri Štivanu, v Brojnicah pod Nabrežino ter na izviru Glinščice in izviru na placu v Boljuncu. O podrobnejših rezultatih bom poročal kdaj drugič v reviji Kras, vsekakor pa se je pokazalo, da ob izredno nizkem vodostaju, kot je bil to jesen, Reka potrebuje kar dober mesec, da se prebije od Škocjanskih jam do izvirov Timave.

Po podatkih, ki smo ji pridobili z dosedanjimi meritvami, lahko sklepamo o zelo dobri povezavi med Škocjanskimi jamami in Kačno jamo, saj se slednja odziva na večji pretok Škocjanskih jamah v izjemno kratkem času, lahko tudi v pol ure. Zračna razdalja med tema dvema jamama je približno dva kilometra. Z zakasnitvijo se zaradi oddaljenosti odziva Jama 1 v Kanjaducah, kjer se poplavni val pojavi čez nadaljnje štiri ure. Njena zračna razdalja od Kačne jame je kakšnih sedem kilometrov. Tudi, če bi bila Jama 1 v Kanjaducah le stranski rokav glavnega podzemnega toka Reke, je povezava med vsemi tremi jamami zelo očitna, saj se dogodek v Škocjanskih jamah z zamikom ponovi tudi v drugih dveh.

Omenjeni rezultati nakazujejo hiter pretok visokih vodâ skozi glavni kanal Škocjanskih jam proti izvirov Timave. V prvem delu je zaradi večjega gradienta oziroma padca pretok hitrejši, medtem ko je v drugem delu zaradi domnevne razvejanosti odtoknih kanalov in manjšega gradienta počasnejši. Nadaljnje meritve, ki jih v okviru tega projekta še opravljamo in jih bomo v drugačni obliki opravljali neprekinjeno tudi v prihodnosti, nam bodo še bolj razložile dinamiko in način pretakanja v kraškem vodonosniku. Rezultati bi lahko bili zelo koristni upravljalcem z vodnimi viri na območju Krasa in snovalcem različnih projektov na površju, ki ima na izredno ranljivo kraško podzemlje še kako velik vpliv.

**Veliki pridobitvi čezmejnega projekta
"Okrepitev varstva in razvoja naravnih vrednot
na širšem območju Parka Škocjanske jame"**

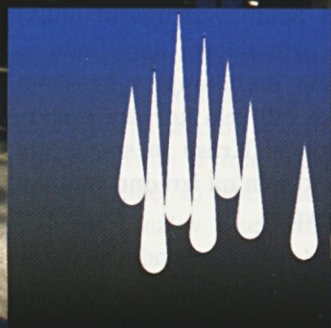
PRENOVLJEN INFORMACIJSKI CENTER V MATAVUNU

Črtomir Pečar

V jeseni 2004 je Agencija RS za regionalni razvoj (ARSRR) objavila v Uradnem listu R Slovenije v okviru programa pobude skupnosti INTERREG III A Slovenija-Italija 2000-2006 javni razpis. Javni zavod Park Škocjanske jame je na ta čezmejni razpis prijavil zrcalni projekt "Okrepitev varstva in razvoja naravnih vrednot na širšem območju Parka Škocjanske jame". Na slovenski razpis je

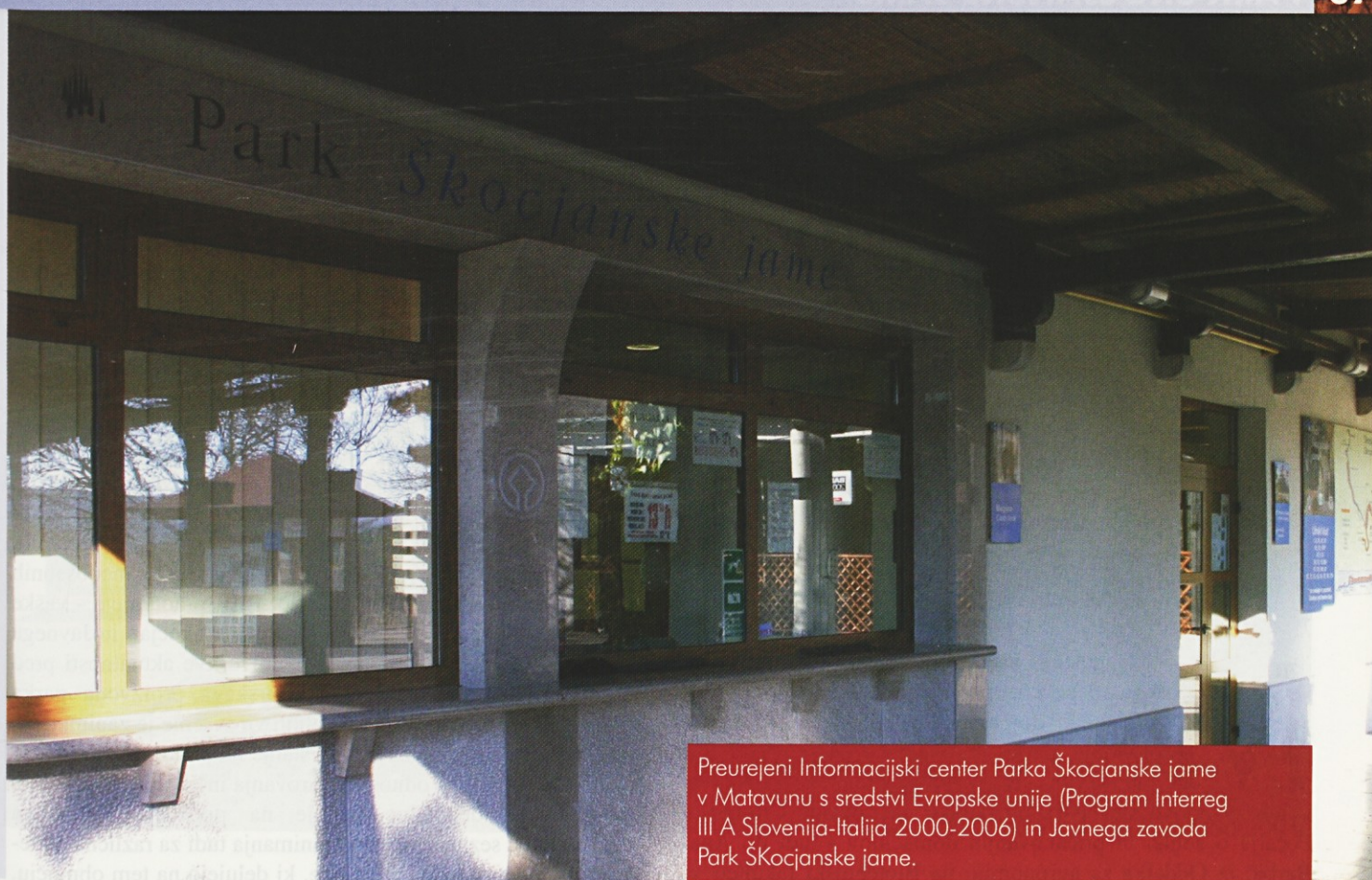
prispelo 41 veljavni vlog. Izbranih je bilo 16 projektov, med njimi tudi naš. Junija 2005 smo z Agencijo podpisali pogodbo v vrednosti 71,818.219 SIT ali 299.692,11 EUR. Od tega je bilo zagotovljenih nepovratnih sredstev 52,456.219 SIT ali 218.895,92 EUR, zavodovih sredstev po projektu pa je bilo 19,362,123 SIT ali EUR.

Otvoritev naravoslovnega centra parka Škocjanske jame Škocjan 3, tudi delno opremljenega s sredstvi Evropske unije.

Park *Škocjanske jame*

Preurejeni Informacijski center Parka Škocjanske jame v Matavunu s sredstvi Evropske unije (Program Interreg III A Slovenija-Italija 2000-2006) in Javnega zavoda Park Škocjanske jame.

Partnerja v čezmejnem projektu sta Občina Dolina z Deželnim naravnim rezervatom dolina Glinščice in Občina Doberdob z Deželnim naravnim rezervatom Doberdobskega in Prelostnega jezera. Oba italijanska partnerja v programu Interreg III A že uresničujeta podobna zrcalna projekta na svojih zavarovanih območjih in sicer "Promocija naravnih dobrin in varstvo okolja naravnega rezervata Val Rosandra-Dolina Glinščice" in "Ovrednotenje, zaščita in vzgojno spoznavanje okolja v Deželnih naravnih rezervatih Doberdobskega in Prelostnega jezera".

Naš projekt "Okrepitev varstva in razvoja naravnih vrednot na širšem območju Parka Škocjanske jame" je bil programsko pripravljen zelo obsežno. Vseboval je naslednjih sedem faz z udeležbo finančnih sredstev Evropske unije.

1. preureditev in posodobitev Informacijskega centra Parka Škocjanske jame v Matavunu v vrednosti 38,500.000 SIT
2. oprema za postavitev zavarovanih območij v Informacijskem centru Parka Škocjanske jame v Matavunu - informacijska ali info točka - v vrednosti 4,300.000 SIT
3. Popis in vrednotenje habitatov na delu tranzicijskega območja programa MAB v občini Divača v vrednosti 3,000.000 SIT
4. Usposabljanje kadrov za upravljanje in varovanje zavarovanih območij (naravovarstveni nadzorniki) v vrednosti 1,000,000 SIT
5. nakup in montaža opreme za ureditev laboratorijske učilnice, biološke in geološke zbirke v naravoslovnem centru Škocjan 3 v vrednosti 4,700.000 SIT
6. sodelovanje na področju izobraževalnih programov (širitev mreže obstoječih šol Parka Škocjanske jame na območju povodja Reke na osnovni šoli Simona Gregorčiča v Dolini in Prežihovega Voranca v Doberdobu v vrednosti 740.000 SIT
7. izdaja skupnega promocijskega gradiva (karta skupne pred-

stavitve vseh partnerjev zavarovanih območij na matičnem krasu) v vrednosti 950.000 SIT.

Preureditev dela Informacijskega centra v tlorisni izmeri 148 kvadratnih metrov s prizidkom je zajela ureditev nove prodajalne vstopnic, prostora za vodnike, hodnika, informacijskega prostora (info točka) in sanitarij za invalide, ženske in moške. Vso projektno dokumentacijo (idejni projekt, projekt za gradbeno dovoljenje, projekt za izvedbo, projekt izvedbenih del in projekt obratovanja ter vzdrževanja) so naredili arhitekturo Studio Meander, Stojan Lipolt s.p., elektroinstalacije Čep, Jožko Čebulec s.p., strojne instalacije Proterm, Benjamin Ražem s.p., vsi iz Sežane in Gradbene konstrukcije Stena, Darjo Mirc s.p. iz Lokve. Ti so opravili tudi nadzor preureditve in nadzor vgrajene opreme. Zasnovo postavitve info točke in njeno postavitev je v sodelovanju s sodelavci JZ Park Škocjanske jame naredil oblikovalec Dušan Podgornik iz Kopra.

Na osnovi javnega razpisa v Uradnem listu RS je bila za izvajalko del izbrana delniška družba Komunalno stanovanjsko podjetje iz Sežane s svojimi podizvajalci. Gradbena dela so se začela v oktobru 2005 in bila končana v pogodbenem roku konec marca 2006. Po uspešno opravljenem tehničnem pregledu vsega narejenega je Ministrstvo za okolje in prostor 10. aprila 2006 izdalo uporabno dovoljenje.

Skupna vrednost vseh opravljenih del, vključno z notranjo opremo in ureditvijo informacijskega prostora (info točke) je 57,746.455 SIT ali 240.971,68 EUR. Od tega je bilo nepovratnih sredstev 42,800.000 SIT ali 178.601,23 EUR. Delež lastnih sredstev JZ Park Škocjanske jame je bil 14,946,455 SIT ali 62.370,45 EUR, kar pomeni 25 % vrednosti celotne naložbe.

DOMAČINI IN ZAVAROVANO OBMOČJE

Darja Kranjc

Da bi lahko načrtovali, kam gremo, moramo najprej vedeti, kje smo ... Kot vsak javni zavod tudi Javni zavod Park Škocjanske jame vsako leto načrtuje svoje delo. A zaradi specifičnosti dela, ki mu je bilo zaupano, in zaradi njegovih mednarodnih obveznosti, ki jih mora izpolnjevati, to ni dovolj. Vsakih deset let načrtujemo tudi podrobnejše nadzorne raziskave, ki jih s tujko imenujemo monitoring.

Med avgustom in oktobrom 2006 sem, avtorica tega prispevka, opravila prvo nadzorno raziskavo med domačini ožjega zavarovanega območja parka Škocjanske jame po letih 1995–1998, ko je - poleg pionirske raziskave vodja zavodove službe za prostorsko načrtovanje Črtomirja Pečarja o željah in pričakovanjih domačinov - tudi dr. Ana Barbič iz Oddelka za agronomijo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani s svojimi študenti in s številnimi strokovnjaki na povabilo Uprave R Slovenije za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor vodila tako imenovani raziskovalno-razvojni program na področju lokalnega prebivalstva parka Škocjanske jame.

Čeprav se moja raziskava - katere vprašalnik so pregledali in dopolnili ostali strokovni sodelavci iz JZ Park Škocjanske jame - poleg Zakona o Regijskem parku Škocjanske jame in na Državnemu zboru v sprejem predlaganega Programa varstva in razvoja Parka Škocjanske jame za obdobje

Domačinke med pripravami na pogostitev ob svečanem praznovanju 20. obletnice vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine. Z leve na desno: Mira Ivančič, Vilma Žnidarčič, Albina Bak in v ozadju Santina Gombač.

je 2005-2009 - primerjalno naslanja tudi na vir dr. Barbičeve, pa se od njega vseeno razlikuje. Najprej že po samem številu izprašanih gospodinjstev, saj so se v moji raziskavi odzvala štiri gospodinjstva manj, kot se jih je odzvalo v prvi raziskavi. Druga pomembna razlika je prilagojena vsebina in gotovo tudi metodologija. Poleg okvirnih demografskih sprememb, poskusa preveritve sprememb znotraj omrežja medosebnih povezav, sprememb na področju lokalne samouprave - vaše skupnosti, delovanja Turističnega društva Škocjan in Javnega zavoda Park Škocjanske jame ter preveritve aktualnosti pred desetletjem oblikovanega gospodarskega proizvoda parka Škocjanske jame na osnovi lokalnih virov - me je zanimalo še marsikaj. To so: splošna klima, stanje na področju motivacije prebivalstva, njihov odnos do varovanja in ohranjanja naravne in kulturne dediščine, stanje na področju njihovega ozaveščanja, seznanjenosti in zanimanja tudi za različna povezovalna, organizacijske, institucijske, ki delujejo na tem območju. In zanimalo me je njihovo gospodarsko stanje, vezano na park kot razvojno priložnost. V raziskavi je - s predpostavko, da so ljudje z dogajanjem na zavarovanem območju vsaj približno seznanjeni - bistven poudarek na mnenjih in nikakor ne na statistiki.

Nadzorna raziskava, ki naj bi jo med domačini opravljali vsakih deset let, predvsem želi zajeti čim širši spekter za upravo parka zanimivih vsebin, o katerih nam domačini lahko nudijo svojo povratno informacijo, nam namignejo, kaj bi bilo (še) dobro delati in narediti, kaj bi kazalo popraviti, itn. Pomeni, skratka, tudi sredstvo za izmenjavo mnenj z vsakim za to pripravljenim gospodinjstvom na zavarovanem območju. V tem smislu raziskava zbira podatke in z njimi povezana mnenja o šestih sklopih, ki so: 1. okvirne demografske spremembe, 2. spremembe na ravni upravljanja, 3. življenje na zavarovanem območju deset let pozneje, 4. varovanje in razvoj deset let pozneje, 5. gospodarski proizvod, vezan na zakonske opredelitve in usmeritve zavarovanega območja, 6. strokovna podpora Javnega zavoda Park Škocjanske jame prebivalstvu parka.

Seveda zahtevajo vse povratne informacije v nadaljevanju strokovno obdelavo in interpretacijo, razlago na podlagi primerljivega gradiva izpred desetih let in končno oblikovanje konkretnih dejavnosti za uresničevanje trajnostnih razvojnih usmeritev med prebivalstvom... In prav to delam sedaj!

Skladno s filozofijo vprašalnika, ki izhaja iz temeljnega prepričanja, da je za razvoj območja nujno sodelovanje med njegovimi ključnimi nosilci, to je prebivalci in upravo JZ Park Škocjanske jame, ter da je le s skupno vizijo in z združenimi močmi mogoče dolgoročno zagotoviti kvalitetno ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter posledično tudi trajnostni

Domačini iz Škofelj, Zavrhka, Matavuna in zaposleni v JZ Park Škocjanske jame s predsednikom dr. Janezom Drnovškom pred upravno stavbo v Škocjanu maja 2006.

razvoj območja, JZ Park Škocjanske jame že sodeluje z domačini na zavarovanem območju in v sosednjih vaseh. Zainteresirane posameznike vključuje v svojo naravovarstveno službo, v različne izobraževalne delavnice, predavanja, čistilne in urejevalne akcije v parku in na poteh vanj. Na eni izmed takih akcij med Matavunom in Škocjanom maja 2006 je domačine in sosede iz Škofelj ter Zavrhka, ki so priskočili na pomoč, presenetil tudi sam predsednik države dr. Janez Drnovšek.

Javni zavod Park Škocjanske jame po svojih močeh in možnostih sodeluje z gozdarji in z okoliškimi društvi (turistična društva, ribiči, lovci) ter jim pomaga pri njihovih dejavnostih. Nekaterim domačinom zagotavlja delovna mesta, čeprav bi si jih ti želeli več. V sezoni ponuja delo v vodniški službi mladim, starejšim od osemnajstih let, ki znajo tuje jezike. Zainteresiranim v skladu z Odredbo o razdeljevanju dela sredstev JZ Park Škocjanske jame (Uradni list RS, št. 84/1999) nudi finančno podporo za obnovo kulturnih spomenikov in za zagon turistične dejavnosti znotraj zavarovanega območja. V ta namen je JZ Park Škocjanske jame v desetih letih sofinanciral 22,422.045 tolarjev, medtem ko je za ureditev trga v Matavunu in za sanacijo vaškega vodnjaka v Škocjanu namenil 9,413.243 in 1,545.837 tolarjev. Seveda pa ne gre prezreti ključne povezovalne vloge, ki jo opravljajo domače in okoliške ženske z otroki že deset let s prostovoljno pomočjo pri organizaciji prireditev Javnega zavoda Park Škocjanske jame (kulturni programi, peka peciva, itn.), za kar smo jim zelo hvaležni, saj se zavedamo, da je vse to zanje dodatno delo ... Kakšnega sodelovanja si prebivalci še želijo, pa bo med drugim nakazala raziskava.

Naj namignem le, da domačini pravijo, da se v primerjavi s časom, ko njihovo življenjsko okolje še ni bilo zavarovano območje, zanje ni nič bistveno spremenilo. Ob ustanavljanju parka Škocjanske jame je bilo med njimi čutiti strah, da bodo postali rezervat, vendar se je izkazalo, da je bil tak strah odveč. Strahu, pravijo, ni več, ostalo pa je še precej omejitev. Predvsem izpostavljajo svoje prilagajanje omejitvam pri gradnji. Pravijo, da je življenje v parku prav z vidika obnavljanja, zahtev po uporabi tradicionalnih gradbenih materialov in ohranjanja kulturne dediščine drago, kar je zagotovo povezano tudi z dejstvom, da na ožjem zavarovanem območju parka ni nobenega registriranega pravega kmeta in nobene druge dejavnosti, ki bi bistveno posegala v naravo.

Povsem normalno je, da varstvena dejavnost, ki je usmerjena v prihodnost in nasploh v slovenski družbi žal še vedno nedoumljena, čeprav temeljnega pomena za obstoj človeštva, velja med domačini za tisto, ki omejuje njihovo življenje. A, kakor pravijo nekateri, je bilo tako že pred ustanovitvijo zavarovanega območja. To pa še ne pomeni, da se sami večinoma ne zavedajo, da so prav oni ključni varuhi in nosilci tukajšnje naravne in kulturne dediščine, in šele potem JZ Park Škocjanske jame, Zavod RS za varstvo narave in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Zato morajo te ustanove in država kot temeljne instance s skupnimi močmi iskati še boljše možnosti, ki bodo zagotovile varstvu prijazno in naklonjeno vsakdanje življenje ter nosilce dediščine za to ključno vlogo ustrezno izobražujejo, sicer nismo upravičili svojega poslanstva!

Darja Kranjc, univ. dipl. etnologinja in kult. antropologinja - JZ Park Škocjanske jame, Slovenija

Delavnica Kaverljag 012 - Škocjanske jame

PRESEK VELIKE DOLINE NA

Samo Šturm, Aleš Sedmak

V zaselku Kaverljag blizu Grintavca pri Šmarjah nad Koproj poteka že od leta 1998 neprekinjeno delavnica Kaverljag. To je umetniški, ekološki in izobraževalni projekt, ki se ukvarja s poljudnoznanstveno ilustracijo, fotografijo in slikarstvom ter z oblikovanjem. Projekt je zastavljen interdisciplinarno in multikulturalno. Letos, ob 20. obletnici vpisa Škocjanskih jam v seznam Unescove svetovne dediščine, pa je med 9. in 19. junijem potekala delavnica v Škocjanu in se potem od julija do septembra nadaljevala v ateljeju Kaverljag ter v novembru končala na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Namenjena je bila izdelavi panoramske ilustracije - preseka Velike doline z delom Škocjanskih jam z njihovimi posebnostmi.

V projektu je sodelovalo 23 študentov in 13 predavateljev ter mentorjev, ki so ustvarjali v delavnici v Škocjanu in Kaverljagu ter pozneje na Akademiji. Naredili so več kot 50 ilustracij rastlin in ter panoramsko ilustracijo preseka Velike doline po predlogi fotografije makete Škocjanskih jam dr. Oedla iz leta 1924.

Ilustracije se nanašajo na posebnosti, ki jih srečamo v udornih dolinah, na živali in na rastline. Naravni spomenik Veliko dolino lahko vzamemo kot šolski primer, zato smo jo uporabili kot podlago za prikaz prehajanja pestrosti življenjskih prostorov, ki si sledijo od njenega vrha do dna doline. Osredotočili smo se na najznačilnejše habitatne tipe, kot so: termofilni kraški gozd (puhasti hrast, črni gaber), kraške košenice (nizki šaš, gorski kosmatinec), skalne stene in razpoke (žajbelj, šetraj; krokar, planinski hudournik), vhodne dele jam (skalni golob, netopirji). Seveda se imamo za tako veliko pestrost habitatnih tipov na razmeroma majhnem prostoru in za tako razgiban relief zahvaliti Reki in geološkim procesom, ki so v milijonih letih izoblikovali današnjo podobo Škocjana in okolice.

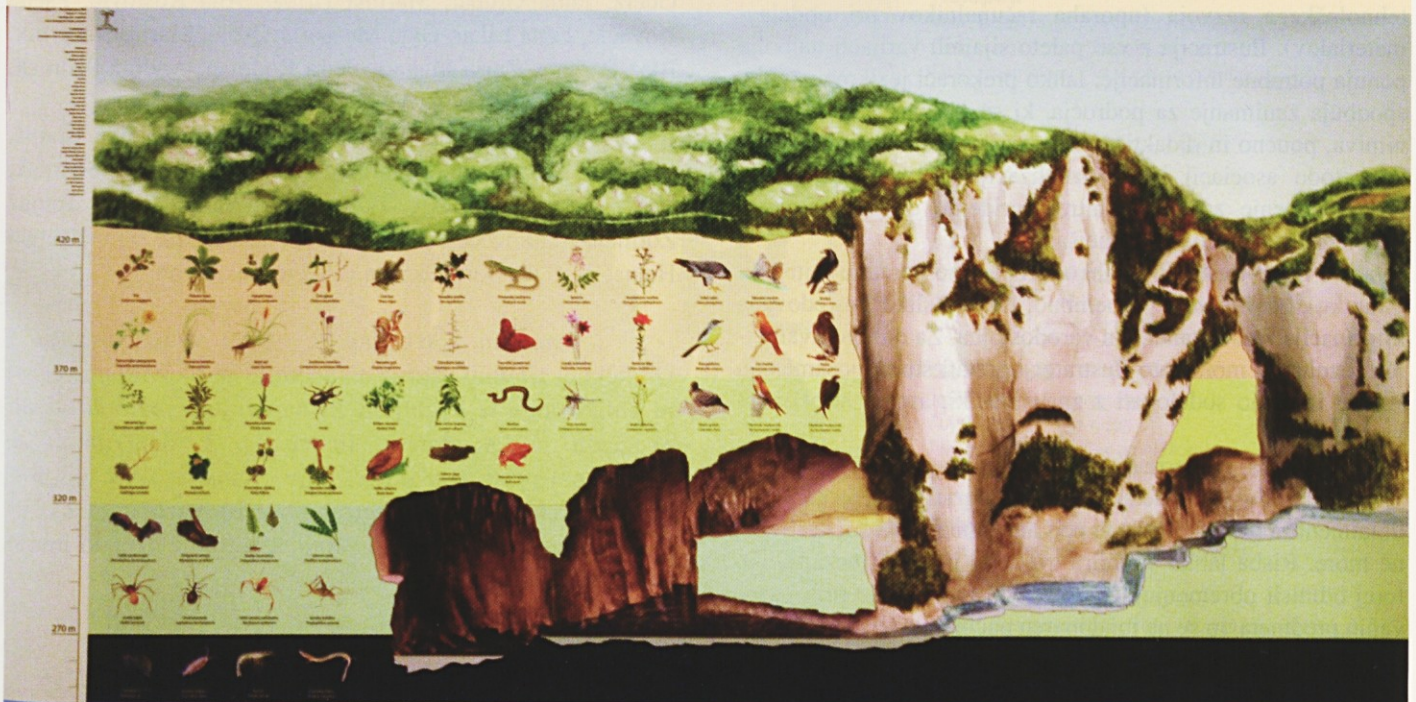
Posebnosti Velike doline lahko ovrednotimo z več vidikov. Z botaničnega vidika bi kot posebnosti izpostavili pojavljanje številnih vrst iz hladnejših, gorskih območij (glacialni relikti) na dnu doline, medtem ko so v njihovi bližini prav tako številne toploljubne, submediteranske vrste ter termofilni relikti. Pojavljanje tako nasprotujočih si reliktoev skupaj je v naravi velika redkost. To posebnost lahko razložimo s prav posebnimi ekološkimi pogoji, ki vladajo v Veliki dolini. Poleg tega uspevajo tukaj rastline, ki imajo tod edino nahajališče v Sloveniji in klasično nahajališče. Na tem območju raste tudi

Ustvarjalni del delavnice je potekal v prostorih turističnega društva Škocjan, ki so ga v ta namen ustrezno opremili za študente. Za nemoteno delo je poleg slikarskih stojal in risalnih desk služila tudi številna tehnična oprema (optični čitalnik, barvni tiskalnik, episkop, grafoskop, projektor in več namiznih računalnikov).

PANORAMSKI ILUSTRACIJI

Panoramska ilustracija - Presek Velike doline z delom Škocjanskih jam ter z značilnimi rastlinskimi in živalskimi vrstami za posamezne habitate - je bil ciljni izdelek delavnice Kaverljag 012 - Škocjanske jame.

Udeležencem delavnice so predavali in predstavili park ter njegove posebnosti številni strokovnjaki. Aktivnosti so potekale v predavalnici naravoslovnega centra v Škocjanu 3.

vrsta rastlin, ki so uvrščene na Rdeči seznam ogroženih semenk in praprotnic Slovenije. Z zoološkega vidika prepadne stene udornic nudijo zatočišče mnogim vrstam ptic. Med njimi je veliko takih, ki so vezane na habitatni tip skalnih sten in so redke ali ogrožene. V Veliki dolini živijo tudi nekatere vrste (snežna voluharica, nekatere vrste hroščev), ki jih prav zaradi habitatnega tipa (skalne stene) običajno srečamo v alpskem svetu. Na koncu omenimo še jamske živali, ki imajo življenjski prostor v sistemu Škocjanskih jam (netopirji, jamski rakci, jamski hrošči,...).

Danes je potreba po informacijah večja kot kadarkoli v preteklosti in to potrebo podpira in povečuje tudi hitrost tehnološkega razvoja (uporaba računalnikov pri obdelavi materialov). Ilustracija z vso paleto sijajnih variacij najbolje ponuja potrebne informacije: lahko prekorači jezikovne meje, spodbuja zanimanje za področja, ki so na prvi pogled nezanimiva, poučno in didaktično komunicirala na vizualni ravni. Z metodo asociacij in z vizualizacijo posameznih vsebin postane učenje zanimivo, hitreje pridemo do rezultatov in osvojena informacija je trajnejša.

Sliko-ilustracijo lahko preberemo izredno hitro (v trenutku), zato je zelo pomembno, da je s sliko posredovana informacija zelo natančna in verodostojna. Za doseg kvalitativnih rezultatov mora zato ilustrator opraviti študij posameznih vsebin in tesno sodelovati z znanstveniki, avtorji strokovnih vsebin.

Risba (hiperrealistična risba) natančneje izpostavi/predstavi določene detajle, ki jih fotografija, glede na to, da dokumentira tudi okolje in je pod nenehnim vplivom svetlobe, ne more. Risba lahko simulira svetlobo in izloči nezaželeno, torej odmisli obremenjujoče vplive, ki nas ovirajo pri opazovanju predmeta, in se na imaginaren način posveti prikazu zasnovanega.

Ilustracije so bile in bodo predstavljene javnostim, tako na plakatu - končnem izdelku, kot tudi na razstavah nare-

jenih likovnih del (rastlinske vrste, živalske vrste, habitatni tipi, v Parku Škocjanske jame, v prostorih turističnega društva Škocjan in v prostorih Akademije za likovno umetnost v Ljubljani.

Pri projektu so sodelovali: Akademija za likovno umetnost in oblikovanje, Park Škocjanske jame, Zavod RS za varstvo narave, OE Nova Gorica, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU Postojna.

Študenti-ilustratorji: Bogumila Baczkowicz, Barbara Berčan, Aleksander Bezlan, Irena Cerar, Maja Čuk, Jaka Držanič, Sabina Durini, Eva Ferik, Teja Gorjup, Andreja Goetz, Janja Grubar, Martina Hribar, Ana Kostovič, Pšena Kovačič, Lena Likar, Gaja Mežnarič Osole, Marija Nabernik, Blaž Porenta, Zarja Menart, Petra Rodman, Andraž Sedmak, Andreja Vidmajer, Nina Vojvoda

Mentorji in predavatelji: Izr. prof. Lucijan Bratuš, red. prof. Milan Erič, izr. prof. Zdravko Papič, Aleš Sedmak, Vanja Debevec-Gerjevič, Borut Peric, Samo Šturm, Tomaž Zorman, Irena Kodele Krašna, Iztok Geister, dr. Nadja Zupan Hajna, prof. dr. Boris Sket in dr. Peter Skoberne.

Program Kaverljag je nastal v sodelovanju z Oddelkom za oblikovanje Akademije za likovno umetnost in oblikovanje iz Ljubljane in dopolnjuje redni študijski program pri predmetu ilustracija. V delavnicah se posvečamo predvsem ilustriranju znanstvenih in poljudnoznanstvenih vsebin. Program povezuje različne stroke in področja in kot rezultat nastajajo kvalitetna dela, ki imajo uporabno vrednost.

Samo Šturm, univ. dipl. biolog - JZ Park Škocjanske jame
Aleš Sedmak, akad. slikar, ilustrator - vodja projekta,
predsednik društva Kaverljag

Udeleženci delavnice so si na terenu v spremstvu strokovnjakov ogledovali posebnosti udornih dolin.

Na fotografiji med opazovanjem ptic z Micinega razglednika, v ozadju vas Škocjan.

Po končani delavnici je bilo v Škocjanu družabno srečanje njenih udeležencev in domačinov iz parka.

Poleg tega so bila na ogled tudi likovna dela, ki so nastala v delavnici.

Slika zgoraj: Likovna dela in končni izdelek - panoramska ilustracija preseka Velike doline, razstavljena v KD Srečka Kosoveľa v Sežani ob proslavi 20. obletnice vpisa Škocjanskih jam na Unescov seznam svetovne dediščine, novembra 2006.

Slika spodaj: Utrip iz delavnice v Škocjanu med popoldanskim delom študentov in mentorjev.

Med ustvarjanjem ilustracij so si delo študentov z zanimanjem ogledovali tudi šolarji med obiskom učne poti Škocjan.

Seznam ilustracij udeležencev delavnice Kaverljag 012 - Škocjanske jame

Ptice

Krokar (*Corvus corax*),
Skalni golob (*Columba livia*),
Planinski hudournik (*Tachymarpis melba*),
Sivi muhar (*Muscicapa striata*),
Siva pastirica (*Motacilla cinerea*),
Sokol selec (*Falco peregrinus*),
Kačar (*Circaetus gallicus*),
Velika uharica (*Bubo bubo*),

Netopirji

Veliki podkovnjak, (*Rhinolophus ferrumequinum*),
Dolgonogi netopir (*Myotis capaccinii*),
Dolgokrilni netopir (*Miniopterus screiberei*),

Kače

Navadni gož (*Elaphe longissima*),
Modras (*Vipera ammodytes*),

Kraški gozd

Puhasti hrast (*Quercus pubescens*),
Črni bor (*Pinus nigra*),
Mali jesen (*Fraxinus ornus*),
Črni gaber (*Ostrya carpinifolia*),

Gozdni rob

Jesenček (*Dictamnus albus*),
Ruj (*Cotynus coggygria*),
Navadna bodika (*Ilex aquifolium*),
Ostrolistni beluš (*Asparagus acutifolius*),

Kraški travniki

Gorski kosmatinec (*Pulsatilla montana*),
Potonika (*Paeonia officinalis*),
Brtična lilija (*Lilium bulbiferum*),
Tomasinijev petoprstnik (*Potentilla tommasiniana*),
Navadni netresk (*Sempervivum tectorum*),
Žajbelj (*Salvia officinalis*),
Šetraj (*Satureja montana*),
Skalni glavinec (*Centaurea rupestris*),
Nizki saš (*Carex humilis*),
Navadna kukavica (*Orchis morio*),
Ametistasta možina (*Eryngium amethystinum*),
Naprstec (*Digitalis leavigata*),
Peresasta bodalica (*Stipa pennata*),

Sredozemska flora v Veliki dolini

Venerini laski (*Adiantum capillus-veneris*),
Mah (*Tortella sp.*),

Alpska flora v Veliki dolini

Skalne kemerjevka (*Kernera saxatilis*),
Skalni kamnokreč (*Saxifraga crustata*),
Avrikelj (*Primula avricula*),
Dvocvetna vijolca (*Viola biflora*),

Vhodi v jame

Sladka koreninica (*Polypodium interjectum*),
Jelenov jezik (*Phyllitis scolopendrium*),

Jamske živali

Jamska kobilica (*Troglophilus cavicola*),
Jamski pajek (*Stalita taenaria*),
Jamska mokrica (*Titanethes albus*),
Veliki jamski paščipalec (*Neobisium spelaeum*),
Kozica (*Troglocaris sp.*),
Postranica (*Niphargus sp.*),
Človeška ribica (*Proteus anguinus*),
Drobnovrtnik (*Leptodirus hochenwartii*).

KRAS IN RAZISKOVANJE NJEGOVEGA PODZEMLJA

Andrej Kranjc

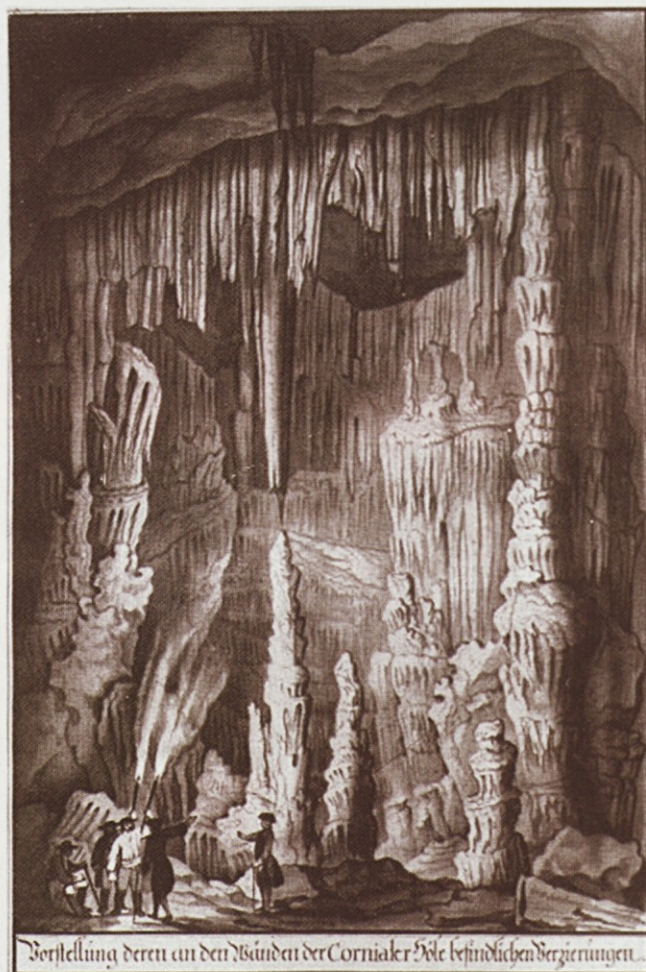
Da je bil Kras znan že v antiki, priča njegovo rimsko (latinsko) ime, katerega koren je indoevropskega ali celo predindoevropskega izvora. Predvsem je bil pomemben »vodonosnik Krasa«, kot ga imenujemo danes; to je voda, ki se zbira in izvira iz Krasa. Najmočnejši izviri te vode so izviri Timave, ki so omenjeni že v Pseudoskilaksovem periplu (antični navtični vodnik) iz 4. stol. pred našim štetjem. Reči je mogoče, da je bil Kras

oziroma vodonosnik Krasa že v antiki predmet znanstvenega proučevanja: Pozidonij iz Apameje (135-50 pr.n.št.) je proučeval morsko plimovanje in s tem v zvezi obiskal tudi izvire Timave. Mimogrede omenja tudi podzemeljske vodne zveze, ko piše »...Reka Timava priteka z gora, pada v brezno (to je v Škocjanske jame, op. avtorja), in potem, ko preteče pod zemljo okoli 130 stadijev, izvira ob morju« (Kranjc, 1999).

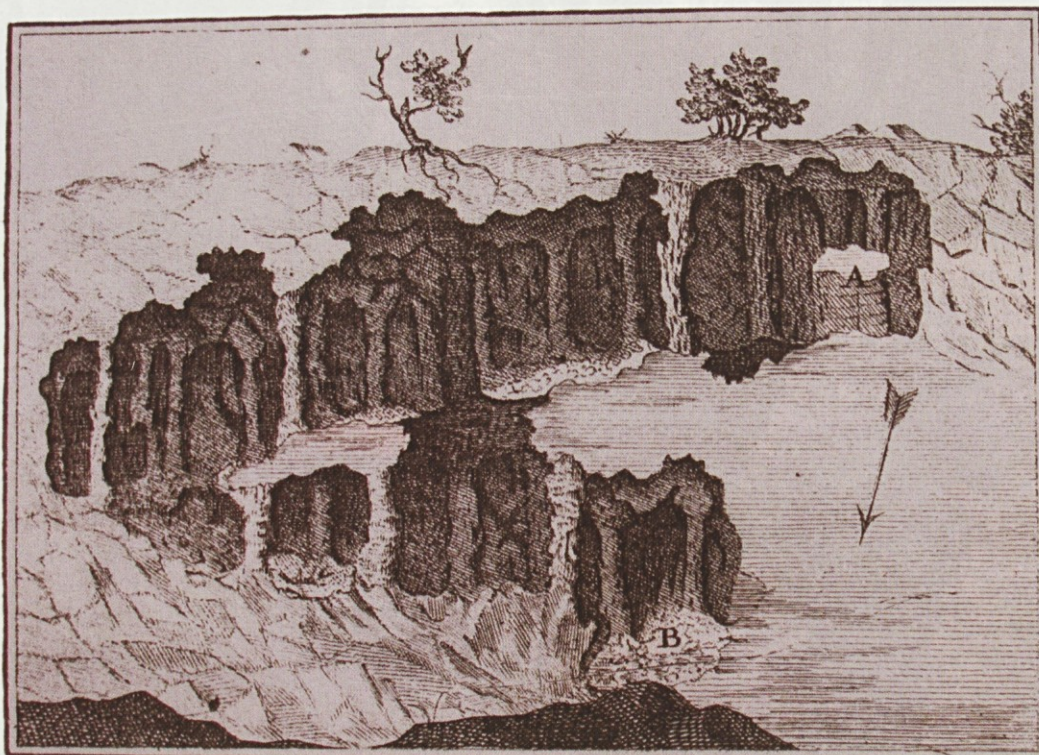
Jezuit Imperato, Valvasor, Nagel, Moll, ...

Naslednje znane raziskave so šele s konca 16. stoletja, ko je jezuit **F. Imperato** (1599) poskušal s pomočjo plovcev, ki jih je spustil po Reki, dokazati podzemeljsko vodno zvezo med Škocjanskimi jamami in izviri Timave. V **Valvasorjevi** »Slavi vojvodine Kranjske« (1689) je poleg opisa tudi več ilustracij s Krasa. Do takrat je to najbrž najbolj podroben in veren opis, kar je gotovo v veliki meri plod Valvasorjevega »raziskovalnega dela«. Lep primer Valvasorjevih raziskav je »čudežni vodnjak« (kotanja v sigi z vodo) v Sveti jami pri Socerbu: iz njega je s korcem plàl in plàl vodo, a ga ni izpraznil. A to mu še ni bilo dovolj. V Sveti jami (Sainte Baume) v Provansi je tudi slovel tak »vodnjak« - Valvasor je potoval tja in tudi tam preizkusil, če je res »čudežen«, tako kot ta na Krasu (Kranjc, 1992). Morda so bili prav Valvasorjevi opisi vzpodbuda, da je dunajski cesarski dvor poslal leta 1748 na študijski obisk na Kranjsko direktorja svojega »kabineta redkosti« **J. A. Nagla**, naj razišče »naravne redkosti, ki se nahajajo na Kranjskem«. Nagel je obiskal in opisal 17 jam. Posebej navdušen je bil nad Vilenico, ki jo je izmeril in napravil njen načrt. V tej jami je na podlagi hitrosti odlaganja sige ocenil starost velikega kapnika. Po njegovih računih naj bi bil star 90.720 let - žal pa, kot sam pravi, to ni mogoče, če je Zemlja stara šele 5.696 let (po »računih« nadškofa Ussherja naj bi Bog ustvaril Zemljo leta 4004 pr.n.št.) (Kranjc, 1998). Iz približno tega časa izvira tudi »trodimenzionalni« načrt Vilenice iz **Mollove** zbirke (1752).

Izmed vseh jam na Kranjskem, ki jih je J.A. Nagel raziskoval leta 1748, je najbolj občudoval Vilenico.

Vorstellung deren an den Säulen der Cornialer Höle befindlichen derzierungen.

Vzdolžni prerez Svete jame pri Socerbu, kakršnega je objavil B. Hacquet leta 1778.

... Hacquet in Gruber, ...

Baltasar Hacquet, ki je potoval po Krasu v 70-tih letih 18. stol., je bil predstavnik razsvetljenstva. Pri njem ne gre več toliko za opisovanje, kot za raziskovanje in znanstveno opisovanje tudi v današnjem pomenu besede. Kras (imenuje ga *Krast* ali *Karst*) je primerjal s skalnato Arabijo (*Arabia Petrea*) in pravilno ugotovil, da je bila ta planota nekoč del velikega jezera ali morja, zaliva Jadrana. Prav na Krasu, okoli Lipice, je ugotovil razliko med apnencem in dolomitom, ki ga je imenoval *Stinkstein* ali *Lapis suillus* (smrdeči kamen). Ta svoja opažanja je objavil leta 1778, torej 13 let pred temeljnim delom Déodata de Dolomieu, po katerem ima ta kamnina danes ime. Prerez Svete jame pri Socerbu pa je uporabil celo za naslovnico prvega dela svojega znamenitega opisa Kranjske, *Oryctographia Carniolica*, dela, ki je izšlo v letih 1778 do 1789 (Kranjc, 2003). Tudi eno izmed prvih sodobnejših del, ki obravnavajo kraško hidrografijo *Pisma hidrografske vsebine s Kranjskega* avtorja **T. Gruberja** (1781), govori o hidrografiji Krasa in eno izmed »pisem« (poglavij) je posvečeno prav izvirom Timave in njenemu zaledju.

... von Hohenwart, A. v. Morlot, Lorenz, Boué, Lorenz, Stache, Jesenko, Cvijić, Grund, Penck in Katzer ...

Prva polovica 19. stol. je za raziskovanje Krasa posebej pomembna. V predgovoru k vodniku o Postojnski jami avtorja **F. J. H. von Hohenwarta** (1830) je prvič zapisano, da

»kras ni samo na Krasu, ampak da tak tip pokrajine sega od videmskega okrožja do grškega otoka Kefalenijske«. Tako je iz pokrajinskega imena kras nastal mednarodni strokovni pojem *kras*, oziroma po nemški obliki *karst*. To je bil tudi čas temeljnih geoloških in geografskih raziskovanj avstrijskih dežel. Kras je bil zelo zanimiv in z njim so se ukvarjali številni avstrijski avtorji, ki so v svojih delih pričeli uporabljati besedo *kras* in s tem bistveno pripomogli k njeni mednarodni uveljavitvi. **A. v. Morlot** (1848), avtor geološke karte Istre, piše o *Karstland* (kraška pokrajina) in *Karstkalk* (kraški apnenc), **A. Boué** (1861) pa piše o *Karst-und Trichterplastik* (kraške in lijakste oblike). **J. Lorenz** (1859, 1867) je opozoril, da je kras tudi v Liburniji in v Srbiji, **G. Stache** je v letih 1864 in 1886 objavil delo o kraški rdeči prsti - *terra rossa*, 1874 pa se je kras pojavil tudi v slovenski strokovni literaturi, v Priradnanskem zemljepisu avtorja **Janeza Jesenka**. Kot splošni pojem uporablja avtor dva izraza, *kras* in *kraševina*. Do konca 19. stoletja je bil izraz *karst* popolnoma osvojen kot mednarodni pojem in uporabljajo ga temeljna dela, ki so osnova krasoslovju: **J. Cvijić** *Das Karstphänomen* (1893), **A. Grund** (1903) *Karsthydrographie*, **A. Penck** (1904) *Das Karstphänomen* in **F. Katzerja** (1908) *Karst und Karsthydrographie*.

... Svetina, Lindner, Martel, Kralj, ...

Podobno, kot pri uveljavitvi pojma *karst* in pri razvoju krasoslovja, je imel Kras zelo pomembno vlogo pri nastanku in razvoju vede speleologija ali jamoslovje. Kot dokazujejo krajinske slike **F. Cassasa** (1781), so ljudje že konec 18. stol.

Injiciranje sledila za sledenje izcedne vode sežanskega odlagališča odpadkov. - Fotografija: M. Petrič.

obiskovali dno Velike doline v sklopu Škocjanskih jam in morda tudi bližnje vhode v jame. Za začetke pravih raziskav Škocjanskih jam in podzemlja Krasa, ne zaradi tega, da bi jih zgolj spoznali, ampak iz bolj življenjskih potreb - zaradi iskanja pitne vode za Trst - štejejo leto 1839. Takrat so se odločili, da bodo v notranjosti Krasa poiskali podzemeljski tok Reke in vodo napeljali v Trst. Pod vodstvom tržaškega mojstra za vodnjake **Ivana Svetine** so poskušali slediti podzemeljskemu toku Reke po Škocjanskih jamah navzdol. Pod vodstvom **A. F. Lindnerja** pa je skupina domačinov s Krasa in idrijskih rudarjev poskušala priti do podzemeljskega toka Reke v zaledju Trsta skozi kraška brezna. Svetina ni žel posebnega uspeha, saj takratna jamarska tehnika ni omogočala premagovanja vodnih jam, kaj šele divjih podzemeljskih rek, kakršna je lahko Reka. V dveh sezonah (1839 in 1840) je uspel prodreti le nekaj sto metrov daleč, do tretjega slapu. Kljub temu znameniti francoski raziskovalec, utemeljitelj francoske speleologije, **E.A. Martel** imenuje Svetino za »prvega raziskovalca podzemeljskih voda na svetu« (Habe & Kranjc, 1981). Lindnerjeva skupina je imela več sreče: lotila se je Labodnice pri Trebčah in po enem letu so prišli do dna: prvi se je spustil na dno, to je do globine 329 m, domačin **Luka Kralj**. To je bil takrat svetovni globinski rekord, ki je držal še dolga desetletja (Shaw, 1961). Raziskali so še več brezen, med drugimi tudi nesrečno Jamo v Griži (Abisso dei morti), kjer so se ob mini-

ranju v globini 264 m zadušili Anton, Luka in Matej Kralj ter Andrej Fernetič. Tudi Veliko jamo (Briškovska jama), danes pomembna turistična jama Tržaškega krasa (Grotta Gigante), so odkrili med temi raziskavami, a je precej pozabljena, ker skoznjo niso prišli do vode.

... Schmidl in Rudolf ...

Sredi 19. stol. se je lotil Škocjanskih jam dunajski geograf **A. Schmidl** ob pomoči **Ivana Rudolfa** z idrijskimi rudarji. Prodrli so do 6. slapa, ki je za tri desetletja ostal »ključni problem Škocjanskih jam«. V Trstu so 1883 ustanovili Jamski odsek Primorske sekcije Nemško-avstrijskega planinskega društva in njegovi člani so, ob tehnični pomoči domačinov, predvsem iz Matavuna, v sedmih letih raziskali celotni sklop Škocjanskih jam, od 6. slapa do sifona v Mrtvem jezeru. Leta 1888 so se domačini spustili do dna okoli 200 m globokega vhodnega brezna Kačne jame. To je bil čas pionirskih jamarskih raziskav in zaradi njih je postal Kras znan kot pokrajina globokih brezen in divjih podzemeljskih rek, kjer so bili doma najboljši jamarji in kjer se je pričela razvijati nova veda - speleologija ali jamoslovje. Schmidlovo knjigo »O vodnih in suhih jamah Postojne, Predjame, Planine in Loža« štejejo za prvo sodobno speleološko monografijo (Kranjc, 2003a).

... Kandler, Müller, Timeus, Oedl, Boegan, Šerko...

Z 20. stoletjem so se pričele raziskave Krasa, ki bi jih lahko označili kot »sodobne znanstvene raziskave«. Vprašanje oskrbe Trsta s pitno vodo je bilo glede količine rešeno, zato pa se je pojavilo vprašanje o njeni kakovosti in o njenem varovanju. Ključno je bilo vprašanje, od kod priteka voda v izvire Timave. Že 1864 je **P. Kandler** predlagal, naj bi Reko v Škocjanskih jamah obarvali z modrim barvilom indigom in opazovali izvire Timave, če se bo tam pojavila obarvana voda. Prvi sledilni poizkus je izvedel **F. Müller** leta 1891 z barvilom uranin. Pozneje so opravili še vrsto sledilnih poizkusov (**Timeus** 1910 in 1928, **Oedl** 1924, **Boegan** 1938, **Šerko** 1946), pri katerih so poleg barvil uporabljali tudi soli, izotope in celo označene žive jegulje. V prvih desetletjih po drugi svetovni vojni so opravili osnovne geološke in hidrološke raziskave vodonosnika Krasa. V novejšem času so sledenja še vedno potrebna (takšno je bilo sledenje z barvili potoka, ki ponika v Mejame in Reke pod Vremami jeseni 2006), poudarek pa je na preučevanju hidrodinamike, na fizikalno-kemičnih ter na izotopskih analizah (Petrič, 1999).

... in Perko

V 2. polovici 20. stoletja sta močno napredovali jammerska tehnika in tudi organizirano jamarstvo v Sloveniji in na Krasu. To se je pričelo kmalu odražati v pomembnih jammerskih uspehih. Do druge vojne je bil dostop do podzemeljske Reke med Škocjanskimi jamami in izviri Timave mogoč le v Labodnici. Sedaj so poleg Labodnice še štiri take jame: Kačna jama, Jama 1 v Kanjaducah, Brezno v Stršinkni dolini ter Jama Lazzaro Jerko. Leta 1991 so jamarji-potapljači preplavali sifon konec Škocjanskih jam in je tako sedaj kar velik del podzemeljskega toka Reke dostopen človeku (Gabrovšek & Peric, 2006).

Tako pri krasoslovnih kot tudi pri speleoloških raziskovanjih Krasa so igrale veliko vlogo tudi strokovne speleološke in krasoslovne organizacije. **I.A. Perko**, tajnik Jamske komisije v Postojni in po prvi vojni direktor Postojnske jame, ki se je šolal v Trstu in bil član enega tamkajšnjih speleoloških društev, si je že pred prvo vojno zamislil ustanovitev speleološkega inštituta (Ein Höhlenforscher-Institut in Österreich). Uresničil jo je lahko šele pod Italijo, ko je bil leta 1929 ustanovljen italijanski speleološki inštitut (Istituto Speleologico Italiano) v Postojni. Zaradi tradicije, zaradi Postojnske jame in zaradi tega, ker je Postojna sredi krasa, se je tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti odločila za Postojno in tu leta 1947 ustanovila Zavod, pozneje Inštitut za raziskovanje krasa. Ena izmed njegovih prvih nalog je bila ureditev in izpopolnitev katastra jam, predvsem za ozemlje, ki je bilo pred drugo vojno pod Italijo, torej tudi za Kras. Inštitut je organiziral raziskave in meritve večjih jam, pozneje pa so bile raziskave vedno manj jammerske in bolj usmerjene v razna druga vprašanja o kraso.

Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU

Izmed pomembnejših novejših bi omenil paleomagnetne raziskave jamskih sedimentov, na podlagi katerih je mogoče ugotavljati absolutno starost kraških jam. Plod skupnega projekta paleomagnetnih raziskav s češkimi krasoslovci so podatki, ki kažejo na višjo starost jam na Krasu, kot se je domnevano do sedaj. Vedno pogosteje sodeluje Inštitut pri najrazličnejših uporabnih nalogah. Tako je sodeloval pri iskanju pitne vode oziroma pri načrtovanju črpalnice pri Brestovici, pri pripravljanju gradiva za vpis Škocjanskih jam v seznam Unescove svetovne dediščine, pri sanaciji odlagališč odpadkov, pri gradnji avtoceste čez Kras, če naštejemo le nekatere. Tudi pri najnovejših načrtih gradenj na Krasu, to sta - na primer - načrtovanje drugega tira železniške proge Koper-Divača in načrtovanje poteka hitre železniške povezave Lyon-Kijev, bo Inštitut s svojim znanjem, poznavanjem Krasa in izkušnjami gotovo pripomogel k najustreznejši rešitvi.

Člani Inštituta so morali sproti pregledovati podzemeljske prostore, ki so se odprli ob gradnji avtoceste čez Kras. - Fotografija: F. Drole.

Da Inštitut po svojem delu in dosežkih na krasu in Krasu ni znan le doma, ampak ima svoje mesto v svetovnih krasoslovnih krogih, lahko rečem celo eno izmed vidnejših mest, potrjuje tudi njegova vpetost v mednarodna dogajanja. Podrobneje ne omenjam številnih mednarodnih srečanj po vsem svetu, ki se jih udeležujejo inštitutovi sodelavci. Mednarodna speleološka zveza, ki so jo pred štiridesetimi leti ustanovili v Ljubljani, je pred nekaj leti izbrala za svoj stalni sedež, ki ga ni imela prej, prav Postojna in sicer Inštitut za raziskovanje krasa. Vsako leto se zvrsti v Postojni nekaj mednarodnih krasoslovnih prireditev. Letošnje (2006), 14. mednarodne krasoslovne šole »Klasični Kras« se je udeležilo več kot 100 udeležencev iz številnih evropskih in zunajevropskih držav; pred nekaj tedni je bil v Postojni mednarodni sestanek ILTER (Mednarodno dolgoročno ekološko preučevanje krasa), spomladi 2007 bo, skupaj z inštitutom iz ZDA, v Postojni simpozij »Čas v krasu«, poleti bo 15. mednarodna krasoslovna šola, itn.

Svojih izkušenj in poznavanja krasa pa Inštitut ne širi zgolj na strokovnih srečanjih in prireditvah, ampak še bolj v obliki poljudnih (naj opozorim na članke v reviji Kras!), strokovnih in znanstvenih člankov ter knjig. Že leta 1955 je pričel izdajati svojo revijo Acta carsologica in skoraj ni številke, v kateri ne bi bilo kakega prispevka o Krasu. Ker so članki večinoma v angleščini, so dostopni svetovni javnosti; še posebej, ker okoli 600 izvodov vsake številke razpošljemo po vsem svetu. Od knjig bi omenil obsežno delo »Kras, pokrajina - življenje - ljudje« ter knjižno zbirko »Carsologica«, izključno s Krasom se ukvarja delo »Speleogeneza Divaškega Krasa«. In še tretja oblika širjenja znanja o krasu: na Inštitutu se odvija podiplomski program Krasoslovje, ki je eden izmed programov Fakultete za podiplomski študij Univerze v Novi Gorici. Med študenti jih je kar nekaj s Krasa in se že veselimo trenutka, ko bo prvi Kraševac prejel naziv doktor krasoslovja.

Naj na kratko ponovim... Človek raziskuje Kras že več kot 2000 let. Na podlagi opisov in preučevanj od 17. do 19. stol. je iz imena Kras nastal mednarodni strokovni pojem. S Krasa izvira še drug mednarodni termin, *doline*, ki jo sicer v slovenski stroki imenujemo vrtača. Jamarske raziskave v 19. stol. so bistveno pripomogle ali celo vzpodbudile nastanek nove vede - speleologije. Z Vilenico ima Kras eno izmed najstarejših turističnih jam v Evropi, z ureditvijo Pečine na Hudem v letu 1808 pa ima svoje začetke na Krasu tudi sodobni jamski turizem. Tudi po objavljenih strokovnih delih je Kras na zelo visokem mestu. Samo krasoslovna bibliografija (ki pa tudi ne more biti popolna), jih našteva okoli 600 (Kranjc 1996, 2001). V 20. stol. - posebno po ustanovitvi Italijanskega speleološkega inštituta in slovenskega Inštituta za raziskovanje krasa - je postal Kras svetovno znano torišče znanstvenih raziskav krasa in s tem tudi bistveno pripomogel k razvoju nove vede - krasoslovja.

Uporabljena literatura

- Gabrovšek, Francij; Peric, Borut, 2006: Monitoring the flood pulses in the epiphreatic zone of karst aquifer: the case of Reka river system, Karst Plateau, SW Slovenia. Acta carsologica, 35/1, 33-45, ilustr.
- Habe, France; Kranjc, Andrej, 1981: Delež Slovencev v speleologiji. V: DOMINKO, Fran (ur.). Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Zv. 5-6. Ljubljana: Slovenska matica, str. 13-93, ilustr.
- Kranjc, Andrej, 1992: Valvasorjev obisk Svete jame v Franciji. Življ. teh., februar 1992, 43, št. 2, str. 41-43, ilustr.
- Kranjc, Andrej, 1998: Dvorni matematik J. A. Nagel na kranjskem krasu 1748. V: Sitar, Sandi (ur.), Adamič, France (ur.), Batis, Janez (ur.), Križanič, Franc (ur.), Pavlovec, Rajko (ur.), Peterlin, Stane (ur.). Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Zv. 13/14. Vol. 13/14. Ljubljana: Slovenska matica, str. 335-343, ilustr.
- Kranj, Andrej, 2003: Balthasar Hacquet, predecessor of modern karstology. Hacquetia (Ljubl.), letn. 2, št. 2, str. 129-138, ilustr.
- Kranjc, Andrej, 2003a: Veda o podzemskih jamah se je rodila na Slovenskem. V: SITAR, Sandi (ur.). Prešernov koledar 2004, (Koledarska zbirka). Ljubljana: Prešernova družba, , ilustr., str. 99-109.
- Kranjc, Maja: 1996: Škocjanske jame: A contribution to bibliography. 52 str., Postojna - Ljubljana
- Kranjc, Maja: 1996: Škocjanske jame: dodatek k bibliografiji. Acta carsologica, 30/1, 213-228
- Likar, Vojislav (ur.); Žalik Huzjan, Milojka (ur.); Culiberg, Metka; Kranjc, Andrej, 1999: Kras : pokrajina, življenje, ljudje. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 53-55, ilustr.
- Petrič, Metka, 1999: Hidrogeologija Krasa. V: Likar, Vojislav (ur.); Žalik Huzjan, Milojka (ur.); Culiberg, Metka; Kranjc, Andrej. Kras : pokrajina, življenje, ljudje. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1999, str. 53-55, ilustr.
- Shaw, Trevor R., 1961: The deepest caves in the world and caves which have held the world depth record. Cave Research Group of Great Britain, Occasional Publication, 5, s.l.

Bibliografija

- Forti, F., 1983: Commissione Grotte cento anni di turismo sotterraneo. Progressionecento, 29-31
- Forti, F., 1989: La storia della speleologia triestina in relazione al problema Timavo. Int. J. Speleol., 18, 1-2 (1989), 65-72
- Forti, F., 1995: Grotta Gigante Trieste. 62 str., Bruno Fachin Editore, Trieste
- Forti, F., 1996: Grotta Gigante: Curiosità note e meno note. Progressione, 34, 69-70
- Guidi, P., 1995: Cenni sull'attività dei gruppi grotte a Trieste dal 1874 al 1900. Atti e Memorie Comm. Grotte »E. Boegan«, 32, 85-127
- Kranjc, A. & J. Kogovšek, 1994: Krasoslovje in speleologija. Raziskovalec, let. 24, št. 1, 16-31
- Kranjc, A., 1995: The Beginnings of Cave Tourism in Former Hereditary Lands Carniola and (Lower) Styria. Proceedings, Caves and Man, Intern. Symp. 1994, Liptovský Mikuláš, 63-66
- Puc, M., 1998: Pomembnejši datumi v raziskovanju in turistični ureditvi Škocjanskih jam. Naše jame, 40, 75-80
- Savnik, R., 1961: Prvi raziskovalci našega kraškega podzemlja. Naše jame, let. 2, št. 1-2, 16-24

Park Škocjanske jame

Voščilo sodelavcev Javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija

Kolektiv Javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija (z leve proti desni):

*Ivo Fedrigo, Jana Martinčič, Tomaž Zorman, Darja Kranjc, Alenka Hrib, Črtomir Pečar, Albin Debevec, Edi Polh, Darja Hrib, Katja Fedrigo, Borut Peric, Anita Volk, Marko Požar, Rosana Cerkvnik, Samo Šturm, Bogdan Opara, Borut Lozej, Jože Koder, Vanja Debevec Gerjevič
vam želi vesele praznike in uspešno novo leto 2007!*

Voščilu se pridružujejo tudi zavodovi sodelavci Stanislav Cencič, Darja Ivančič, Aleš Iulita, Urška Čehovin, Marija Fajdiga in Dorica Tominc.

Prava izbira.

INTERINA[®] PLIN

- ekološko prijazen • varen
- zanesljiv • ekonomičen

☎ 080 2290

INTERINA[®] d.o.o. LJUBLJANA

INTERINA d.o.o. Ljubljana – Plin Kozina predstavlja: **UTEKOČINJENI NAFTNI PLIN – energija prihodnosti**

Podjetje INTERINA, d. o. o., s sedežem v Ljubljani se ukvarja s trgovino z utekočinjenim naftnim plinom, mazivi in naftnimi derivati.

Sektor PLIN ima sedež v Kozini, kjer je skladišče naftnega plina in distribucijski center za plin. V okviru sektorja delujeta še plinarne v Trzinu in prodajalna plina v Izoli. Plinska dejavnost v Kozini ima že dolgo tradicijo. Osnovna dejavnost je distribucija UNP (propan-butana) v jeklenkah, avtociisternah, plinovodnem omrežju in prodaja na veliko (industrijski odjem). V zadnjih letih ima v razvojnih načrtih INTERINE pomembno vlogo program malih plinohramov (cistern), ki omogoča pokrivanje večine energetskih potreb v gospodinjstvih in drugih dejavnostih (industrija, kmetijstvo, obrt, turizem ...). To hkrati pomeni ustrežno alternativo pred prihodom zemeljskega plina, saj ob zamenjavi energenta ni večjih posegov in višjih stroškov za uporabnika.

INTERINA ponuja bodočim uporabnikom propan-butana v malih plinohramih:

- ugoden najem malega plinohrama,
- vgradnjo plinmera (mesečni obračun porabe plina),
- zanesljivo in dolgoročno oskrbo,
- redno vzdrževanje in opravljanje predpisanih pregledov plinohrama in opreme,
- konkurenčno tržno ceno plina,
- brezplačno tehnično svetovanje, pomoč pri pridobivanju dovoljenj in soglasij,
- montažo in priključitev plinohrama,
- odkup plinohrama (če ste lastnik plinohrama) ter prevzem vseh obveznosti, vezanih na vzdrževanje in opravljanje zakonsko predpisanih pregledov.

Utekočinjeni naftni plin ni strupen – zaradi lažjega zaznavanja je za običajno uporabo odišavljen. Ob upoštevanju vseh predpisanih varnostnih ukrepov je uporaba UNP povsem zanesljiva in varna. Sodobni zakonski predpisi določajo pogoje za postavitve plinohramov, izvedbo napeljav in pogoje distribucije, hkrati pa zavezujejo proizvajalce plinske opreme, da z visoko kakovostjo in izkoristkom plinskih trošil zagotavljajo njihovo

varno in zanesljivo obratovanje. UNP je v energetskem pogledu učinkovitejši od večine drugih energentov (kurilno olje, zemeljski plin, premog, drva). Z obnovitvijo ogrevanja v obstoječih objektih prihranimo stroške ogrevanja in varujemo okolje. Pri izogrevanju plina nastaja najmanj škodljivih produktov – poleg toplote le ogljikov dioksid in vodna para. Ob tem ne bo odveč opozorilo, da lahko izvedbo napeljave, preverjanje opreme ali sistema opravljajo le pooblaščenici ter strokovno usposobljeni izvajalci.

Zakonodaja, ki obvezuje tako distributerja kot tudi uporabnika UNP, določa izvedbo rednega notranjega pregleda plinohrama vsakih pet let, tlačnega preizkusa pa vsakih deset let, kar je tudi pogoj za njegovo uporabo. Do nedavnega je bil ta postopek tehnološki, predvsem pa varnostni in ekološki problem (praznjenje plinohrama in odpadne vode oziroma usedline).

INTERINA – SEKTOR PLIN KOZINA je to ustrezno rešila z nakupom vozila s posebno nadgradnjo oziroma opremo. Namenjeno je opravljanju pregledov in tlačnih preizkusov stabilnih tlačnih posod – manjših nadzemnih ali podzemnih plinohramov s kapaciteto do pet tisoč litrov.

INTERINA, D.O.O., LJUBLJANA, KOTNIKOVA 5, 1000 LJUBLJANA **Informacije:**

SEKTOR PLIN KOZINA, Dolinska 14, 6240 KOZINA
tel.: 05 618 10 00, fax.: 05 680 20 31, dežurna služba: 041 772 956
e-mail: plin.kozina@interina.si, www.interina.si

LEGENDA MED LEKSIKONI

NOVA SOVA

Leksikon Cankarjeve založbe:

- vse znanje v ENI knjigi • bogato ilustrativno gradivo •
- najbolj razširjen leksikon – že več kot 30 let • najsodobnejše
- informacije • 1250 strani (format: 17 x 24 cm)

ZAMENJAJTE STARO ZA
NOVO IN PRIHRANITE
3.000 SIT!

Mladinska knjiga
Hiša dobrih zgodb

Dodatnih 5 % popusta pri gotovinskem plačilu v enem obroku

Ponudba velja do 19. 1. 2007. Zaradi uvedbe evra vam bo knjiga dostavljena po 15. 1. 2007.

Informacije in naročila: ☎ 080 12 05 📖 v knjigarnah 😊 pri zastopnikih 🖱 www.emka.si

DA, naročam najsodobnejši leksikon Cankarjeve založbe – SOVA:
(prosimo, označite z znakom X)

26.900 SIT (112.25 €)
z menjavo staro za novo

29.900 SIT (124.77 €)
brez menjave staro za novo

Za izračun cen v evrih je uporabljen tečaj zamenjave 1 EUR = 239,640 SIT.

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov:
Mladinska knjiga Založba, d. d.,
DIREKTNO TRŽENJE, 1536 Ljubljana

Ime in priimek

Naslov

Poštna številka Pošta Telefon

Datum rojstva Davčna številka Izpostava

Plačal(a) bom (prosimo, označite): z gotovino po povzetju s položnico v (1-6) obrokih brez obresti
(Prvi obrok plačam z gotovino po povzetju)

s kartico: Eurocard Diners Am. Express Visa Activa Karanta

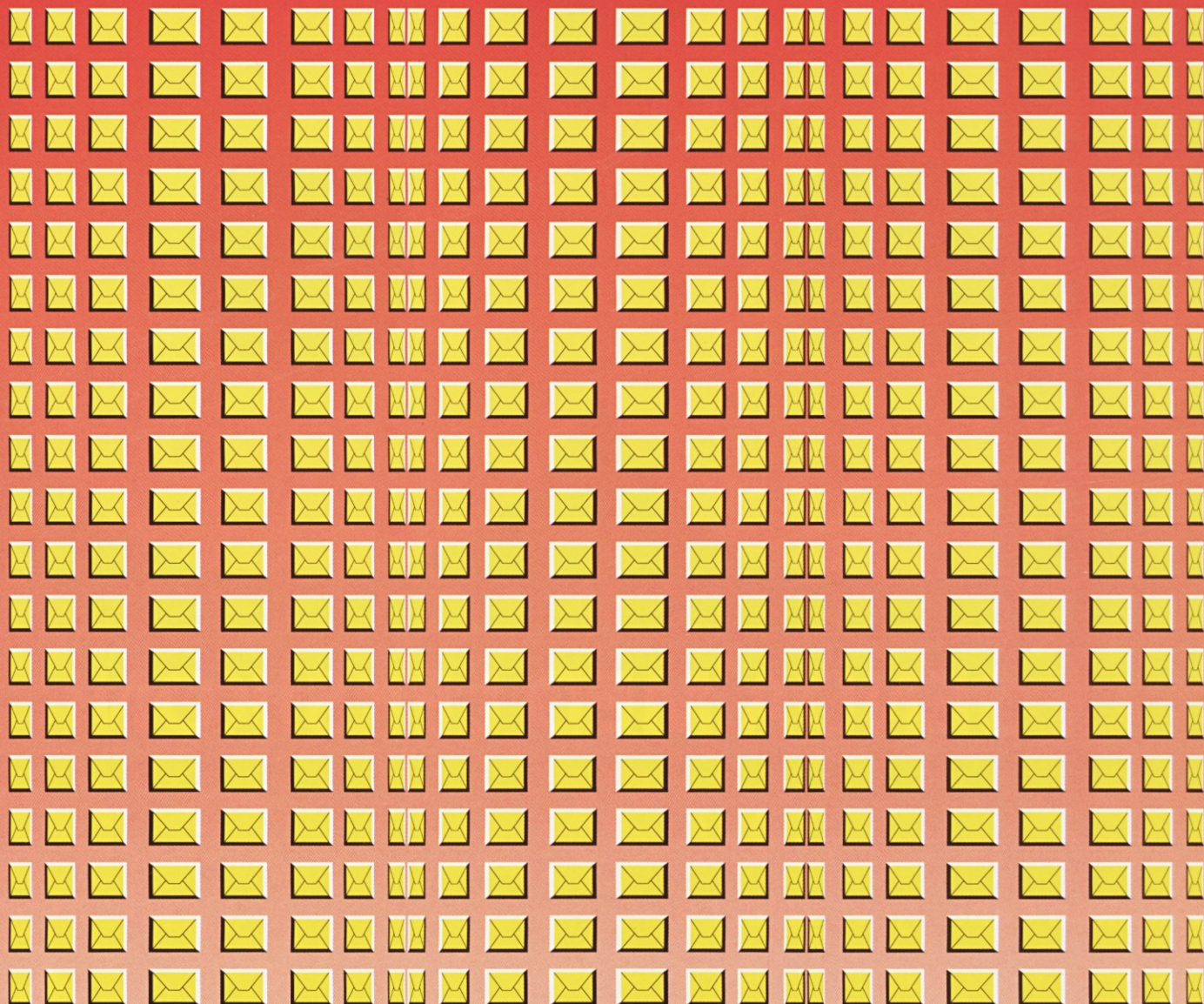
Št. kartice: Velja do:

Za plačilo s kartico Eurocard vpišite kodo CVC (zadnje tri številke na podpisnem traku na hrbtni strani kartice): **OG 1206**

Datum naročila Podpis naročnika

Zaradi uvedbe evra vam bo knjiga po pošti dostavljena po 15. 1. 2007.

S podpisom potrjujem, da sem seznanjen s prodajno-plačilnimi pogoji in da sem bil nanje ob nakupu izrecno opozorjen. Hkrati s podpisom dovoljujem, da Mladinska knjiga Založba d.d., Ljubljana, Mladinska knjiga Trgovina d.d. in Cankarjeva založba - založništvo, d.o.o. z namenom izpolnjevanja ali tvegljavanja pravic iz pogodbenega razmerja vzpostavijo, vodijo, vzdržujejo in upravljajo z vašimi osebnimi podatki za neomejeno časovno obdobje ter jih posredujejo v uporabo druga drugi in svojim drugim pogodbenim partnerjem. Kadar koli lahko pisno ali po telefonu zahtevate, da Založba v roku 15 dni trajno ali začasno preneha uporabljati vaše osebne podatke za namen neposrednega trženja ter vas o tem v nadaljnjih petih dneh obvesti pisno ali po telefonu. Stroške v zvezi z zahtevo iz prejšnjega odstavka krije Založba. Vaši podatki so varovani v skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS št. 59/99, 57/01), pripadajo pa vam tudi vse pravice po Zakonu o varstvu potrošnikov. Da vam bomo lahko poslali darilo, prosimo, da vpišete svojo davčno številko in davčno izpustavo, kot to zahteva Zakon o dohodnini. V nasprotnem primeru vam darila ne bomo mogli poslati. Če vam prejeti izdelki ne ustrezajo in želite odstopiti od pogodbe, sporočite v 15 dneh na naslov Mladinska knjiga Založba d.d., Ljubljana, Slovenska 29, 1000 Ljubljana, nato pa blago vrnite v 15 dneh. Vrnitev prejetega blaga v roku za odstop od pogodbe se šteje za sporočilo o odstopu od pogodbe. Če boste zamudili s plačilom najmanj dveh zaporednih obrokov, zapade celotna preostala kupnina v takojšnje plačilo. Založba lahko preostanek kupnine sodno izterja z zakonskimi zamudnimi obrestmi, pred tem pa vam pusti petnajstdnevni rok za poravnavo obveznosti. Družba je vpisana v register pri Okrožnem sodišču v Ljubljani pod številko 1/02643/00, osnovni kapital znaša 1.232.025.000 SIT. Predsednik nadzornega sveta je Alojz Jamnik.

Mobilna e-pošta ni le iluzija.

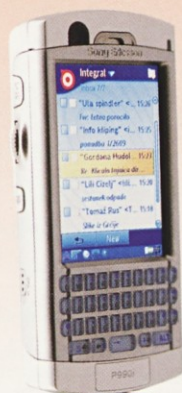
Mobitelova storitev Integral vam preko mobilnega telefona kjerkoli in kadarkoli omogoča enostavno upravljanje z elektronsko pošto in priponkami, ter avtomatično sinhronizacijo koledarja in stikov.

Mobitel UMTS

Nova generacija mobilnih telekomunikacij

www.mobitel.si/integral

Holdinška družba Istrabenz že tradicionalno zaokrožuje koledarsko leto z javnim kadrovskim natečajem, tokrat usmerjenim v iskanje obetavnih mladih strokovnjakov s področja funkcionalnih pijač. Sedemčlanska strokovna komisija je izbrala Darjo Janežič, diplomantko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, ki bo v letu 2007 odšla na šolanje v tujino. Za šolnino bo holdinška družba Istrabenz namenila deset milijonov tolarjev.

ISTRABENZ^(UP)

Vesele božične in novoletne praznike, veliko sreče, poslovnih uspehov in trdnega zdravja vam želimo v letu 2007!

Istrabenz, holdinška družba, d.d.

ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

www.zkb.it

Podružnic

Sedež:

Općine

Ul. Ricreatorio, 2

Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst

Trg Libertà, 5

Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst

Ul. Molino a Vento, 154

Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina

Trg sv. Roka, 106

Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Sesljan

Sesljan, 44

Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica

Ul. I. Gruden, 23/c

Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

Domjo

Domjo, 38

Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Dolina

Obrtna Cona Dolina, 507/13

Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

V različnosti je naša moć